HUMPHREY COBB

HUMPHREY COBB • CĂRĂRILE GLORIEI

Cărările gloriei

COLECȚIA

Lei 4 40

Coperta de *D. Ionescu*

Humphrey Cobb
PATHS OF GLORY
Dell Publishing Co., Inc.,
New York, 1957

HUMPHREY COBB

CĂRĂRILE GLORIEI

1 9 6 1

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

În romîneşte de
Eugen Barbu şi *Andrei Ion Deleanu*

Cuvînt înainte

O telegramă apărută la 2 iulie 1934 în New York Times *l-a mînat, cum se spune, pe scriitorul american Humphrey Cobb la masa de lucru. Ce se întîmplase? După nouăsprezece ani de străduinţe, demersuri şi luptă cu inerţia judiciară, rudele unor ostaşi francezi împuşcaţi pe nedrept obţinuseră de la un tribunal reabilitarea memoriei celor ucişi. Unde muriseră aceştia? Pe front. Cînd? În timpul primului război mondial. În ce împrejurări? Ele sînt descrise în cartea de faţă, prima şi ultima carte a lui Humphrey Cobb (1900—1944).*

Inchipuiţi-vă nişte oameni aruncaţi fără voia lor în teribila aventură a războiului ce avea ca miză eterna sete de jaf a puterilor imperialiste, şi ca pretext ceea ce se debitează de obicei de către ambele părţi, înaintea masacrelor: fraze mincinoase pe tema patriotismului şi asigurări că nu urmăresc înfrîngerea adversarului pentru a prăda şi a acapara teritorii, ci pentru a „elibera" toate celelalte popoare[1]. *Inchipuiţi-vă, precum spuneam, cîţiva indivizi pierduţi în tranşeele săpate într-un loc oarecare. Cîţiva bărbaţi care au lăsat undeva, în spatele frontului, un cămin, o familie, o iubită,*

[1] Cf. Lenin, *Opere*, vol. 21, E.S.P.L.P., 1955, pp. 14—15.

copiii, adică tot ce ne îndeamnă să trăim și să muncim. Rupți de orice lucru care să le aparțină, cu gîndul sau fără gîndul de a supraviețui, ei luptă aproape mecanic pentru gloria generalilor fanfaroni.

Foamea de moarte a frontului este alimentată de lipsa de scrupule a unor comandanți lipsiți de orice răspundere morală, cinici și dezgustători. A existat și există încă în lume, în armatele mercenare, în armatele puse pe jaf și cotropire, o fascinație a executării fără șovăire a tuturor ordinelor, fascinație ce-i stăpînește, firește, numai pe cei ce poruncesc, nu și pe executanți. Plăcerea de a vedea cum sub ochii lor se macină cîteva companii de soldați tineri, trimiși la o pieire sigură (după toate regulile strategiei) numai de dragul ca o gazetă sau un comunicat să pomenească a doua zi : Ieri data „x", în luptele din sectorul „y" a fost cucerit, în urma unor lupte grele, punctul „z". Operațiile au fost conduse de către generalul cutare. *Dacă războiul este drept sau nu și dacă, în ansamblul general al operațiilor, lupta era absolut necesară sau nu, militariștii nu se întreabă. Cît despre morți, ei intră global în tabloul de pierderi pe ziua respectivă. Că au fost uciși nevinovați din capriciul unui paranoic, nici asta nu interesează.*

Dar absurditatea merge mai departe. Grupul de ostași strînși la un loc de un capriciu al tabelelor de mobilizare este pus în imposibilitate să înainteze. Riposta adversarului este atît de violentă încît atacul este zdrobit din prima clipă. Ploaia de fier ucigător seceră aproape tot ce are viață și, pentru că îngîmfatului ofițer nu i-au ieșit socotelile și-și

vede spulberate visurile de glorie și avansare, supraviețuitorii sînt aduși în fața unei curți marțiale. Ce li se impută? Că au fost lași. Și pentru asta, după un jalnic tîrg între ofițerii superiori, sînt trimiși în fața plutonului de execuție.

Cartea lui Cobb nu e o carte pacifistă, cum ați putea bănui, ci un denunț viguros al moravurilor militariste înstăpînite, din nefericire, nu numai la epoca aceea — e vorba de anii 1915—1920 — în rîndurile celor cu galoane aurite.

Pentru cei trei executați din romanul lui Humphrey Cobb pot fi citate, numai în Franța, în anii primului război mondial, peste șaizeci de nume, după cum pe lista călăilor se pot înșira multe nume de generali. Și celelalte puteri imperialiste nu sînt întru nimic mai prejos în această privință. Teoria condamnărilor ca exemplu, *făcută în roman de căpitanul Sancy, a fost expusă în 1934 de către un ofițer francez de stat major care aprecia* valoarea *lor* tonică. *Această teorie valabilă atunci, este valabilă și astăzi pentru toate armatele burgheze, căci pentru a violenta conștiința și voința soldaților militariștii nu au decît un singur mijloc : teroarea.*

Totuși în cazuri izolate, sub presiunea acțiunii colective neîntrerupte a foștilor combatanți, a invalizilor de război și a unora dintre văduvele și urmașii victimelor, cîte o curte specială de justiție militară încearcă să repare ireparabilul. Astfel în Franța o asemenea curte constituită la 19 martie 1932 ca să revizuiască odioasele hotărîri, s-a văzut silită, după nenumărate tergiversări, să recunoască

fără înconjur că cinci ostaşi nevinovaţi au fost judecaţi, condamnaţi şi executaţi fără nici un respect al legilor. Considerentele care au dus la pronunţarea reabilitărilor au stîrnit oarecare senzaţie în presa burgheză a vremii, formînd obiectul corespondenţei apărute în New York Times, *la 2 iulie 1934, sub titlul* Francezii reabilitează cinci împuşcaţi pentru insubordonare în 1915, văduvele a doi dintre ei primesc despăgubire un franc fiecare, *corespondenţă care l-a determinat pe Humphrey Cobb să scrie romanul* Cărările gloriei.

O dată stabilite toate aceste date, comentariile rămîn de prisos.

Mai trebuie să spun oare că operele de genul celei a lui Cobb reamintesc că trebuie să veghem ca omenirea să nu mai încapă pe mîinile războinicilor nesocotiţi, ale ofiţerilor lipsiţi de scrupule şi ale aventurierilor? Cursa înarmărilor, politica de intensificare a încordării internaţionale dusă de puterile imperialiste şi războaiele colonialiste din Indochina şi Algeria, ca să spunem numai atît, arată că fiii generalilor înfieraţi în romanul Cărările gloriei *precum şi patronii acestora au învăţat lecţia părinţilor lor şi că monstruozitatea poate face şcoală, dacă nu se ivesc şi nu se organizează forţele care să o stăvilească.*

Astăzi, aceste forţe există şi s-au organizat. Prin eforturile unite ale lagărului socialist mondial, ale clasei muncitoare internaţionale, ale mişcării de eliberare naţională, ale tuturor ţărilor care iau atitudine împotriva războiului şi ale tuturor forţelor iubitoare de pace, planurile agresive ale imperialiştilor pot fi zădărnicite, primejdia războiului poate fi preîntîmpinată.

Cartea lui Humphrey Cobb ne redeşteaptă în memorie fapte dureroase. Pe lîngă că ea constituie un document zguduitor, ni se pare că are deosebite calităţi literare care fac din ea un strălucit roman antirăzboinic şi un stimulent la lupta împotriva primejdiei unui nou război mondial.

Eugen Barbu

UN...

— Merg ca nişte prăpădiţi, spuse tînărul.

— Ai merge la fel dac-ai fi trecut prin ce-au trecut ei, răspunse cel mai în vîrstă.

Cei doi soldaţi se opriseră, pe jumătate ascunşi, îndărătul unui pîlc de copaci din marginea drumului. Dinspre nord-est un vînt aducea vuiet îndepărtat de canonadă, şi cel mai în vîrstă recunoscu ecourile ce se stingeau ale obişnuitelor bombardamente din zori de zi. Atenţia celor doi se îndrepta către o unitate care mărşăluia pe şosea, apropiindu-se de ei. Era un regiment de infanterie, şi cînd ajunse în dreptul lor, tropăitul neregulat al bocancilor, nemaiţinînd cadenţa, crescu şi acoperi vuietul îndepărtat al artileriei. Tînărul întrebă iar :

— De unde ştii prin ce-au trecut ?

— Din mai multe, răspunse cel în vîrstă, gata să povestească, şi făcu o pauză, care arăta în acelaşi timp şi plictiseala de a explica ceea ce era evident, dar şi plăcerea că are prilejul să-şi exercite înclinaţia didactică. Nu că-s jegoşi şi neraşi. Nu-i nevoie de război ca s-ajungi în halul ăsta. Nu. Dar uită-te la mutrele lor! Vezi ce culoare cenuşie are pielea lor? Asta n-o capeţi stînd la cafenea duminică după-masă. Şi-apoi priveşte-le şi fălcile. Cea de jos atîrnă, parcă-i desprinsă. E o reacţie. Dovada că au ţinut dinţii strînşi. Priveşte ce ochi au! Sînt deschişi, dar parcă nu văd mare lucru. Le-a fost greu, greu de tot. Privirile sînt sticloase. Şi-aproape toţi îs constipaţi, fireşte, dar nu asta-i...

— Văd că-ţi baţi joc de mine. Toată lumea ştie că frontul are tocmai efectul contrar.

— Aiurea!

— Da, aşa-i. Uite, acum două zile am fost la doctorul unităţii, să-mi dea un purgativ. Zice: „Te duci să te prezinţi la regiment, nu?“ „Da, domnule doctor.“ Şi atunci mi-a spus: „Uite-ţi purgativul, dar să ştii că de altul n-o să mai ai nevoie pînă la sfîrşitul războiului. Or să aibă grijă artileriştii nemţi ca burta ta să funcţioneze regulat de-acu încolo.“

— Doctorul ăla-i un prost. Şi, pe deasupra, mai mult ca sigur că n-a fost niciodată aproape de front, pentru că n-ar fi vorbit aşa.

— Dar toată lumea...

— Da, ştiu. Dar, nu uita, balivernele astea sînt răspîndite în toată armata.

— Ce vrei să spui?

— Vreau să spun că nemţii au reperat toate privăţile din tranşeele noastre. Şi noi pe-ale lor, fireşte. Şi soldatului nu-i place să se ducă într-un loc pe care-l ştie reperat. Ceva mai mult, nu-i place să-şi lase pantalonii, pentru că atunci nu poate nici să sară, nici să fugă. Deci ce-i de făcut? Se ţine, aia e! Am fost pe front aproape doi ani şi n-am văzut încă nici un caz de diaree. Motivul e că atunci cînd omului îi e frică, se crispează, şi tot ce-i în măruntaiele lui se-ntăreşte. Funcţiunile se opresc. Secreţiile se usucă. Cînd auzi un obuz venind drept spre tine, îţi ţii totul, chiar şi respiraţia. N-ai ce să faci. De asta au băieţii faţa cenuşie. Pielea li-e uscată. Şi ochii. Şi mai e şi nesomnul. De asta au ochii sticloşi. Nu ştiu din ce motiv, dar întîi li se relaxează fălcile. Ori de cîte ori se întoarce unul din linia întîi, se petrece ceva înăuntrul lui, ca atunci cînd se rupe arcul la un ceasornic. Şi, afară de asta, am aflat că flăcăii au fost pisaţi teribil acolo, în valea Souchez.

— Ştii o mulţime de lucruri...

— Nu, nu chiar atît de multe. Îmi ţin numai ochii deschişi, şi urechile, asta-i tot. Dar sînt sigur c-au dus-o greu, pentru că-i regimentul meu, şi-am întîlnit de vale, la capul liniei ferate, un sergent care-a fost rănit acolo şi mi-a povestit totul.

— Ce regiment e?

— Nu ştiu dacă pot să-ţi spun. Întrebi atîtea, de parcă ai fi spion. E Regimentul 181 de infanterie... adică ce-a mai rămas din el.

— Ia te uită, ăsta-i tocmai regimentul la care trebuie să mă prezint! Hai atunci să mergem după

el. O să scutim o plimbare de cincisprezece kilometri pînă la Villers şi înapoi. Ia-ţi lucrurile...

— Stai niţel. Nu-i nici o grabă. Lasă astea-n seama mea şi-o să fie bine.

— Curios, ţi-am văzut semnul distinctiv cu numărul regimentului, dar nu ştiu cum de nu m-am gîndit... O fi emoţia celui care merge pe front sau mai ştiu eu ce... Pe mine mă cheamă Duval. Pe tine ? De unde vii ? Din spital ?

— Nu. Fruntaşul Langlois. Ieri încă mai eram în rai, sau, cum i se mai zice, în permisie.

Cei doi bărbaţi îşi dădură mîna, privindu-se pentru prima oară, repede şi adînc, în ochi, şi, cînd privirile lor se încrucişară, îşi zîmbiră. Regimentul în uniforme de culoarea cerului — la distanţa asta un albastru de cer pe care se grămădeau nori de furtună — se mistuia în depărtare pe sub plopii de la marginea drumului. Zgomotul paşilor obosiţi, neregulaţi se depărtase şi el o dată cu oamenii.

— Ei, ce facem ? zise Duval.

— Cineva a spus că un soldat bun este numai acela care ştie cînd să nu asculte. Avea dreptate. Şi eu sînt un soldat bun. Ordinul spune să ne prezentăm la regimentul nostru la Villers. Dar, după cum se vede, el de-abia a plecat de-acolo, aşa că ne vom scuti de un marş de treizeci de kilometri, pe care l-am face de pomană. Doar n-o să alergăm după ei ! Ai ceva parale ? Atunci e-n regulă. Ne-ntoarcem la cîrciuma de la răspîntie şi dăm ceva pe gît, să mai treacă timpul. Aflăm acolo încotro a luat-o regimentul şi-o pornim după el, aşa ca s-ajungem la timp pentru masa de seară. Hai să mergem !

Îşi ridicară sacii de merinde şi raniţele, îşi aruncară puştile pe umeri şi ieşiră la şosea. Pe urmă o apucară spre stînga, mergînd pe urma regimentului, fără grabă, povestindu-şi unul altuia cîte ceva despre ei înşişi. Langlois află că tovarăşul său de drum lucra la Belfort la o bancă şi că locuia la părinţi, în marginea oraşului. Contingentul său abia începuse să fie trimis pe front, dar, prin nu se ştie ce întîmplare, el rămăsese cu rezervele lui 181. Din pricina asta se trezise singur. Era o poveste complicată, cu ordine încurcate, căreia Langlois nu-i dădu prea multă atenţie. Duval, privind insignele lui Langlois, spuse că spera să dobîndească şi el o decoraţie, întrebîndu-se cam ce şanse de avansare ar avea el, aşa, cam în vreun an de zile. Langlois îi spuse că erau destule şanse dacă te luai numai după ritmul în care se curăţau ofiţerii. În ce-l privea, mărturisi că n-avea chef de nici o avansare. Îi ajungea să-şi păzească pielea lui, nu simţea nici o nevoie să-şi bată capul şi cu-a altora. Era inginer, îi spuse el lui Duval, adăugînd în batjocură că fără îndoială de asta fusese vărsat la infanterie. Duval îi aminti că şi Joffre [1] fusese inginer, dar celălalt se mulţumi să rînjească.

Începu o ţîrîială subţire şi nu mai vorbiră. Langlois se întrebă de ce întotdeauna ploaia în timpul marşului pune capăt discuţiilor. Pe el tăcerea îl bucura şi gusta un sentiment de uşurare la gîndul că se depărtează de front. Pe de altă parte, Duval părea mai curînd dezamăgit, aproape supărat, că

[1] *Joseph-Jacques-Césaire Joffre* (1852—1931), comandant suprem al armatei franceze la începutul primului război mondial.

făcea cale întoarsă. Se consolă însă ascultînd canonada îndepărtată. In fine, auzise glasul războiului, reflecta el, „simfonia frontului de vest". Fraza asta îi rămăsese în minte scrisă cu litere mari, aşa cum o citise într-un titlu de gazetă. In curînd va cunoaşte şi războiul! Romantismul şi inexperienţa îl fereau de gîndul că s-ar putea să-l simtă şi pe pielea lui.

Mergeau într-una. Aveau amîndoi impresia că sînt prieteni vechi. Langlois se întreba în ce clipă oare această prietenie începută pe negîndite se va sfîrşi pe neaşteptate, cum se întîmplase cu multe altele. Intrebarea îi veni în minte fără vreun rost şi aşteptă s-o uite. Indată ce va fi posibil, îşi zise, va trebui să-i scrie nevestei, să-i spună că regimentul trece în spatele frontului, în refacere, şi că putea să-l socotească în afară de primejdie pentru o săptămînă sau chiar pentru vreo zece zile.

Era o dimineaţă de primăvară timpurie şi ploaia trecuse. Pămîntul din jur se înviorase de apă şi peisajul părea gata să înmugurească. Cei doi se opriră să-şi aprindă cîte o ţigară, apoi porniră din nou, fără grabă, găsind în mersul domol o neaşteptată plăcere. Oricum, timp aveau berechet!

Coloana regimentului ajunsese la o încrucişare de drumuri, coti în unghi drept în jurul cîrciumii aflate acolo şi ieşi din şosea, ca s-o apuce la dreapta. Unii dintre oameni îşi ridicară privirile de la călcîiele celor dinaintea lor, căutînd spre *Café du Carrefour*[1]. Interesul lor se trezise întîmplător,

---

[1] Cafeneaua de la răspîntie (în limba franceză în original).

deoarece era prima casă intactă pe care o vedeau după trei săptămîni; şi, pe deasupra, mai era şi cîrciumă, prevestind alte cîrciumi situate mai încolo.

— Aproape-am ajuns, zise Didier.

— Unde? întrebă Lejeune.

— Acolo unde mergem.

— De unde ştii unde mergem?

— De nicăieri. Dar e clar că nu mai avem mult, pentru că atunci cînd un regiment, după ce merge pe o şosea patru ore fără întrerupere, o coteşte deodată, înseamnă că ajunge undeva.

Din rînduri se auzeau alte glasuri.

— Ah, un repaus! Ce bine mi-ar prinde un pic de repaus...

— Şi mie, băiete! Nu eşti singurul...

— Să dorm, altceva nimic n-aş mai vrea; să dorm ca un tată...

— Şi să arunc ţoalele astea de pe mine! S-au făcut scoarţă de atîta jeg. Sînt tare de rînză, crede-mă — şi numai o rînză ca asta îţi trebuie în război — dar de-abia mai rabd propria mea putoare...

— Bine zis, rîse cel din spatele lui. Nici mie nu mi se pare că miroşi a parfum.

— Ei asta-i! Oricum, îmi place mai mult mirosul meu decît al tău, i-o întoarse primul.

Locotenentul, care mergea alături de sergent în capul plutonului, îi spuse:

— Merge mai bine. Acuma încep să-şi mai revină. Cînd oamenii nu mai glumesc, încep să fiu îngrijorat.

— Da, domnule locotenent, mormăi sergentul, fără să pătrundă bine gîndul ofițerului.

Din nou porni să cearnă subțire, și vorbăria începu să se stingă. Oamenii își plecară capetele, ferindu-și obrajii de apă, apoi își ridicară umerii, să nu le pătrundă picăturile după ceafă. La urechile locotenentului nu mai ajungeau decît frînturi de vorbe oftate: „Un repaus... picioarele mele... un repaus... ce marș... somn... repaus..."

„Sînt, fără îndoială, la capătul puterilor, își zise locotenentul. Și moralul oamenilor e pe drojdie. Dar ce poți să le spui? Cît mai avem de mers? Dacă ți s-ar spune măcar din capul locului cît ai de mers, te-ai putea pregăti, oricum, pentru marș. Și eram sigur c-o să-nceapă să plouă cînd o s-o luăm pe drumul de pămînt..." Deodată, furios de veșnicele mici mizerii ale vieții, locotenentul renunță să mai gîndească și dădu drumul, în gînd, unui val de înjurături și de cuvinte obscene, iar cînd și acestea se epuizară, căută să le ia de la-nceput. Buzele i se mișcau cu o vehemență egală cu aceea a limbajului său interior, dar nici un sunet nu le trecu pragul pînă cînd, domolit de tăcuta-i izbucnire, se întoarse încă o dată către sergent și spuse:

— Trebuie să ne dea cel puțin zece, cred eu.

— Cel puțin zece, dom' locotenent, confirmă sergentul.

Vorbeau eliptic, ca oamenii absorbiți adînc de un subiect vital și obsedant, care nu concep că cineva s-ar putea gîndi la vreun lucru în afara preocupării lor comune. Nici unul dintre ei, însă, nu izbutea să-l convingă într-adevăr pe celălalt, și nici

măcar pe sine însuși, că vor căpăta cu adevărat zece zile de odihnă.

Regimentul trecu printr-un cătun și peste o gîrlă, apoi urcă o colină împădurită, pe care noroiul drumului era numai șanțuri. Oamenii se împiedicau, alunecau, se izbeau unul de altul, înjurînd, și formația își strică și bruma de rînduri pe care le mai păstrase. Deodată pădurea se sfîrși într-o linie dreaptă pe coama colinei, și unitatea se pomeni pe un podiș nu prea înalt, cu cîmpuri cultivate. Traversară platoul, înjurînd drumul care șerpuia în loc să meargă drept. Băgară îndată de seamă că ocolul nu se datora vreunui obstacol natural, și atunci înjurară și mai vîrtos la gîndul că un drum putea să șerpuiască așa, numai și numai din întîmplare.

„Lucruri de astea te înfurie al dracului, gîndi locotenentul. Dușmănia lucrurilor neînsuflețite devine aproape reală mai ales cînd ești frînt de oboseală. Și cu cît te înfurii mai tare, cu-atît te epuizezi mai mult, și invers." Tocmai se pregătea să dea drumul unui nou potop de înjurături, cînd regimentul coti și începu să coboare într-o vîlcea nu prea adîncă. Îndărătul lui izbucniră glasuri:

— Am ajuns, în sfîrșit!

— Curioase ruine, n-ai ce zice...

— Nu-s ruine de loc. Uite, au acoperiș!

— Atunci nu-s de nasul nostru!

Dar de data asta, cum se întîmplă adesea, mai devreme sau mai tîrziu, scepticul din obișnuință greșise. Satul de pe fundul vîlcelei avea să fie satul lor; casele cu acoperiș aveau să fie casele lor. Pasul li se iuți pe măsură ce, alunecînd la

vale, se apropiau de o țintă pe care în sfîrșit o vedeau. Vorbăria deveni generală, și mai zgomotoasă decît fusese în zilele din urmă. Mai din cauza pantei, mai din cauza alunecușului, oamenii aproape că alergau în graba lor de a ajunge. Apoi deodată masa de oameni în haine albastre se împiedică, se strînse ca o armonică și se opri de-a binelea. În capul coloanei, colonelul vorbea cu ofițerul cu încartiruirea, aflat la marginea drumului cu oamenii lui, aliniați în spate, ca o gardă de onoare.

Curînd coloana se puse din nou în mișcare, încet și cu opriri dese. Pe măsură ce fiecare companie venea la rînd, un om din grupa de încartiruire ieșea din front și, salutîndu-l pe comandantul companiei, spunea :

— Pe-aici, domnule căpitan. Am să arăt plutoanelor cantonamentele, pentru ca apoi să se poată încolona pentru a merge să ia o masă caldă la bucătăriile de campanie. Ordinul domnului colonel este, domnule căpitan, ca oamenilor să li se dea repaus pînă mîine la prînz.

La *Café du Carrefour,* Langlois se așeză să-i scrie nevestei. Se străduia să dea știrii pe care voia să i-o comunice o formă destul de vagă, pentru a trece prin cenzură.

„Numai cîteva rînduri, scumpa mea, să-ți spun că nu voi fi în prima linie o săptămînă sau zece zile cel puțin. Așa că nu trebuie să-ți faci griji pentru mine o bucată de vreme. De fapt, cum ți-am mai spus adesea, nu trebuie de loc să fii îngrijorată,

fiindcă am convingerea nestrămutată că mi-e scris să scap cu zile din războiul ăsta. Cîțiva dintre noi tot vor supraviețui, și sînt sigur că sînt unul dintre aceștia. N-a fost fabricat glonț sau obuz nemțesc cu numele meu pe el..."

Știa foarte bine cît era de stupid și ușuratic să scrie asemenea lucruri. Dar ce putea face un bărbat după ce surprinsese acea privire în ochii nevestei sale ; după ce simțise strîngerile spasmodice ale mîinii ei, prinsă în a sa ; după ce o văzuse tot mai des lăsînd baltă orice făcea ca să vină la el și să-l strîngă în brațe, să-l strîngă cu o îngrozitoare duioșie ?

„...Sînt bucuros de hotărîrea pe care am luat-o joia trecută. (Aici se opri și numără pe degete.) *Poate că pînă ne vom întoarce din viitoarea vizită în tranșee vei putea să-mi dai vreo veste.* (Se gîndi îndelung, privind la scrisoare cu ochii încremeniți, fără să o vadă, apoi se hotărî să riște o frază plină de subînțelesuri.) *Sper să fie fetiță. Atît pentru azi. Îți voi scrie în curînd. Toată dragostea mea, iubito..."*

Lipi plicul și-l strecură în portofel, cu gîndul să-l expedieze în aceeași seară prin poșta de campanie a regimentului. „Sper să fie fetiță." Se întreba dacă nu cumva cenzorul va lua asta drept indiciu de tendințe defetiste. Se întreba ce ar putea deduce nevastă-sa din speranța lui, ce concluzii ar putea să tragă. Poate că, la urma urmei, n-ar fi trebuit s-o scrie. A fost dorința ei de a avea un copil, mărturi-

sită pe neaşteptate cu două zile înainte de sfîrşitul concediului. Era o răsturnare totală a sentimentelor şi a înţelegerii lor anterioare pe tema asta, dar îi pricepea foarte bine schimbarea — cu atît mai mult cu cît ea se ferise să-i dea vreun motiv.

Uşa cîrciumii se deschise şi intră un caporal. Era plin de noroi, noroi împroşcat, de drum, nu noroi lipicios, de tranşee. Ii cuprinse pe Duval şi pe Langlois în aceeaşi privire. Ochii lui căutară mai întîi la semnele distinctive, apoi se opriră asupra chipurilor. Părea foarte grăbit.

— Unde-i regimentul tău ? zise el, făcînd instinctiv o deosebire între recrutul Duval şi veteranul Langlois şi adresîndu-se acestuia din urmă. L-am căutat peste tot, pe tot frontul.

— Nu ştiu, spuse Langlois. Şi eu umblu după el. Bătrîna de-aici spune că azi-dimineaţă a trecut un regiment de infanterie şi-a luat-o la vale. Poate să fi fost al nostru. Ceva nou ?

— Ia un păhăruţ, zise Duval, care băuse destul pentru a se arăta prietenos faţă de un străin.

E îndoielnic dacă gradatul l-a mai auzit, pentru că în momentul cînd Duval deschise gura, el şi ieşise pe jumătate pe uşă, fără s-o mai închidă. Şi, dacă ar fi să judecăm după larma cu care a pornit motocicleta şi viteza cu care a luat virajul, este şi mai îndoielnic că ar fi acceptat invitaţia, chiar dacă ar fi auzit-o.

— Fuuiuu ! Ce demaraj ! zise Duval. Ce l-a apucat ?

— E un curier, zise Langlois. Aştia fac totdeauna pe importanţii. Cîteodată chiar şi sînt.

— Şi ce-i graba asta ? Crezi c-au străpuns nemţii pe undeva, sau ce ?

— O, doamne, nu ! Probabil că aduce o invitaţie pentru şeful, să ia masa la popota diviziei. Sau aduce poate un sac de decoraţii pentru loterie...

— Aşa le-ai căpătat pe-ale tale, la loterie ? întrebă Duval, care, aşteptînd o dezminţire promptă, rămase cam surprins că nu venea.

— La drept vorbind, da. Ascultă, tinere, nu-ţi băga în cap păsărica decoraţiilor ! Te-mpinge la prostii, şi dacă ai puţină răbdare, probabil că decoraţii o să capeţi aşa şi aşa, fără să faci prostii pentru ea. Nu-ţi lua aerul ăsta indignat ! Ce poate să fie decît o loterie ? Dacă-i vorba să dai decoraţii, toţi oamenii ăştia merită aşa ceva pentru tot ce-au îndurat la Souchez. Dar le vor căpăta doar cîţiva dintre ei. Aşa că-i o loterie, nu ?

— Păi atunci ai fost băftos, nu glumă, c-ai pus laba pe *Croix de Guerre*[1] cu două barete, ca să nu mai vorbim de *Médaille Militaire*[2]. N-ai de ce să te plîngi !

— Nu mă plîng. Spun numai că-i o loterie. Dar e altfel decît loteriile obişnuite, în sensul că după fiecare cîştig şansele de a mai cîştiga şi pe viitor sporesc. Cel puţin aşa se pare că se petrec lucrurile. Sau poate că seamănă mai bine cu modul de a face avere. După primul milion, celelalte vin mai uşor... Cred că-i tîrziu. Hai s-o luăm din loc.

Duval plăti băutura şi ieşiră în peisajul peste care soarele ce cobora la asfinţit aşternea, una

---

[1] Crucea de Război (în limba franceză în original).
[2] Medalia Militară (în limba franceză în original).

lîngă alta, umbre lungi şi fîşii de lumină aurie. Aerul era blînd, şi lumina, şi ea, se îmblînzea pe nesimţite. Amurgul semăna cu o mîngîiere efemeră de dragoste, şi Duval i se supuse, deschizîndu-şi ochii de orăşean, umflîndu-şi plămînii de orăşean şi trupul de orăşean la binefăcătoarea atingere. „Ce ţară! Merită să te baţi pentru ea!" gîndi el, sensibilizat, tocmai cît trebuia, de vin. Işi dădu seama că dacă ar fi băut un singur pahar în plus, ar fi stricat totul, pentru că ar fi strigat „*Vive la France!*" [1], făcîndu-se ridicol. Totuşi, recunoscu în sinea sa că acesta era sentimentul care-l stăpînea.

Langlois făcu într-adins cîţiva paşi în lături, pentru a-şi satisface o toană: să înfigă bocancul în urmele lăsate în noroi de roţile motocicletei zgomotoase. „Ce dracu o fi avut băiatul ăla în geanta lui? se întreba. N-am văzut de cînd sînt un caporal care să refuze să bea un păhărel, mai ales cînd e pe gratis. Dar nu face nimic! Aflăm noi curînd. Sau, şi mai bine, n-o să aflăm niciodată."

Cei doi apucară pe drumul de ţară. Trecură printr-un cătun şi peste o gîrlă, apoi urcară o colină împădurită, unul după altul, croindu-şi drum prin noroiul adînc, care-i împiedica în mers. Deodată, pădurea se sfîrşi în linie dreaptă pe coama colinei, şi ei se pomeniră pe un podiş nu prea înalt, cu cîmpuri cultivate. Acum mergeau iar alături, de-a lungul unui drum şerpuit, care traversa platoul. Langlois se gîndi că drumurile şerpuite erau plăcute. De la înălţimea unde se afla mai văzu încă o dată apusul, de care se despărţise cînd intrase în

[1] **Trăiască Franţa! (In limba franceză în original.)**

pădure. Şerpuirea drumului îi prelungea parcă această nouă despărţire, şi pentru asta Langlois era recunoscător.

La celălalt capăt al platoului drumul începea să coboare într-o vale nu prea adîncă. In locul acesta Langlois se opri şi se întoarse pentru a arunca o ultimă privire spre asfinţit înainte de a coborî în umbra care curînd trebuia să devină noapte. Privi, dar nu atît de lung cît ar fi dorit, la peisajul tăcut, fermecător, peste care se aşterneau atît de liniştite ultimele oglindiri ale apusului.

„Asta-i, sintetiză el în gînd, pace, linişte. Ceea ce văd acum este însăşi esenţa liniştii. Şi eu, eu sînt singura dovadă că tabloul este o iluzie." Intorcîndu-se şi uitînd pentru moment de prezenţa lui Duval, îşi privi uniforma, ca şi cum ar fi vrut să se convingă de discordanţa dintre înfăţişarea lui şi peisaj. Văzu patul puştii, care, atîrnat de curea, trăgea înainte, apoi văzu postavul albăstrui pe genunchi şi bocancii negri, cazoni. Privind mai îndelung la bocanci, băgă de seamă, după un pas, că putea să calce iar pe urma lăsată de o roată de motocicletă.

„Ce dracu o fi avut caporalul ăla?..." se întrebă iar, dar, încă înainte de a-şi fi terminat gîndul, răspunsul îi veni de la un semnal de goarnă, de jos, din vîlcea.

Suna adunarea.

Dacă sunetele trompetei ar fi fost destul de puternice ca să răzbată la vreo zece kilometri către sud, ele ar fi fost auzite la cartierul diviziei, instalat în primăria unui orăşel, şi ar fi dat de ştire

celui mai în vîrstă dintre cei doi bărbaţi care se găseau singuri într-o cameră de la parter că ordinul său fusese executat.

Acest bărbat era în acea perioadă a vieţii în care înfăţişarea poate fi dintre cele mai distinse, pentru că, deşi matur, nu vădea încă nici un semn de îmbătrînire. Din aspectul îngrijit al uniformei şi din felul cum o purta reieşea că îşi dădea seama de asta ; acelaşi lucru se citea, de altfel, şi pe faţa lui bine bărbierită, cu excepţia mustăcioarei — o pată albă pe obrazul de o rumeneală sănătoasă. Avea ochi albaştri, privirea sigură şi bună, care nu trăda nici o urmă din firea violentă pe care o ascundea. Gura şi bărbia nu păreau prea viguroase, dar în nici un caz nu denotau slăbiciune. In partea stîngă a pieptului purta două şiruri de decoraţii, iar în dreapta se vedeau patru copci mici, în care putea fi prinsă, la ceremonii, steaua de mare ofiţer al Legiunii de Onoare [1]. Era comandantul Armatei a XV-a.

Celălalt, generalul de divizie Assolant, nu părea, la prima vedere, să merite porecla sub care era cunoscut de ofiţerii de stat-major — generalul Insolent. Atitudinea lui prea respectuoasă îl surprindea pe comandantul de armată. Se aşteptase să vadă sub altfel de chip pe formidabilul subaltern, pe care, deşi îl cunoştea din auzite, încă nu-l văzuse pînă astăzi. Comandantul de armată se uita la Assolant fără a-şi da osteneala să-şi ascundă curiozitatea.

[1] Cea mai mare decoraţie franceză, înfiinţată de Napoleon I în 1802.

Avea în faţă un trup îndesat, bine înfipt pe picioarele de cavalerist, picioare în stare să-şi apropie călcîiele, dar nu şi genunchii. Vedea o uniformă pe cît de bizară, pe atît de adevărată. Bocancii şi moletierele erau de trupă, iar pantalonii proveneau fără îndoială din magazia unei unităţi de artilerie. Tunica veche, dar bine croită, arăta largă şi comodă. Văzînd uniforma, nimănui nu i-ar fi dat în gînd că ar putea fi purtată de un ofiţer, pînă ce din întîmplare nu i-ar fi căzut privirea asupra celor trei stele cusute în triunghi pe mînecă. Dar chipul era acela al unui om de acţiune, al unui om care nu se mulţumea decît cu un post de comandă. Avea categoric trăsăturile tipice ale omului dur ; linii aspre, acviline, brutale chiar. O mustaţă neagră, tunsă scurt, părea să indice că tăietura subţire de sub ea era gura. La capete tăietura se curba în jos, şi mustaţa se lua după ea, lăsînd impresia că împingea în jos şi carnea de pe fălci. Asta făcea să pară şi mai pătrată bărbia, care şi aşa era pătrată. Nasul era coroiat şi proeminent şi din cele două nări impertinente ieşeau fire zbîrlite. Ochii erau negri, energici, ambiţioşi. Sprîncenele, ca şi gura, se lăsau în jos la capete, accentuînd nota de dispreţ a expresiei. Părul, negru şi des ca o perie aspră, începea cam prea aproape de linia sprîncenelor. Comandantul de armată avu ocazia să constate că părul lui Assolant era pieptănat în sus, pentru a da ceva înălţime frunţii.

„Nu, gîndea comandantul de armată, atitudinea asta atentă, respectuoasă nu-i felul său de a fi. E trecătoare. Totuşi, se prezintă bine. O să facă treabă." Spuse tare :

— Cred că mi-ai fost subaltern în Algeria, Assolant, nu-i așa ?

— Da, domnule general. Cînd erați șef de stat-major al Corpului 19. Pe atunci eram maior, cu garnizoana la Aïn-Sefra.

— Da, da, îmi amintesc, spuse comandantul de armată, și schimbă repede vorba, înainte să se bage de seamă că nu-și amintea de fel. Să-ți spun de ce am venit aici ; nu puteam să-ți comunic la telefon. Dar, spune-mi, toate unitățile dumitale sînt în mișcare ?

— Toate cîte sînt disponibile, cu excepția lui 181, care la ora asta ar trebui să se adune. Curierul i-a găsit foarte greu. Dacă-mi dați voie să spun...

— Da, da, știu. Așteaptă să-ți schițez situația, apoi te-ascult. Ai citit comunicatul de azi-dimineață ?

— Eu nu citesc comunicatele, domnule general, eu le fac, răspunse Assolant cu un zîmbet cu care spera să-și tempereze insolența.

— Hm, mormăi comandantul de armată, ignorînd atît zîmbetul, cît și insolența. Ei bine, s-a produs o eroare regretabilă, pe care ți-o voi explica. Știi că de cîtăva vreme comandantul suprem se plînge mereu că nu luăm „Buboiul". De curînd a insistat din nou, pentru un motiv pe care am să ți-l spun îndată. S-au făcut mai multe încercări de a-l cuceri, ultima ieri dimineață, de către tiraliori. Toate au eșuat.

— Nu-i mirare. E un Gibraltar [1] în miniatură.

[1] Fortificațiile săpate de englezi în stînca de la Gibraltar, care domină trecerea din Marea Mediterană în Oceanul Atlantic, se bucurau de faima că ar fi inexpugnabile.

— Motivul pentru care te-am întrebat de comunicat este că, precum se pare, din greșeală se afirmă că „Buboiul" a fost luat ieri. Nu vreau să mă înțelegi greșit. Vreau să spun că asta nu are nimic a face cu...

— Vă înțeleg foarte bine, domnule general. O să-mi cereți să cuceresc eu cu baionetele ceea ce un scrib de la Marele Cartier General a cucerit deja, din greșeală, cu vîrful peniței !

— Asta-i exact concluzia la care n-aș fi vrut s-ajungi...

— Va să zică aici am ajuns ?! izbucni Assolant, dînd frîu liber fobiei sale pentru comunicate.

Comandantul de armată, care auzise de aceste izbucniri ori de cîte ori fusese vorba de Assolant, se hotărî să-și ofere și lui un asemenea spectacol.

— Va să zică aici am ajuns ? M.C.G.-ul nu se mai mulțumește să dea atacuri ca să-și garnisească comunicatele ! Vrea acum să meargă pînă la capăt și să facă din scriptologia lui infernală un obiectiv în sine ! Trebuie neapărat să citesc comunicatul, trebuie, nu-i așa, pentru că în comunicat am să găsesc ordinele de operații ! Reputația mea de comandant combatant este destul de bine stabilită în armată pentru ca să-mi permit să refuz...

— Destul, generale ! îi taie vorba glasul sec al comandantului de armată. Nu-i nevoie nici de dramatizat și nici de altceva, dacă ai să ai bunătatea să mă asculți.

— Vă rog să mă iertați, domnule general. M-am lăsat luat...

— Nu face nimic, spuse comandantul de armată împăciuitor, căruia ieșirea subalternului său nu-i

displăcuse. Dimpotrivă, admirase chiar avîntul lui sincer, calitate de care Assolant avea să aibă nevoie mai presus de orice pentru a aduce la îndeplinire misiunea ce avea să-i fie încredinţată. Ceea ce-ţi comunic e strict secret, vreau să spun ceea ce urmează. Efectiv nu trebuie să ştie nimeni, afară de şeful dumitale de stat-major, şi nici măcar el dacă te îndoieşti de discreţia lui. Se concentrează pe frontul acesta un grup de armate în vederea unui atac, care urmează să fie declanşat peste vreo trei săptămîni, şi comandantul suprem este hotărît să rupă frontul. Dar nici un atac nu poate reuşi cîtă vreme nemţii deţin „Buboiul". Cum ştii, este o poziţie-cheie, care poate să ţină în loc şi să paralizeze înaintarea noastră chiar din momentul în care începe. De aceea trebuie luată şi păstrată. L-am văzut, acum cîteva zile, pe Joffre şi mi-a dat în mod formal ordin să cuceresc „Buboiul" cel mai tîrziu pînă în ziua de 8, adică pînă poimîine...

— Dar, pentru Dumnezeu, domnule general...

— Am încredinţat, pînă acum, această operaţie la doi generali, şi, după cum ştii, nici unul n-a realizat nimic. Dacă există în armata asta cineva care să poată face ceva, dumneata eşti, Assolant. M-aş fi adresat dumitale din capul locului, dar erai angajat pînă-n gît la Souchez.

— Trebuie să vă mărturisesc, domnule general, că nici nu aţi fi putut face apel la mine într-un moment mai prost ales decît acesta. Divizia mea e fărîmată, şi efectivul rămas, complet epuizat. Nu, e absurd. Nu sînt în stare să apăr „Buboiul", şi cu atît mai puţin să-l iau. Nici vorbă nu poate fi de aşa ceva. N-aţi putea să-l determinaţi pe comandantul suprem să ne dea trupe proaspete din rezerva M.C.G.-ului pentru treaba asta? Sînt odihnite şi...

— Da, dar nu sînt trupe de asalt, şi succesul acestei operaţii depinde de trupele de asalt.

— Bine, dar nici ale mele nu mai sînt de asalt, şi nici n-or să mai fie pînă nu se vor odihni bine şi nu vor fi refăcute.

— Pot să-ţi dau cîtă artilerie vrei, în limite rezonabile.

— Cu artileria nu facem mare lucru la „Buboi", domnule general. Cunosc poziţia. E-un furuncul, nu-i un buboi. E-nţesat cu cazemate subterane de mitraliere şi e legat cu spatele printr-un tunel care are mai multe ieşiri. Nu. Obuzele ricoşează; am văzut. E o fortăreaţă.

— În ce fel propui să-l cucerim?

— Eu nu propun să-l cucerim. Eu propun să-l ia comandantul suprem cu forţe din trupele destinate pentru ofensiva principală. De ce nu bagă marocanii? Sînt buni la baionetă, şi poziţia la baionetă trebuie luată, prin luptă corp la corp. Şi, afară de asta, sînt negri, şi-o să avem pierderi grele.

O clipă comandantul de armată se gîndi să protesteze energic împotriva acestui cinism, care-i stîrnea aversiunea. Apoi îşi dădu seama că Assolant nu va pricepe despre ce vorbeşte.

— Nici n-o să vrea să audă de aşa ceva. Ţi-am spus doar că nădăjduieşte să dea peste cap întreg frontul. Ştii unde-s situate obiectivele pentru prima zi? La douăzeci de kilometri. N-o să cheltuiască nici un singur om din cei destinaţi pentru ofensivă în aceste „operaţii secundare", cum le spune el. Oamenii trebuie să fie bine odihniţi, ca să poată

exploata străpungerea la nesfîrşit dacă va fi necesar. Comandantul suprem crede realmente că această ofensivă va fi ultima ofensivă a războiului.
— Atacul „Buboiului" o să fie, în orice caz, ultimul atac al diviziei mele.
— Lasă, lasă, Assolant, divizia dumitale e-o divizie de elită. O fi puţintel obosită, se poate, dar ar trebui să fie încă de pe acum împrospătată şi înviorată de contigentul nou care tocmai i-a fost vărsat.
— Se poate, domnule general, doar nu vreţi să-mi spuneţi că recruţii sînt materialul uman cel mai potrivit pentru o treabă ca asta...
— De ce nu ? Sînt tineri, viguroşi, sănătoşi, plini de ardoare tinerească. Tot ce visează e un atac la baionetă. Nici n-au să-şi dea seama că atacul este cam... hmm! puţin cam neobişnuit.
Satisfacţia dată comandantului de armată de găsirea ultimului cuvînt ar fi fost suficientă ca să-i risipească uşorul dezgust pe care-l simţea faţă de propriul său cinism dacă Assolant, lipsit de tact, n-ar fi insistat.
— Asta-i foarte adevărat. Şi nici n-or să aibă vreodată şansa să-şi dea seama.
— Care dintre unităţile dumitale e cea mai odihnită ? Comandantul de armată ocolea din nou, repede, subiectul asupra căruia nu voia să discute.
— Aş zice că-i 181. Au apucat să doarmă vreo cinci-şase ore datorită prostiei curierului, zise Assolant, fără să-şi dea seama de ironia spuselor sale.
— A, 181, da. L-am văzut de mai multe ori citat pe ordinul de zi pe armată. Pune-l atunci în prima linie, iar celelalte regimente să-l sprijine şi să consolideze poziţia.

— S-ar putea încerca, mormăi Assolant, mai mult pentru sine.
— Desigur că s-ar putea. Trebuie să se poată, în orice caz. Un regiment de elită, în cea mai bună formă, jumătate din recruţi, jumătate din veterani încercaţi. Recruţii vor avea elanul, iar veteranii îi vor domoli. Nici că s-ar putea amestec mai bun. Şi, cum ţi-am mai spus, în materie de artilerie poţi să capeţi tot ce vrei.
Comandantul de armată ştia cît erau de puţin adevărate cele ce spunea, dar remarcă plin de satisfacţie că Assolant, totdeauna gata la ofensivă, începea să se molipsească de entuziasm, ceea ce-l făcea să nu vadă totala lipsă de temeinicie a vorbelor sale.
— În momentul de faţă aş prefera mai curînd odihnă decît artilerie, domnule general. Totuşi, e nemaiauzit să ţi se ofere muniţie în cantităţi nelimitate. Cîte salve cu gaze pot să capăt ? Dacă am vînt bun, vreau să înec „Buboiul" ăsta în gaze...
— Cheamă-l încoace pe de Gourville şi pe şeful dumitale de stat-major — cum îl cheamă ? — Couderc... Trebuie să analizăm temeinic operaţia asta. Şi, bagă de seamă, în faţa lui Couderc, nici o ezitare, nici o rezervă. Chestiile astea transpiră.
— Fiţi liniştit, domnule general, hotărîrea mea e luată. Vă iau „Buboiul" dacă-mi lăsaţi mînă liberă şi dacă, pe lîngă artilerie, îmi daţi şi destule grenade.
— Am să-ţi dau şi mai mult, Assolant, după ce ai să-l iei. Am să-ţi dau un corp de armată. Crezi că ai putea pune mîna pe „Buboi" pînă mîine ?

— Imposibil, domnule general. Dar poimîine îl veţi avea. La prînz. De fapt, operaţia poate fi trecută în comunicat de pe acum. Ah, nu. Am uitat. E trecută în comunicat. Bine, am să fac să fie şi adevărat. Poate c-aţi auzit, domnule general, că n-am spus niciodată că voi lua o poziţie pe care să n-o iau.

— Poate că şi dumneata ai auzit că eu niciodată n-am făcut o promisiune pe care să n-o ţin.

— Da, domnule general. Şi asta mă face să-mi pun întrebarea...

Comandantul de armată aşteptă sfîrşitul frazei, dar apoi, dîndu-şi seama că n-are să mai vină, căută privirea lui Assolant. Dar nu putu s-o prindă, pentru că ochii lui priveau cu o semnificaţie bine chibzuită cele patru copci mici de pe tunica sa, cele patru copci mici de care se putea agăţa, la ceremonii, steaua de mare ofiţer al Legiunii de Onoare.

— Poate... zise comandantul de armată, ascunzîndu-şi dispreţul. Şi-acum, la treabă! Cheamă statul-major, te rog. Şi adăugă în gînd: „Ce vulgar! Ce necioplit! Dar ăsta o să ia «Buboiul».“

Se lăsase noaptea. Tropăitul bocancilor cu ţinte pe pavajul de bolovani, ivit pe neaşteptate şi pierit apoi tot atît de brusc, informă pe rînd fiecare companie din Regimentul 181 infanterie, pe măsură ce venea după cea din faţa ei, că traversau o şosea.

Didier, din compania a 2-a, era poate singurul dintre cei trei mii de trupeţi care ştia sau care se sinchisea să ştie unde se aflau. Şi poate că nici el nu se mai sinchisea atît de mult, pentru că era ostenit şi, ca şi ceilalţi, simţea dureri în muşchi. A

ştii unde te afli devine însă un reflex la un fost grănicer şi pîndar de noapte, şi acest reflex continua să funcţioneze în ciuda oboselii. Şi nici întunericul nu-l făcea să fie mai puţin ascuţit. Dimpotrivă, simţurile, care în timpul zilei fuseseră amorţite, dar care totuşi nu încetaseră să înregistreze senzaţii, noaptea se trezeau, şi senzaţiile erau percepute cu mai multă acuitate, căci, la urma urmei, numai un singur simţ era anihilat — vederea — şi, în cazul lui Didier, numai în parte.

Simţul lui de orientare era puternic; atît de puternic, încît îl făcea să fie neînţelegător şi chiar dispreţuitor faţă de cei ce nu-l aveau, pentru că punea această lipsă pe seama lenii. Didier ştia cu precizie unde se află; pentru el a şti unde se afla era o chestiune de amor propriu. Ştia că regimentul ieşise din sat, îndată după căderea nopţii, pe drumul pe care venise. Ştia că urcase o colină. Simţise cîmpiile deschise de pe platoul nu prea înalt şi drumul care şerpuia pe el. Se înfundase dintr-o dată în pădure, fără a-şi putea da seama mai dinainte de contururile ei, dar ştia că se află într-o pădure pentru că simţea cum în jurul lui spaţiul şi sunetele erau mărginite. Avea un al şaselea simţ, un fel de simţ al exteriorului, care-i spunea că locurile acestea erau aceleaşi pe care le străbătuseră dimineaţa. Ordinul de mers în pas de voie, transmis din gură în gură de-a lungul coloanei, cînd se apropiară de podul de peste gîrlă, nu făcu decît să-i confirme certitudinea în privinţa poziţiei, iar uşoara schimbare ce se putu percepe scurtă vreme după aceea în ecoul sunetelor produse de regimentul în marş îl făcu să-şi dea seama

că acum treceau printre ziduri de cărămidă — în loc de ziduri de copaci — zidurile cătunului.

Aşa că, atunci cînd auzi bocancii companiei din faţă tropăind pe pavajul de bolovani, răsunînd pe el o bucată de vreme, şi apoi din nou ecoul acela înfundat, el înregistră automat faptul că regimentul tăia peste şosea, dincolo de *Café du Carrefour*, şi se îndrepta către un alt sector al frontului, acela pe care, după părerea lui, îl părăsiseră de prea puţină vreme.

„Va să zică asta-i, îşi zise. Ordin de luptă, şi asta-i direcţia. Se pune ceva la cale, fără îndoială. O să iasă în curînd luna şi o să-mi pot face o idee despre cum e terenul."

Regimentul tropăia în tăcerea nopţii. Chiar recruţii, nou veniţi, îşi pierduseră ceva din entuziasm cu marşurile şi contramarşurile astea. Ceilalţi se simţeau prea osteniţi şi buimăciţi din cauza somnului întrerupt pentru ca să poată măcar înjura. Oboseala şi exasperarea duc cîteodată la o stare de toropeală ce nu poate fi exprimată decît printr-o tăcere posacă. Cinci ore de somn au fost tocmai suficiente ca să înţepenească muşchii tuturor, dar nu îndeajuns pentru ca să înceapă să-i înviorează. Echipamentul, bocancii, mantalele stăteau ţepene toate, şi, ce era mai rău, bocancii li se făcuseră prea mici, atît li se umflaseră picioarele după ce se grăbiseră să se descalţe.

Coada regimentului dispăru de cealaltă parte a şoselei, şi cu fiecare pas se depărta tot mai mult de *Café du Carrefour*.

„Iarăşi în tranşee", zise bătrîna după ce tropotul ultimilor bocanci cu ţinte se stinse pe drumul

de pămînt, dincolo de şoseaua pavată cu bolovani, bolovanii ei, cum avea obiceiul să-i numească în gînd. Bătrîna şedea lîngă sobă, în cîrciuma cu obloanele închise cu grijă, sorbind cîte puţintel din ceaşca de cafea neagră. „Iarăşi în tranşee!" Nu adăugă: „Nenorociţii!" pentru că în mintea ei nu îşi făcea loc o atare compătimire. Se mărginea doar să înregistreze ceea ce se petrecea. Stătea aşa, acolo, de aproape doi ani, notînd mişcările misterioase şi fără rost ale armatelor ce treceau încoace şi încolo pe la răspîntia ei. La început stătuse la uşă şi privise. Apoi iarna a gonit-o înăuntru, şi a rămas în casă, singură şi indiferentă. De altfel, cum şi-a dat curînd seama, nici nu mai era nevoie să iasă, pentru că învăţase înţelesul sunetelor, şi acum urechile îi dădeau aproape tot atîtea ştiri despre cele ce se petreceau la răspîntie cîte îi dăduseră mai înainte ochii. Putea, de pildă, să evalueze, cu destulă precizie, efectivul unei unităţi după durata tropăiturilor şi după intervalele dintre ele. Ştia să deosebească uruitul unei coloane de artilerie de acela al unui convoi de autocamioane şi putea să-ţi spună dacă acestea erau goale sau încărcate. Era în stare să distingă între zgomotul unei maşini de stat-major şi acela al unei ambulanţe, sau, lucru încă şi mai remarcabil, între un detaşament de cavalerie şi o patrulă de poliţie militară călare. Dacă o întrebai, îţi explica această din urmă performanţă, formulînd următoarea sentinţă: „Patronul unui *bistro*[1] trebuie să fie în stare să miroasă poliţia, sau, de nu, să se lase de meserie".

[1] Cîrciumă-bufet (în limbra franceză în original).

Erau soldaţi care se opreau în faţa cîrciumii anume pentru ca să pună întrebarea asta şi să-i audă răspunsul. Nu rămîneau niciodată dezamăgiţi, afară doar dacă se întîmpla să facă parte chiar din poliţie.

Şi-aşa şedea ea acolo, în acel punct-cheie pentru operaţiile din partea locului, care se afla uneori în bătaia artileriei grele, sorbindu-şi încetişor ceaşca ei de cafea neagră şi numărînd în gînd resturile unităţilor armatei care băteau drumurile în sus şi în jos prin faţa cîrciumii; le număra nu pentru că din patriotism sau din alte motive ar fi interesat-o cumva treburile militare, căci asemenea motive nu avea, ci pentru că făcea socoteală cîţi clienţi buni pierdea.

Afară, pe şosea, se auzi un uruit ce se apropia, în timp ce ea îşi sfîrşea ceaşca de cafea neagră. Aţîţă puţin focul, aprinse lumînarea şi stinse lampa. Se îndreptă, cu lumînarea în mînă, către o uşă şi se opri o clipă, ca să asculte.

„Bucătării de campanie“, zise ea. Apoi coborî în pivniţă şi se vîrî în pat.

Colonelul Dax mergea în fruntea regimentului său, împreună cu maiorul Vignon, ofiţerul care comanda batalionul 1.

— Seamănă totdeauna cu o furtună îndepărtată, nu ? zise maiorul.

Vorbea despre efectul pictural produs de reflexele de lumină ale focului de artilerie însoţite de reverberaţiile canonadei.

— Nu chiar aşa de îndepărtată, răspunse colonelul cu un glas care nu încuraja continuarea unei discuţii banale.

Maiorul pricepu şi se cufundă din nou în tăcere. Dar de ce fusese invitat să meargă alături de şef ? Doar ca să meargă în pas cu el ?

„Păcat, gîndea colonelul, că nu poţi chema pe cineva să meargă alături de tine fără să-şi închipuie că vrei să-ţi şi vorbească. De ce să nu poţi spune cuiva : «Ascultă, mor de frică, aşa cum mi se întîmplă întotdeauna în asemenea situaţii, şi am realmente nevoie de tovărăşia ta. Dar să fie o tovărăşie tăcută. Am nevoie de făptura ta, de carnea ta, să ştiu că pot s-o ating dacă întind mîna. Asta îmi domoleşte frica, mi-ajută mult.» Dar Vignon n-ar înţelege. Ar crede că-s nebun. Nu-i în stare să priceapă prin ce trec eu acum. Dac-ar bănui criza care mă pîndeşte, ar socoti probabil de datoria lui să scoată pistolul şi să-mi tragă un glonte-n cap. In realitate ăsta-i exact motivul pentru care am atît de mare nevoie de el în asemenea momente. E un om fără nervi.“

Şi chiar avea dreptate. Nici Vignon, nici nimeni altul nu bănuia, o clipă măcar, că Dax, colonelul Regimentului 181 infanterie, din Divizia de elită Assolant, primul pe tablou pentru gradul de general şi pe tabloul de avansări în Legiunea de Onoare, de patru ori citat pentru bravură în ordinele de zi ale armatei, nimeni nici nu bănuia, o clipă măcar, că Dax era într-un hal de frică vecin cu panica, atît de bine şi-o ascundea.

Atît cît îşi putea da seama, frica asta era o idiosincrasie, o frică ce creştea cu fiecare pas făcut înainte, o frică ce devenea din ce în ce mai acută de fiecare dată cînd trebuia să-şi îndeplinească datoria de a-şi duce oamenii în tranşee. O dată oa-

menii ajunşi acolo, criza va dispare. Îşi dădea foarte bine seama că frica asta a lui era nerezonabilă, într-o anumită măsură chiar neîntemeiată, dar asta nu-l ajuta de loc să domine groaza de care se simţea cuprins. Nu se putea gîndi la nimic altceva decît la masa aceea de carne omenească, vie, compactă, vulnerabilă, înşirată pe vreo doi kilometri în urma sa. Nu se putea gîndi la nimic altceva decît la faptul că peste o jumătate de oră aceşti doi kilometri întregi de carne omenească, vie, compactă, vulnerabilă, vor fi în bătaia tunurilor nemţeşti. Gîndul acesta îl îngrozea în aşa măsură, că i se usca saliva în gură.

„Carne, trupuri, nervi, picioare, testicule, creieri, braţe, intestine, ochi...“ Le simţea masa, greutatea, simţea cum îl împingeau înainte, cum se grămădeau pe umerii lui lipsiţi de apărare, copleşindu-l într-o halucinaţie de măcel fantastic. Simţi cum i se făcea un nod în stomac, care începu să crească şi să i se ridice încet în sus. Nodul ajunse undeva aproape de diafragmă, unde se opri şi păru că se înţepeneşte. Nu putea să-l mişte de-acolo nici în sus, nici în jos, dar îşi dădu seama ce era : greaţa provocată de o frică intensă.

„Trei mii de oameni. Oamenii mei. Să mă expun pe drumuri deschise, reperate, cu trei mii de oameni. Toţi grămădiţi, frumos, pentru măcelărire. E prea mult să poată cineva îndura ! Nu le pot da ordin să rărească rîndurile, c-or să-şi dea sema c-a intrat frica-n mine. Ei simt repede cînd un ofiţer îşi pierde cumpătul. În orice clipă... Tensiunea asta insuportabilă ! Ce zgomot oribil fac ! Unde dracu o să ne-ntîlnim cu călăuzele alea ? Or să spună

c-am înnebunit dac-am s-ajung cu regimentul prin flanc cîte unul, rărit. Cînd te gîndeşti că nu pot să ordon rărirea rîndurilor pentru zona de foc fiindcă s-ar părea nu ştiu cum. Şi totuşi ce uşurare ar fi... Să salvezi aparenţele, oricîte vieţi ar costa. Ce chin ! Şi zevzecul ăsta de Vignon, care se plimbă parc-ar fi pe-un bulevard ! Bietul Vignon, ce om de treabă ! De ce n-am şi eu ca el un pic de... Trei mii de oameni, doi kilometri de carne omenească îngrămădită. Ce ţintă ! Ce-i lumina aia de-acolo ?...“

Închipuirea lui o luă deodată razna, apoi îşi reveni, în faţa unui alt miraj. Vedea, dincolo, peste linii, artilerişti nemţi, figuri groteşti, cu căşti pe cap, umblînd cu mişcări chibzuite şi calme în jurul tunurilor. Îi vedea împingînd obuze în ţeavă, închizînd culasele, citind tabelele de tir, manevrînd manetele. Vedea ţeava mare de tun încă fumegînd de salva precedentă, ridicîndu-se lent, către cer, pînă ce gura îi era îndreptată exact spre punctul vizat. Zărea servanţii depărtîndu-se şi ducîndu-şi mîinile la urechi, toţi afară de unul, la fiecare tun, care apuca cordeluţa trăgătorului. Vedea ofiţerul ducînd un fluier la gură. Îi văzu pe toţi aplecîndu-şi puţin capetele şi întorcîndu-se într-o parte. Vedea cordeluţele trăgătoarelor întinzîndu-se deodată, ca şi cum ele ar fi tras tunurile înapoi, atît de instantanee fusese explozia şi reculul.

„Carne, trupuri, nervi, picioare...“ În mintea lui se amestecau toate. Vedea numai carne în faţa ochilor. Îl îngreţoşa un miros dulceag de carne sfîşiată, din care curgeau şiroaie de sînge. Era carnea lui,

carnea lor, zăcînd încă vie, dar pe moarte, murind atît de încet, murind atît de repede...

„Tot mergi, tot mergi, tot mergi... Încet, ca într-un vis. Marş lent, marş funerar..."

Drumul pustiu. Drumul pietruit. Şanţul prea puţin adînc ca să adăpostească măcar un iepure de gloanţele care şuierau din toate părţile...

Masa de oameni, atît de desluşită ca ţintă, atît de compactă din nenorocire, pe drumul atît de clar însemnat pe hartă...

Căpitanul neamţ, atît de clar în adăpostul lui masiv. Cifrele, din păcate atît de clare, coordonatele fatal clare ale drumului pustiu...

Cordeluţele trăgătoarelor întinzîndu-se deodată, ca şi cum ele ar fi tras înapoi tunurile mai...

Năvala zgomotului înfiorător...

Doi kilometri de carne umană vie, compactă, vulnerabilă îndărătul lui. Trei mii de oameni încremeniţi pe şosea...

Străfulgerările orbitoare ale exploziilor...

Schijele şuierătoare, ţîşnind în toate părţile...

Abatorul...

Şi-apoi fumul, fumul acru, în valuri, aşezîndu-se încet...

In mintea lui imaginile se depănau într-una, apoi se spulberau cînd veneau cuvintele şi le sfărîmau.

— Uite, iese luna. La început credeam că-i un proiector. Uitasem de lună... Atenţie la pîlnia de obuz de colo !

— Ah ! Mulţumesc, Vignon, mulţumesc.

Chiar şi pentru Vignon, care de obicei nu era înclinat să remarce asemenea lucruri, tonul de intensă

gratitudine al şefului său, şi de uşurare, îi părea cu totul disproporţionat faţă de serviciul mărunt pe care i-l făcuse avertizîndu-l să nu calce într-o pîlnie de obuz. Îi părea atît de disproporţionat, încît nu se putu opri să nu-i arunce tovarăşului său de drum o privire piezişă. Dax, mai mult simţind privirea decît văzînd-o, socoti c-ar fi mai bine să se stăpînească şi să creeze o diversiune oarecare.

— Dă ordin să se stingă pipele şi ţigările, dacă eşti bun, Vignon. Şi să-şi pregătească măştile de gaze, dacă-i alarmă.

Vocea lui suna din nou perfect normală, îi făcu plăcere să remarce ; îi făcu plăcere să constate că şi Vignon părea liniştit de acest ton obişnuit, categoric.

„E stupid, gîndi Dax, dar simpla emitere a unui ordin inspiră întotdeauna încredere. N-are importanţă dacă-i un ordin necesar sau măcar bine gîndit." Apoi, ceva mai tîrziu, făcu reflecţia : „Inspiră încredere chiar şi celui care-l dă".

Regimentul mergea într-una. Lumina lunii uşura marşul, nu numai pentru că se puteau vedea neregularităţile drumului, ci şi pentru că făcea să se nască umbre, oferind oamenilor ceva de privit. Mişcarea în sine, şi ea, începuse să facă muşchii, bocancii, moletierele mai flexibile. Echipamentul nu mai era o greutate moartă şi refractară. Acum, că prinsese viaţă, se mişca din nou cu oarecare supleţe, adaptată la mişcarea corpului, a braţelor şi picioarelor. Ritmul oamenilor în mers căpăta iarăşi uniformitate.

Ordinul de a nu mai fuma şi de a pregăti măştile de gaze era un mesaj pe care oamenii îl înţelegeau

prea bine. Înţelegerea se reflecta la ei printr-o schimbare aproape imperceptibilă a ritmului marşului. Nu atît de mult din cauză că ar fi iuţit pasul (pentru că nu-l iuţeau), cît prin aceea că mersul devenea mai ţeapăn, poate ca efect al unei contractări a stomacului şi înţepeniri a picioarelor, care, ca şi ordinul, treceau înapoi, din om în om, de-a lungul întregii coloane în marş. Peste feţele acelea palide, luminate de lună, părea că trece în unde o aşteptare din ce în ce mai încordată, un fel de alarmă nervoasă, iar oamenii, fără să vrea, începură să calce pe călcîiele celor din faţa lor.

Furtuna îndepărtată, de care pomenise maiorul Vignon, era acum mult mai aproape. Părea să fi fost atrasă dintr-o dată de ordinul de a nu mai fuma. Bubuitul înfundat al artileriei nu mai era un zgomot confuz, pentru că se destrămase în părţile sale componente, în salve de baterie. Rachetele se aflau deocamdată tot de cealaltă parte a colinei, şi efectul produs de ele avea încă un caracter mai curînd colectiv decît individual, un efect care însă nu mai era acela al unei pînze de fulgere, pentru că acum lăsau impresia că se sting mult prea încet.

Colonelul Dax blestemă lumina lunii. Ştia că-i copilăresc, dar nu putea să-şi înnăbuşe impresia că artileriştii duşmani vedeau mai bine regimentul lui. În orice caz, el avea poftă să blesteme şi nu-i păsa cît era de nerezonabil. Vignon, pe de altă parte, şi cei mai mulţi dintre soldaţi aveau un sentiment cu totul diferit. Lor le era binevenită vizibilitatea, care-i scutea de accidentele mărunte, dar nu mai puţin exasperante, inevitabile ori de cîte ori eşaloanele se schimbă în beznă.

— Hei, cine-i ? 181 ?

Chemarea era în acelaşi timp şi o întrebare, şi un fel de dispoziţie de oprire ; venea dinapoia unui muc de ţigară aprinsă, apărută în umbra din marginea drumului.

Colonelul Dax se întoarse din mers şi strigă :

— Stăi ! Apoi adăugă cu un glas şi mai puternic : Nu strîngeţi rîndurile. Păstraţi distanţele. Comandanţii de companie la mine, pas alergător ! Comunicaţi din om în om !

Se întoarse către umbra din marginea drumului.

— Da, 181. Stinge ţigara.

Ţigara căzu la pămînt şi se stinse sub un bocanc.

— Sîntem călăuzele tiraliorilor, domnule colonel. La ordinul dumneavoastră, să vă conducem. Am onoarea să mă prezint, locotenentul Trocard.

— Bine, locotenente, rămîi cu mine aici la postul de comandă. Detaşamentul postului de comandă, adunarea pe dreapta ! Puneţi baioneta la armă ! Transmiteţi ordinul de a pune baionetele !

Îndată răsună un zăngănit metalic, ce se repetă de-a lungul drumului. Ici şi colo, un ţăcănit de închizător arăta că mai erau, ca de obicei, unii destul de şovăitori, care întîrziaseră încărcarea armei pînă în ultimul moment. Se auzea un tir intermitent de mitralieră de pe cealaltă parte a colinei, nu prea înaltă, şi, cînd şi cînd, explozia înfundată a unui obuz greu. În aer plutea un fel de piuit continuu abia auzit, un sunet neobişnuit, sinistru, căruia nimeni nu-i dădea atenţie. O rachetă, înălţată mai sus decît celelalte, explodă şi începu să cadă cu graţie, făcînd vizibilă creasta nu prea înaltă a colinei. Izbucniră deodată patru bubuituri, ca patru uşi trîntite cu vio-

lenţă, nu chiar la unison, dar atît de aproape, că toată lumea tresări.

— Unde dracu sînt ? întrebă colonelul.

— Ceva mai încolo, lîngă drum, domnule colonel. Două baterii de şapteşcinci.

— Nebuni ! zise colonelul. Ce, ei nu ştiu că se schimbă eşaloanele noaptea asta ? Or s-atragă focul. Herbillon ! Herbillon ! Unde-i aghiotantul ?

— Aici, domnule colonel.

— Du-te pîn-acolo şi vezi să oprească nebunu ăla focul pînă după terminarea schimbului. Şi spune-i să nu facă mai multă încurcătură decît...

Cele patru uşi se trîntiră din nou.

— Grăbeşte-te, te rog... Al cui semnal e ăsta ? Colonelul arătă trei lumini colorate, care se înălţau de pe după colină. Roşu-verde-roşu. Astea nu-s ale noastre, nu-i aşa, locotenente ?

— Nu, domnule colonel. E semnalul nemţilor. Cer un baraj.

— Tocmai la ce mă gîndeam. Ştiam că nebunul ăsta o să işte ceva !

Ca să fim drepţi, nu era chiar cum gîndise colonelul, ci mai mult cum simţise. Era soldat bătrîn şi ştia că cea mai mare parte din semnalele de baraj sînt provocate de nervozitatea vreunui avanpost sau a vreunei santinele care aude mişcînd un şobolan şi crede că o patrulă se pregăteşte să-l atace. Racheta S.O.S. era un fir de pai de care omul nu putea să nu se agaţe într-un moment de panică. Locotenentul de la tiraliori aminti pe ocolite colonelului de toate acestea :

— E-un sector cam spăimos, domnule colonel, mai ales după atacurile astea asupra „Buboiului".

— Iată ofiţerii. Să pornim. Paolacci, eşti aici ? Căpitan Charpentier ! Bine. Locotenente, sînt ceva instrucţiuni speciale ?

— Numai asta, domnule colonel. La vreun kilometru mai sus, pe drum, unde traversează o linie ferată îngustă, este o carieră de var. Nemţii trag din cînd în cînd în ea cu cinzeşnouă. Astă-seară n-au făcut-o încă, dar S.O.S.-ul ăsta îi va determina să-nceapă. De obicei obuzele cad la intervale de treizeci de secunde. Nu-i nimic altceva de făcut decît de a încerca să treci în salturi, cîte o jumătate de pluton o dată, între obuze. Nu poate fi ocolită. Peste tot, împrejur, sînt pîlnii de obuze şi sîrmă ghimpată veche, încurcată. Sînteţi gata, domnule colonel ?

— Da, da. Aţi auzit, domnilor ? Conformaţi-vă, şi în nici un caz să nu se strîngă rîndurile. Indată după efectuarea schimbului, prezentaţi-vă la raport la mine în adăpost, în *Tranchée des Zouaves* [1]. Parola, astă-seară, e... Care-i parola, locotenente ?

— *Calais* [2], domnule colonel.

— *Calais*. La posturi, domnilor. Charpentier, rămîi cu mine. Am o treabă pentru dumneata. Compania 1, înainte, pe plutoane !

Coloana se puse din nou în mişcare, de data asta prin flanc cîte unul. Călăuzele apăreau una cîte una din umbra de la marginea drumului şi-şi luau locul lîngă comandantul de companie pe măsură ce aceştia ajungeau în dreptul grupului de comandă. Colonelul Dax ţinea personal în loc fiecare detaşament

[1] Tranşeea Zuavilor (în limba franceză în original).
[2] Port francez la Canalul Mînecii.

pînă ce se crea între el şi cel precedent o distanţă, care, după părerea lui, era suficientă. Apoi îi dădea drumul.

— E-n regulă, înainte! Nu uitaţi, fără înghesuială. Păstraţi distanţa!

Focul de mitralieră de pe celălalt versant al colinei nu mai era intermitent. Cînd jumătate de regiment apucase să dispară în susul drumului, intervalele dintre obuzele de calibru mare se scurtară. Creasta colinei se contura acum aproape fără întrerupere în lumina rachetelor, şi în aer plutea o nelinişte profundă, o nelinişte care se comunica şi la oameni şi făcea ca vorbele lor, acţiunile, gîndurile chiar să vină smucite, sacadate.

Trei rachete, de un roşu violent, izbucniră drept în sus, spre cer. Atinseră zenitul, oprindu-se pentru o clipă acolo, apoi, stricîndu-şi alinierea, începură să coboare încetişor înapoi.

— Roşu, roşu şi iar roşu, zise locotenentul de tiraliori. Asta-i S.O.S.-ul nostru. O s-avem o noapte grea. Şi apoi adăugă, pentru sine: Şi trebuie să trec de două ori prin carieră...

„Cel puţin sînt prin flanc cîte unul şi bine distanţaţi, gîndea colonelul. In orice caz, ce-a fost mai greu a trecut, în ce mă priveşte pe mine. In curînd oamenii or să fie între pereţii protectori ai şanţului de comunicaţie..." Fu cuprins de un sentiment de profundă uşurare.

Opt uşi se trîntiră, nu chiar la unison. Le răspunseră alte opt, ceva mai departe. Iarăşi primele opt bubuiră... şi iarăşi... şi iarăşi...

Colonelul striga acum din toată puterea plămînilor, încercînd să se facă auzit:

— Distanţa... cariera de var... grămădiţi... distanţa...

Cariera de var era o escavaţie circulară aflată înspre sud-est, în unghiul drept format de intersecţia drumului cu linia ferată îngustă. Dacă s-ar fi aşezat în ea un balon, ar fi arătat ca un ou mare în cuibarul lui. Cum urcai drumul către sectorul „Buboiului", cariera de var îţi venea în dreapta. Era destul de aproape de drum ca să poţi să scuipi în ea, dac-ai fi poftit. Mulţi dintre oamenii care treceau simţeau această dorinţă, pentru că era o scuipătoare ispititoare. Şi mai avea şi o reputaţie proastă, aşa că a scuipa în ea era şi un fel de a-ţi manifesta dispreţul ce i se cuvenea. Cu toate astea, puţini o făceau, întrucît chiar gestul neînsemnat de a scuipa te obliga să-ţi întorci capul şi atenţia, pentru o clipă, de la atît de importanta treabă de a trece cît mai repede cu putinţă dincolo de locul acela. In afară de asta, a-ţi întoarce capul într-o parte mai însemna, pe deasupra, să pierzi pentru o clipă orientarea acustică, şi oricît de scurtă ar fi fost clipa, putea să se dovedească foarte uşor a fi fost prea lungă.

Formaţia regimentului fiind în ordine numerică, primul care s-a apropiat de cariera de var a fost plutonul întîi al companiei 1. Tiraliorul mergea în frunte, cu plutonul înşirat prin flanc cîte unul în urma lui. Duval, care fusese despărţit de Langlois şi vărsat la acest pluton, era aproape de coada şirului. Cînd detaşamentul se apropie de cariera de var, pasul tiraliorului se mări. El se încovoie puţin,

mergînd ca şi cum ar fi călcat desculţ pe pietriş. Tot corpul îi era crispat, în cap sîngele îi zvîcnea, şi inima îi bătea cu putere. Chiar respiraţia i se iuţise, pentru că era prea atent la trecere ca să mai aibă timpul să tragă aerul adînc în plămîni ; şi aerul avea un gust acrişor. Ochii îi erau aţintiţi drept înainte, iar capul, întors puţin spre stînga, astfel încît urechea dreaptă să poată să prindă mai bine orice sunet care ar fi venit dinspre partea aceea. Îşi orientase destul de bine auzul său ascuţit şi se străduia să-l păstreze netulburat.

Cînd călăuza ajunse la cariera de var, aproape alerga. Linia ferată îngustă fu trecută în goană, plutonul ţinînd pasul cu el şi înjurîndu-l că-i un smintit şi un fricos. Chiar dacă înjurăturile ar fi ajuns pînă la dînsul, el nu le-ar fi auzit, pentru că urechile îi erau prinse de alte sunete, iar gîndurile lui, şi ele, îl absorbeau.

„Încă douăzeci de metri, şi voi trece de locul ăsta, voi trece teafăr. Cincisprezece... doisprezece... zece... opt..."

Goana lui se şi domolise într-un fel de alergat, alergatul se domolea şi el într-un mers repede, pentru că acum putea să vadă cum începe să se ridice în faţa lui taluzul, ramblelul protector a ceea ce devenea mai încolo un drum îngropat. Crisparea întregului său corp se relaxă puţin, doar urechile rămaseră atente, străduindu-se să prindă primul sunet prevestitor...

Sus în aer se auzi un ţiuit. Nici nu începuse bine şi crescu, se schimbă într-un şuierat pătrunzător şi nu devenise bine şuierat, că se prefăcu într-un zgomot groaznic, înfiorător, năvălind cu o viteză

înspăimîntătoare drept asupra plutonului. Toţi se zvîrliră la pămînt, făcîndu-se una cu el, inclusiv Duval, care avu impresia că va fi izbit de ceva enorm. Acel înspăimîntător ceva păru să treacă de-a dreptul prin şira spinării încovoiate a fiecăruia, apoi trecu, mugind, să explodeze dincolo de ei. Lui Duval explozia îi păru ciudat de îndepărtată pentru ceva ce se aflase exact deasupra lui. Îşi înălţă capul, pregătindu-se să se scoale, acum că totul trecuse. De-abia avu timp să bage de seamă că tot restul plutonului mai stătea încă cu burta la pămînt, cînd aerul din jurul lui se umplu cu bucăţi de metal, care zburau vîjîind. Se lipi din nou de pămînt, ascultînd cum schijele care zburau amuţeau deodată, intrînd în pămînt.

„Botezul focului", zise el. Se felicită în gînd, mai mult dintr-un elan trecător de mîndrie decît din conştiinţă limpede.

Din clipa în care schijele se înfipseră în pămînt, oamenii se sculară şi porniră de-a lungul drumului, fără a se mai opri să privească îndărăt, toţi, afară de Duval. El se întoarse să observe locul unde fusese lungit la pămînt, ca şi cum dorea să-l fixeze în memorie. Apoi fugi după pluton. Avea sentimentul că este, într-o oarecare măsură, un alt om. Trebuia să mai treacă încă mult timp, însă, pînă să-şi poată da seama ce fel de schimbare se produsese în el, şi de-abia atunci avea să priceapă că locul acela de pe drum era locul unde încetase de a mai fi un băiat.

Locotenentul Paolacci, care comanda compania a 2-a cîtă vreme căpitanul Charpentier era reţinut de colonel, se apropie la rîndul său de cariera de

var. Printre oamenii lui avea reputaţia de a fi sever, dar viteaz; printre ofiţeri, pe aceea de a fi conştiincios pînă la temeritate. Se fălea că niciodată nu şovăia sau nu se încovoia sub foc. Se mai fălea, de asemenea, cu grija de oamenii săi. Asta era cauza pentru care, în timp ce majoritatea ofiţerilor se mulţumiră să dea ordinele necesare, lăsînd apoi plutoanele să treacă obstacolul de la cariera de var cum or putea, Paolacci consideră că este de datoria lui să rămînă în punctul primejdios pentru ca să poată dirija personal salturile oamenilor săi. Făcu treaba asta cu atîta dibăcie, din punctul în care se afla pe buza escavaţiei, încît putu să treacă tefere trei plutoane prin focul de artilerie, foc la care el însuşi rămăsese tot timpul expus cît durase trecerea căii ferate.

Işi trecuse oamenii cîte o jumătate de pluton deodată. Ultimul obuz explodase de cealaltă parte a liniei ferate înguste, cam alături de drum. Tirul, observă el, părea să fie puţin prea scurt, aşa că îşi trase plutonul ceva mai aproape înainte de a da ordinul de salt. Ultimul lui pluton era acum culcat prin flanc cîte unul, pe burtă, de-a lungul drumului. Mai aşteptă să cadă încă un obuz.

— Sînteţi gata? După următorul, cînd dau semnalul, fugiţi!

Următorul sosi şi explodă drept pe linia îngustă.

— Fugiţi! strigă el.

Şirul se ridică, şi oamenii începură să alerge înainte, încovoiaţi. A doua jumătate a plutonului se ridică în aceeaşi clipă şi se apropie de linia îngustă.

Sus, în aer, deasupra lor, se auzi iar un ţiuit. Cobora cu o iuţeală înspăimîntătoare, transformîndu-se într-un muget înfiorător. Oamenii şovăiră, presimţind o lovitură în plin, apoi se strînseră laolaltă, căutînd instinctiv protecţie fiecare în carnea celuilalt. Paolacci îi privi ca înjunghiat, incapabil să scoată un singur sunet măcar. Văzu parte din ei aruncîndu-se la pămînt cu capul înainte, unii întorcînd spatele şi ferindu-se, alţii începînd să alerge care încotro. Văzu cum în cele cîteva secunde care-i trebuiau obuzului să cadă cele două jumătăţi ale plutonului izbutiseră — de necrezut — să se înghesuie, formînd o grămadă încurcată.

Răsunară două explozii, atît de apropiate una de alta, încît se confundară. Fulgerul exploziilor căpătă în mintea locotenentului imaginea fantastică a unui vîrtej haotic. O schijă de metal cioturos, cu marginile sfîşiate, ţîşni repede şi cu precizie în direcţia lui Paolacci. Ii şfîşie bazinul, îi smulse toată coapsa dreaptă, prăvălindu-l dincolo de marginea escavaţiei, în cariera de var. Se rostogoli în jos, în jos, în jos...

Cînd fumul se risipi, nu mai era nimeni să vadă că acolo unde se aflase plutonul nu mai rămăsese nimic decît două gropi alăturate, în mijlocul cărora mai fumegau, mocnit, cîteva grămezi nemişcate de haine.

Pe la miezul nopţii schimbul se terminase, şi în tranşee forfota în ambele direcţii începuse să se potolească. Din Regimentul 181 fuseseră ucişi treizeci şi doi de oameni în cursul operaţiei de preluare, iar din Regimentul de tiraliori căzuseră

şaptesprezece cu ocazia evacuării. Nici unul nu pierise ca urmare a înghesuielii provocate de celălalt regiment, dar toţi, de la cei doi comandanţi şi pînă la cel din urmă soldat, se refugiară, cu toate acestea, în sofismul efemer şi automat de a arunca vina pierderilor pe îngrămădeala produsă de ceilalţi. Raţiunea le spunea, e adevărat, că şansele unui om de a fi ucis într-un moment dat, oarecare, erau aceleaşi, fie că eşti singur sau în grup. Dar raţiunea nu e atotputernică, pe cînd sentimentul este. Şi emoţiile fiind prea puternice, oamenii nici n-au băgat de seamă situaţia paradoxală căreia îi dădeau naştere, şi anume că, în faţa focului de artilerie, se repezeau să-şi caute protecţie în grămadă, deşi erau convinşi că, dacă stau grămadă, indiferent cît ar fi de invizibili pentru inamic, vor atrage focul de artilerie şi vor suferi pierderi şi mai mari de pe urma lui.

Al 181-lea pierduse treizeci şi doi de oameni, tiraliorii, şaptesprezece. Nu era o notă rea pentru un schimb efectuat chiar în cursul unui bombardament puternic şi nu avea nici cea mai mică influenţă asupra mersului războiului. În fiecare zi şi în fiecare noapte erau ucişi oameni, în ritmul de aproximativ patru pe minut. Frontul rămînea acelaşi, toate lucrurile rămîneau aceleaşi — uniforme, echipament, chipuri, atitudini, oameni. Oamenii stăteau la aceleaşi posturi, ascultînd aceleaşi zgomote, trăgînd în piept aceleaşi mirosuri, gîndind aceleaşi gînduri şi spunînd aceleaşi cuvinte. Fuseseră ucişi patruzeci şi nouă de oameni, şi acum poziţia era ocupată de ostaşi pe ale căror petliţe se aflau înscrise alte numere regimentare. Pe şobolani nu-i interesau nu-

merele regimentare, aşa că nici pentru ei asta n-avea vreo importanţă.

Pe de altă parte, însă, pe ofiţerii cu informaţiile numerele de pe petliţe îi interesau ca să afle ce unităţi se aflau în faţă şi să le camufleze pe ale lor proprii.

Către ora unu dimineaţa, cînd duelul de artilerie se mai potoli întrucîtva, căpitanul Charpentier trimise după Paolacci. Un sfert de oră mai tîrziu, locotenentul Roget intră în adăpostul căpitanului ca să-i spună că Paolacci nu putea fi găsit.

— Da, spuse Charpentier. Am auzit că unul dintre plutoanele lui s-a curăţat la carieră. Am văzut cîteva cadavre cînd am trecut pe-acolo. Probabil că s-a dus îndărăt să vadă de oameni. În orice caz, ne lipsesc ofiţeri, şi eu nu pot s-aştept. Aşa că o să trebuiască să faci dumneata treaba. Ia spune, ai mai fost vreodată în patrulă ?

— Numai o dată, domnule căpitan, cînd eram soldat.

— Bine. În cazul ăsta ai face bine să-l iei pe Didier. E tare la de-alde astea. Colonelul vrea să trimitem o patrulă în recunoaştere. Dă-mi harta de-acolo de pe pat. Uite-aici. Asta-i „Buboiul". Asta-i sectorul nostru de front, de-aici pîn-aici. Aici-s sîrmele ghimpate ale nemţilor, la vreo cinci sute de metri de liniile noastre, sau cam aşa ceva. Ai să ieşi prin flancul stîng şi-ai să te strecori pînă la limita din dreapta a sectorului nostru, unde-ai să reintri pe la postul nostru, uite-l aici, postul numărul opt. Divizia e foarte preocupată, ţine mult să cunoască adîncimea şi starea reţelelor de sîrmă ghimpată ale nemţilor. Harta asta nu-i

pusă la punct şi au raportat şi tiraliorii că nemţii şi-au întărit obstacolele. Asta-i misiunea dumitale principală: să afli despre obstacole. Dar trebuie să te uiţi şi după avanposturile nemţeşti. Asta-i tot atît de important ca şi sîrmele ghimpate, pentru că vrem să ştim unde sînt, să le scoatem din acţiune înainte de atac. E lună plină, aşa că dacă dai peste vreunul, n-o să-ţi fie greu să-i stabileşti amplasamentul exact. Ia-ţi o busolă fosforescentă şi foloseşte vîrful „Buboiului" ca punct de reper. Nu uita să aduci orice acte de identitate pe care le poţi găsi asupra cadavrelor de nemţi.

— Da, domnule căpitan. Dar cum voi şti pe unde să mă întorc în liniile noastre?

— Să vedem. Ai să lipseşti vreo două ore. E-n regulă atunci. La două ore după plecare, postul numărul opt o să arunce rachete. Cîte o rachetă roşie la intervale de cinci minute, pînă te întorci.

— Şi cîţi oameni să iau?

— Ia doi, în afară de dumneata. Nu uita, asta-i o patrulă de recunoaştere pur şi simplu, nimic altceva. Trebuie să eviţi cu orice preţ lupta şi caută chiar să nu te dibuie neamţu... dacă poţi... Ieşi, recunoşti, raportezi, asta-i tot. Dar fă o treabă ca lumea. Pe Didier poţi să te bizui. E un as în de-alde astea.

— Dacă n-aveţi nimic împotrivă, domnule căpitan, aş prefera să iau pe altcineva.

— Dar ce-ai cu Didier?

— Nimic... ăăă... nimic... Dacă pentru dumneavoastră e totuna, domnule căpitan, aş prefera să iau pe altcineva.

— Nu, pentru mine nu-i de loc totuna. De fapt, dacă n-ar fi nevoie ca raportul să fie făcut de un ofiţer, aş fi foarte bucuros să dau lui Didier comanda patrulei. Dar ce-ai cu el?

— Eu? Nimic. Dar nu ştiu ce are el cu mine.

— Ce poate să aibă el cu dumneata?

Charpentier ar fi vrut de multe ori să ghicească adevăratul motiv pentru care ofiţerii (chiar şi el însuşi) şi trupa păreau să aibă ceva cu locotenentul Roget.

— De unde să ştiu? Probabil din cauză că eu am fost avansat ofiţer, şi el nu. Dormeam alături, ştiţi, şi faptul că mi s-a dat o comandă în compania din care provin e cu totul contrar obiceiului. Nu ştiu cum s-a întîmplat. Poate că-i supărat că am ajuns ofiţer. E-un tip morocănos, invidios. Credeam că dacă dumneavoastră...

— Se poate. Dar e un cercetaş de mîna-ntîi şi trebuie să-l iei cu dumneata. Pîn' s-o lumina de ziuă, o să-ţi pară foarte bine c-ai făcut-o. Şi-acum studiază harta asta cu atenţie. Învaţ-o pe dinafară.

Pe măsură ce luna se ridica pe cer, umbra pe care o arunca se strîngea pe malul carierei de var, unde se prăbuşise locotenentul Paolacci. Cea mai mare parte din fundul carierei puturoase mai zăcea încă în întuneric. Dacă, de-acolo de unde zăcea, deasupra şi în curmezişul unei guri de galerie, Paolacci şi-ar fi întors capul, ar fi putut să vadă luna reflectată pe-o oglindă de apă stătută, care acoperea fundul carierei. Oricît s-ar fi bucurat să vadă luna, chiar şi aşa, reflectată, el n-a întors, totuşi, capul. N-a făcut-o din mai multe motive, dar

nici unul dintre ele nu i se concretiza ca atare în minte. In primul rînd, efortul ar fi fost prea mare. Apoi, simpla mişcare a capului îl făcuse să verse ori de cîte ori încercase. In al treilea rînd, nici nu ştia că în spatele lui se găsea o baltă ; de fapt, se credea pe fundul carierei, şi, în sfîrşit, îşi simţea obrazul stîng proptit în ceva care-l împiedica să se mişte, ceva ce mirosea a baligă de cal.

„Spune-mi, rosti el cu glas tare, fără rost, spune-mi, te rog, cum se face că în fundul acestei cariere se află o baligă de cal ? Cum a putut un cal s-ajungă aici ? Destul de uşor : aşa cum am ajuns şi eu. Dar eu, cum am ajuns eu aici ? Cum a putut să iasă calul de-aici ? N-a putut. Malurile sînt prea abrupte. Aşa că trebuie să fie un cal pe undeva, pe-aici, pe jos. Asta-i evident."

Simplitatea logicii lui, limpezimea minţii îl uluiau.

„E-o adevărată plăcere, continuă el, să constat că mintea mea funcţionează atît de bine. Asta trebuie exploatat la maximum şi pentru a rezolva o dată pentru totdeauna toate nelămuririle."

Incepu să caute nelămuririle, dar nu găsi nici una. Erau aproape, o ştia foarte bine, dar nu le putea ajunge, şi asta-l exaspera.

„Ei, s-o luăm de la-nceput. Unde rămăsesem ? Ah, da, asta-i. Băligar de cal, băligar de cal... Dar cum dracu am ajuns aici ? Ei, drăcie, nu mai merge nici o logică acum ! S-au încurcat toate. Stai puţin, şi-am să le limpezesc eu iarăşi pe toate..."

Işi smuci capul, încercînd să alunge confuzia din el, şi se sufocă. Gura i se umplu de fiere şi începu să-i curgă pe la colţul buzelor. Incercă să scuipe, dar nu izbuti, aşa că fu silit să înghită ce mai rămăsese. Peste el se întinse iar întunericul şi alunecă din nou în inconştienţă.

Luna se ridică mai sus pe cer, umbra se chirci la baza peretelui carierei de var. Lumina trecu imperceptibil peste faţa locotenentului, apoi dispăru repede şi de pe acoperişul şi din pragul galeriei. O piatră căzu, sărind de-a lungul malului carierei, şi se prăvăli în baltă cu zgomot. Se auzi un fîsîit de şobolani fugind speriaţi.

Paolacci îşi reveni, simţind iar mirosul de băligar.

„Ah, da. E pe-aici pe undeva un cal. Dar n-o să poată ieşi de-aici dacă nu-l ajut. O să văd de asta mai tîrziu, nu acum. Ha-ha-ha-ha-ha..."

Gîndul că un cal se afla acolo jos deveni deodată, în mod inexplicabil, grozav de caraghios. Paolacci izbucni într-un rîs de nedescris, un rîs care-i venea numai şi numai din gît. Imperceptibil, ca şi mişcarea umbrei, rîsul lui se transformă în lacrimi, şi din lacrimi în suspine adînci, care veneau din măruntaie. Aceste suspine îl zguduiră cum nu-l zguduise rîsul. O durere arzătoare îl apucă în umărul stîng şi ridică mîna într-acolo. Şi-o luă înapoi plină de sînge şi cleioasă. Il apucă panica.

„Ajutor ! Ajutor ! Sînt rănit ! Ajutor ! Ajutor ! Brancardieri ! Scoateţi-mă de-aici ! Aici, jos ! Pentru numele lui Dumnezeu ! Ajutor ! Ajutor ! Mor ! Sînt singur ! Aici, jos ! Aici, în cariera de var ! Cristoase ! Brancardieri ! ! ! Ajutor ! Ajutor ! Ajutor !... Ajutor... !"

Ţipetele lui pătrunzătoare răsunau în toate sensurile între pereţii carierei. De fiecare dată cînd se oprea, destul pentru ca să apuce să audă un ecou, îl

lua drept glasul celor ce veneau să-l salveze şi îşi îndoia ţipetele.

Luna dispăru, şi o bucată de vreme el tăcu. Un şobolan se urcă fără zgomot pe zidul de sprijin de la gura galeriei şi privi multă vreme la Paolacci. Apoi se întoarse şi coborî. Pe peretele din partea opusă a carierei explodară două obuze, şi o ploaie de pietriş căzu peste locotenentul inconştient...

Paolacci începea să simtă durerea din umăr. Simţea, de asemenea, un bulgăre între omoplaţi. Işi dădu seama că voia să se ridice şi să iasă din carieră, apoi aşteptă ca dorinţa lui să devină mai imperioasă. Pe cînd aştepta, începu să mişte mîna dreaptă, în explorare. Ea veni în contact cu ceea ce-i proptea obrazul şi-l împiedica să se mişte. Impinse, şi obiectul cedă, mirosul de băligar se îndepărtă şi el. Işi roti capul încetişor, ca să se uite la obiect. Era bocancul lui, fără doar şi poate. Dar cum ajunsese acolo, lîngă obraz ? Işi formulă dorinţa de a-şi întinde piciorul, dar nu primi nici un răspuns. Mîna i se mişcă de-a lungul corpului, în jos, pipăindu-l, dar, dincolo de al treilea sau al patrulea nasture al tunicii, părea că mîna nu mai simte corpul. Ciupi, dar prinse între degete aer. Işi căută coapsa, dar n-o găsi. In schimb, mîna lui pătrunse într-o cavitate enormă, lipicioasă, care părea că are pe margine o mulţime de puncte ascuţite...

Incet-încet, cu o răbdare obosită şi cu o perseverenţă mereu stînjenită de valuri de delir tăcut, el înţelese haosul din viaţa lui. Fusese lovit de obuz. O rană în umărul stîng, şi alta, mult mai gravă, în coapsa dreaptă. Căzînd în cariera de var, piciorul i

se îndoise oblic sub corp, şi acum şedea cu obrazul stîng pe propriul său călcîi.

„Trebuie să fi călcat în vreo baligă de cal", zise el.

Vocea, pe care nu şi-o recunoscu, îl uimi : suna atît de tare ! Dar uimirea lui nu dură decît o clipă, pentru că moartea aducea cu sine propriul său anestezic. Febra îi creştea, potolind durerea trupului şi aducînd o nespusă linişte a cugetului. Groaza de a fi singur şi fără ajutor se risipise. Inchise ochii, ca să savureze mai în tihnă deliciile halucinaţiilor sale...

Mai tîrziu ochii i se deschiseră şi falca i se descleştă...

Şi mai tîrziu, cînd umbra aruncată de lună se ridică din nou pe peretele carierei, un şobolan se căţără fără zgomot pe zidul de sprijin de la gura galeriei şi-l privi o bucată de vreme pe Paolacci. Apoi păşi sprinten înainte, sări pe pieptul locotenentului şi se aciuă acolo. Se uită de două-trei ori în dreapta şi în stînga, repede, apoi îşi coborî capul şi începu să mănînce din buza de jos a lui Paolacci.

Locotenentul Roget o luă de-a lungul tranşeei, căutîndu-l pe Didier. Il găsi în picioare la parapet, cu puşca lîngă el, într-un locaş de armă pe coama tranşeei, cu o grămăjoară de grenade într-o parte şi cu un pistol de rachete în cealaltă. O a doua siluetă şedea grămădită la picioarele parapetului, o umbră care-i tuşi locotenentului în faţă în loc să ia poziţie.

— Ce-i cu voi aici, dormiţi amîndoi ? zise Roget.

— Da, zise Didier, recunoscînd vocea.

— Da, domnule locotenent, îl corectă Roget.

— Da, domnule locotenent, răspunse Didier, cu vădită silă.

Silueta tuşi din nou.

— Bine, am eu ceva care o să vă trezească. Voi doi ieşiţi în patrulă cu mine.

— El nu, zise Didier.

— De ce nu ?

— Pentru că tuşeşte.

— Păcat. Şi pe tine bănuiesc că te doare-n c...

— Da, dar asta-i altceva.

— De ce-i altceva ?

— Pentru că ce mă doare pe mine-n spate nu face gălăgie, pe cînd tusea lui face gălăgie.

— Mie nu-mi pasă la care capăt vă doare. Mergeţi amîndoi în patrulă. Şi-acuma luaţi-o din loc, aţi înţeles ? N-avem timp de pierdut.

— Ascultă, Pierre, ştii tot atît de bine ca şi mine...

— Mai spune-mi o dată Pierre şi-ţi trîntesc nişte zile de-nchisoare de nu te vezi ! M-am săturat, ai înţeles ?

— Prea bine, domnule locotenent. Încercam numai să vă spun. Ştiţi cum a fost omorît Marchand, nu ?

— Da, în patrulă. Şi bine i-au făcut, pentru că era aproape tot atît de obraznic ca şi tine.

— Da, în patrulă. Dar de ce ? Pentru că tuşea. I-a tuşit în nas unui neamţ în noaptea aia, înţelegi ? Şi-a fost ultima lui tuse. L-a vindecat neamţul pe loc. Şi tusea aia ne-a costat încă trei oameni, doi răniţi şi-un mort, după ce-a început artileria să tragă-n noi.

— Bine. Cum vrei tu. Dar mişcă mai iute şi încetează cu trăncăneala ! Ia pe altul, ia pe cine vrei.

— Am să-l iau pe Lejeune. A mai fost cu mine în patrulă. E bun.

Didier îşi luă arma şi coborî. Omul cu tusea îi luă locul şi-şi puse cu grijă arma în locaşul de tragere.

— Rachetele de alarmă sînt aici, zise Didier. N-ai voie să le tragi fără ordin de la un ofiţer. Ai înţeles ? O să trimitem un om în locul meu.

Faptul că Didier folosise pluralul îl irită pe Roget. Hotărît, tipului acestuia trebuia să i se taie nasul. Dar cum ? Orgoliul lui Roget îl împiedica să admită pe faţă, dar, ce-i drept, ştia că nu reuşise niciodată să aibă vreun ascendent asupra lui Didier.

Omul cu tusea privea pîndind înspre „ţara nimănui“ [1], iar ceilalţi doi o luară de-a lungul tranşeei spre adăposturile lor. Locotenentul mergea înainte, vorbindu-i lui Didier, peste umăr :

— Patrulă de recunoaştere. Numai noi trei. Sîrmele ghimpate şi posturile de mitraliere nemţeşti. Identificarea cadavrelor, dacă-i posibil. Ieşirea pe la flancul stîng. Intoarcerea pe la postul număru opt, din flancul drept. Or să tragă rachete roşii. Ia-l pe Lejeune şi faceţi-vă gata. Du-te-apoi la număru opt şi vezi să priceapă. Raportează-mi la mine în adăpost. Şi anunţă toate santinelele din cale, cînd te întorci, că iese o patrulă. Celorlalte le vom spune cînd o luăm spre stînga. Şi-acum, grăbeşte-te. Şi, ascultă, vezi să ai o comportare mai respectuoasă faţă de mine, mai ales cînd sînt şi

[1] Fîşie de pămînt situată între poziţiile ocupate de două armate vrăjmaşe.

alții primprejur. Să nu te mai aud cu Pierre, ai înțeles ?

— Da, Pierre, vreau să zic domnule locotenent.

— Nu glumesc acum. Vorbesc serios. Să nu-mi strici socotelile. C-o să iasă prost și pentru tine dacă nu ții seamă. Asta-i adăpostul meu. Intoarce-te și raportează-mi.

Roget se plecă, păși lateral spre peretele tranșeei și dispăru.

„Avea aerul că mă salută, își zise Didier. Ce păduche, cu galonașul lui de aur ! De ce dracu n-au trimis pe corsican cu noi ? Ăla-i tipul de om de care ai nevoie în patrulă."

Didier merse de-a lungul tranșeei pînă cînd văzu două lăzi de muniție ieșind dintr-o firidă săpată în peretele șanțului. Trecu de lăzi, se opri deodată și dispăru și el din tranșee. Coborî trei sau patru trepte, pe dibuite, pînă cînd mîna sa atinse o pătură. Pătura era umedă, puțin unsuroasă și grea. O împinse deoparte, apoi o așeză cu grijă la loc, în spatele său. Jos, departe, sub el, era o lumină palidă, miros de mangal și de oameni și zgomot de voci. Coborî încă treizeci sau patruzeci de trepte, pînă ajunse în galeria principală a adăpostului. Era cald și plăcut acolo și se părea că ești departe tare de război. Un dublu șir de paturi era aliniat lîngă perete. Cele mai multe ocupate de subofițeri. Oamenii stăteau întinși pe jos. Dormeau toți, afară de un grup de trei, care se așezaseră în jurul unei lumînări înfipte într-un gît de sticlă și vorbeau. Adăpostul nu era aglomerat, și cei mai mulți dintre oamenii de-acolo făceau parte din cei vechi. Didier, căruia nimic nu-i scăpa, pricepu dintr-o privire că

recruții erau trimiși la lucrări de terasament, la căratul alimentelor și la alte corvezi de-ale frontului. Așa și trebuia să fie.

— Ce-i nou ? zise unul dintre oamenii de lîngă lumînare.

— Patrulă. Unde-i Lejeune ?

— E ăl de sforăie ca o sirenă, colo-n capăt. Apoi, întorcîndu-se către tovarășii lui, continuă : ...Nu, ce dracu, nu-s chiar în halul ăsta de nebuni ! Păi n-am avut nici un pic de repaus. Am auzit că ne-au adus aici pentru o zi sau două... pînă cînd...

— Bine, atunci de ce-am ocupat numai o jumătate din sectorul regimentului ? Aceeași jumătate pe care au avut-o tiraliorii pentru atacul lor. Nu vezi că sîntem grămădiți aici ca muștele ? Și-acum și patrula asta...

Didier îl găsise pe Lejeune și se trudea să-l trezească.

— Hai, scoală ! Mergem în patrulă.

— Ceee ?

— Ce-ai auzit. Patrulă.

— Nu pot. Sînt praf. Ia pe altul. Lasă-mă-n pace.

— Hai, scoală, n-auzi ? Nu pot să iau pe altul. E ordin de la căpitan. Tu și cu mine. Și cu locotenentul.

Lejeune începu să se ia la harță, ca să cîștige timp :

— Cine ? Paolacci ?

— Nu. Roget.

— Scîrba aia ?

— Da. Hai. Am întîrziat.

— Cît e ceasul ?

— Aproape două jumate.

Didier, pricepînd tărăgăneala, spusese mai mult decît era.

— Două jumate, eh...

— Da, două jumate. Şi dacă nu te mişti, o să ne-apuce zorile şi-o să trebuiască să stăm toată ziua afară.

Didier îi dădu un ghiont. Din cauza nerăbdării, ghiontul se dovedi a fi mai puţin blînd decît îl intenţionase.

— Dacă aşa ai de gînd să te porţi, nu mai e nevoie să-ţi spun unde poţi să-ţi bagi patrula, zise Lejeune.

— Şi dacă aşa ai tu de gînd să te porţi cu mine, nu mai e nevoie să-ţi spun unde am să-ţi bag baioneta. Hai, Paul, scoală-te. Eu i-am cerut special locotenentului să te ia pe tine.

— Oo, tu i-ai cerut, ce spui ?! Drăguţ din partea ta.

Unde zgîlţîituri, ordine şi chiar ghionturi dăduseră greş, măguleala izbuti, şi Lejeune răspunse acestei dovezi de încredere sculîndu-se, în fine, în picioare, nu însă fără a continua să protesteze.

Didier se întoarse în spaţiul liber de lîngă lumînare şi începu să se pregătească. Făcu asta cu o solemnitate şi o precizie de ritual.

Îşi scoase tot echipamentul, cu masca de gaze şi cu cască cu tot, şi le grămădi pe toate lîngă puşcă, într-un colţ. Scoase din raniţă o bonetă tricotată şi o oglindă de oţel lustruit şi le puse pe un raft. Îşi goli toate buzunarele, oprindu-se să-şi aprindă pipa, şi conţinutul lor îl băgă în raniţă. Îşi desfăcu moletierele pînă jos, şi un minut întreg îşi scărpină

pulpele. Îşi desfăcu şiretele de la bocanci şi le legă din nou, înnodîndu-le cu grijă. Îşi puse iar moletierele şi le făcu şi lor nod. Se uită în jurul lui pe pardoseala adăpostului, pînă ce găsi ceea ce căuta — un dop de plută. Arse dopul la lumînare şi începu tacticos să-şi înnegrească faţa şi mîinile, oprindu-se din cînd în cînd să vadă rezultatul în oglinda de oţel. Cînd termină, înfipse dopul în vîrful baionetei, îl căută din ochi pe Lejeune şi-l informă printr-un gest că dopul era la dispoziţia lui. Se mai uită încă o dată împrejur, pînă cînd din nou găsi ceea ce căuta, de data asta un toc de revolver. Scoase revolverul afară, desfăcu cureluşa legată de patul lui, apoi o potrivi în aşa fel ca, atunci cînd atîrna de ea, revolverul să se poată legăna liber şi o fixă aşa. Desfăcu laţul cureluşei, îl trecu pe după umărul stîng şi pe sub subsuoara dreaptă, apoi trase laţul şi îl strînse, trecînd prin el revolverul ca şi cum ar fi fost un ac de cusut. Îşi încercă arma şi o examină cu atenţie, scoase cartuşele, inspectă butoiaşul. Inchise apoi revolverul, trase de cîteva ori de cocoş, ţinti spre flacăra lumînării şi mai trase încă o dată sau de două ori. Satisfăcut că funcţiona bine, îl încărcă la loc, după ce examină cartuşele. Mai luă încă vreo cîteva cartuşe din rezerva tocului şi le puse în buzunarul stîng al tunicii. Revolverul îl băgă în buzunarul pantalonilor. Îşi puse boneta tricotată, se mai privi încă o dată în oglindă, îşi ciocăni pipa, ca s-o golească, apoi o puse împreună cu oglinda în raniţa pe care o închise.

— Dacă sergentul îşi caută revolverul, spuse el grupului de lîngă lumînare, spuneţi-i că i l-am luat eu. Poate să ia puşca mea în timpul ăsta. Aici sînt

boarfele mele. Uite-aici. Efectele personale sînt în raniță. Parale n-am, așa că nu-i nevoie să săriți la bătaie pe-mpărțeală cum plec. In orice caz, eu mă-ntorc. Gata, Paul? Hai. O să luăm ceva grenade din adăpostul locotenentului, cînd trecem înapoi.

— Ascultă, credeam că-i o patrulă de recunoaștere...

— Așa și este, dar, cu toate astea, o să luăm și cîteva grenade.

— De ce nu și cîteva mitraliere?

— Hai, mișcă! Noroc, băieți! Pe curînd!

— Noroc!

— Adu-mi o cască cu moț![1]

— Hai de ți-o ia singur!

— Ține-ți tîrtița la pămînt, Paul, să nu provoci un baraj de artilerie grea.

— Vezi, nu mă călca pe picioare la întoarcere.

— Noroc!... Și, cum vă spuneam, docotorul zice: „Grozav! Nemaivăzut! De unde-ai pus mîna pe-așa ceva?" Era o frumusețe, am văzut și eu. Așa de mare! „Am luat-o de pe țeavă, zice el, una de-o sută cincizeșcinci." „Trebuie să fii un june foarte pasionat, zise doctorul. Dar nu-i treaba mea, nu mă ocup de isprăvile tale. Asta nu se capătă decît într-un singur fel, știi..." „Da, domnule doctor, zice tipul. Era în grupa mea unu care-avea, și trebuie să mă fi molipsit." Ce idiot! Și doctoru, ce mai rîdea! Ascultați de la mine, băieți, alifia cu calomel e bună la sifilis, dar cînd ajungi la de-astea, e lată...

[1] Adică o cască nemțească.

Locotenentul Roget văzu flacăra lumînării pîlpîind și pricepu, încă înainte de a auzi pașii, că pătura lui contra gazelor fusese trasă deoparte și-apoi pusă la loc. Strecură sticla din care băuse, sub manta, pe pat.

— V-a trebuit ceva vreme, spuse el.

— Nu-i decît două și zece, zise Didier, pe ghicite.

— Ceva de raportat?

— Da. Santinelele sînt toate avertizate pînă aici. Mai încolo, spre dreapta, trage artileria. Sînt și gaze. Număru opt o să-nceapă cu rachetele la patru și treizeci. Dar vor trage la intervale de zece minute, nu de cinci. Și nu de la post, de la cincizeci de metri la stînga lui...

— Da, da. Poate-ar fi preferat să se ducă la cinema.

— Sergentul spune că la cinci minute e prea des. Ar declanșa cu siguranță iarăși artileria. Zece minute ajunge, spune el. Zice c-o să demaște poziția postului și că după a treia sau a patra rachetă n-o să mai rămînă nici post, nici nimic. Așa că o să trimită un om în tranșee, la oarecare distanță, să tragă de-acolo. Tot ce-o să avem de făcut o să fie s-o luăm spre stînga de locul de unde o să tragă.

— Strateg în toată firea sergentul ăsta. Cum îl cheamă?

— Nu știu.

— Minți, dar n-o să-i ajute la nimic. Dau eu de el mai tîrziu. Mai avea și alte observații de făcut?

— Nu, zise Didier, savurînd în sine șiretenia omisiunii.

Se ferise să spună lui Roget că sergentul se acoperise, cerînd permisiune, pentru schimbarea făcută, de la comandantul său de companie.

— Bine. Duceţi-vă de luaţi cîteva grenade. Vă ajung imediat.

— Am luat grenade.

— Unde vă sînt măştile de gaze ?

— Nu se iau măştile de gaze în patrulă, zise Didier. Te încurci în ele, se prind în ghimpate...

— Bine. Porniţi. Vin şi eu îndată.

Didier şi Lejeune se căţărară pe scările adăpostului, trecură pe după pătură şi se opriră de cealaltă parte a ei, aşteptînd.

— Işi ia un întăritor, zise Didier. Ai văzut sticla sub manta ?

— Nu, dar putea acolo ca-ntr-o cîrciumă.

— Pe ăsta-l ştii îndată dac-a dat ceva pe gît. Devine băşcălios.

— Putea să ne dea şi nouă o înghiţitură, porcu !...

— Astuia nu-i ajunge nici un butoi ca să capete vînă. Ascultă, Paul, dacă începe să fie nu ştiu cum, sau dacă face gălăgie...

— S-a-nţeles !

Locotenentul Roget se simţea foarte bine, aproape la punct, gîndea el. Era într-o formă atît de aproape de perfecţie, încît socoti că trebuie să mai tragă o duşcă de coniac ca să fie gata, şi-acum, că cei doi nu-i mai stăteau în cale, putea s-o tragă. Intinse mîna după sticla de sub manta, bău o înghiţitură lungă, apoi o puse pe masă. Işi aprinse o ţigară şi se uită din nou pe hartă.

„Foarte simplu, gîndi el. Ieşim pe-aici, unde începutul pădurii marchează limita sectorului, ne

tîrîm pînă la obstacolele nemţilor, aici, şi cîteva sute de metri de-a lungul lor, pînă cînd ajungem la şanţul ăsta de comunicaţie vechi, care ne duce la postul număru opt. De fapt, număru opt este în spatele cazematei ăsteia, în tranşee, aici, la vreo cincizeci de metri de frontul nostru.“

Da, era simplu pe hartă. Fîşia asta albă, netedă, curată înfăţişa „ţara nimănui“. Reţelele nemţeşti erau însemnate frumos cu un şir dublu de x-uri. Aici, marginile satului ; peste ele se încălecau reţelele nemţeşti, şi, mai departe, o linie albastră, şerpuită, subţire, lega cele două fronturi şi reprezenta şanţul de comunicaţie, care era al nimănui. Pe hartă nu erau însemnate gropile de obuz, nici cadavrele, nici reţelele răvăşite de bombardamente, nici un obstacol, de nici un fel. Nu exista nici un semn convenţional pentru oamenii care stăteau îndărătul acestor sîrme ghimpate şi nici vreun semn să arate că erau înarmaţi cu puşti, grenade, mitraliere şi rachete.

„O să fie uşor“, zise Roget tare şi rîgîi.

Luă sticla s-o pună deoparte, simţi că mai era ceva lichid în ea şi o ridică în dreptul lumînării, s-o cîntărească.

„Pentru cînd mă întorc“, zise el şi continuă să se uite la ea. In momentul în care se hotărî să nu se mai uite, constată că şi-a schimbat părerea, precum se şi aşteptase : „E bine şi-aşa“, zise el. Tonul cu care spuse era un amestec de scuză şi de jovialitate, pe care l-ar fi luat dacă ar fi fost cineva de faţă.

Zvîrli sticla goală pe pat, stinse țigara cu călcîiul și suflă în lumînare, apoi urcă scările adăpostului, lovindu-se de mangaluri și de lăzi, înjurîndu-le. Îi găsi pe Didier și pe Lejeune șezînd pe parapet.

Cei trei porniră de-a lungul tranșeei, Roget în cap, Didier în coadă. Locotenentul pășea înainte, lungind pasul, și nu dură mult pînă să-i lase în urmă pe cei doi, pentru că ei întîrziau la fiecare cot al tranșeei, oprindu-se să spună santinelei că iese o patrulă. Uneori santinela era cam grea de cap, și Didier trebuia să piardă vreme explicînd despre ce era vorba. El nu considera de loc asta o pierdere de vreme, dar Lejeune, da. Se grăbea și voia să țină pasul cu locotenentul. Didier însă insista, să vadă dacă santinelele au priceput.

— N-ai decît s-o iei înainte, zise el. Dar eu vreau să mă conving că zevzecii ăștia au priceput că ieșim. Știi, una din treburile cele mai grele la o patrulă este cînd încearcă să intre îndărăt în liniile ei. Cine știe unde putem ajunge!

Nu departe de limita stîngă a sectorului, după un cot al tranșeei, îl găsiră pe Roget încremenit, de parcă prinsese rădăcini, cu brațele ridicate în sus, înjurînd furios santinela. Baioneta santinelei aproape atingea pieptul locotenentului.

— *Calais! Calais!* zise Didier, pricepînd dintr-o clipită situația.

— În regulă, zise santinela. Dați-i drumu. Da de unde veniți mă, senegalezilor?! Și tipu ăsta, îmbrăcat ca un ofițer și care nu cunoaște parola!... Doar știe franțuzește, nu? Ascultă, trimite sergentu-ncoace, te rog, ai să-l găsești mai devale, pe linie. Știu eu ce ordine-am primit. Nu-s prost, pricepi?

— Se-ntîmplă ca de data asta să fii, zise Didier. Nu sîntem senegalezi, chiar dacă avem fețele negre. Dă la o parte baioneta, e locotenentul nostru. Ieșim în patrulă și o să lipsim vreo două ceasuri. Bagă de seamă ce faci, ai înțeles? Te-am întrebat: ai înțeles?

— Da, am înțeles. Da de unde era să știu? Ordinul e ordin, știi, și tot ofițerii îl dau. Vine unu, negru ca dracu, de după colț, și cînd îl opresc...

— Bine, bine. Lasă. Ai făcut foarte bine. Ține minte că ieșim pe-acolo. Și nu uita să spui schimbului.

Roget o luase iar înainte. Îl găsiră, după cîteva minute, stînd de vorbă cu un alt ofițer, și lui Didier îi făcu plăcere să-l audă pe acel ofițer spunînd:

— ...în orice caz, nu-i santinela mea, și cu siguranță nu-i vina lui că dumneata ai uitat parola.

— Iată-i, zise Roget. Didier, caută pe undeva un loc de ieșit printre sîrme.

— Poate știe domnul căpitan vreun loc... începu Didier.

— Da, știu. Vino cu mine și-am să-ți arăt.

Se întoarseră înapoi două coturi de tranșee. În al treilea găsiră vreo șase oameni, dintre care trei stăteau lîngă o mitralieră instalată pe parapet.

— E o potecă aici, prin sîrma ghimpată, spuse căpitanul. Mitraliera asta-i țintită tocmai în breșa făcută de potecă.

— Mulțumesc, Sancy, zise Roget. Nu v-atingeți de rîșnița asta pînă nu trecem dincolo. Gata sînteți? Haideți!

Își luară, toți trei, revolverele în mînă, descheiară buzunarele în care erau grenadele, apoi, unul cîte unul, cu Roget în cap, se cățărară pe parapet și se îndreptară repede, tîrîndu-se către breșa din sîrma ghimpată. Se strecurară pe potecă și o urmară, așa cum îi ducea, oblic, cîțiva metri, față de linia frontului. La jumătatea drumului prin sîrmă poteca făcea un unghi drept și îi ducea pieziș în cealaltă direcție. Tocmai cînd credeau că au să iasă la loc deschis, se treziră în fața unei rețele intacte. Roget începu să înjure.

— Liniște, șopti Didier. E-o capră pusă-n crucișul potecii. Veniți după mine. O să ne tîrîm pe dedesubt, pe-aici.

Coborî o pantă ușoară, strecurîndu-se pe sub sîrma ghimpată, desfăcîndu-se cu greu de ghimpi cînd aceștia se agățau de uniformă. Îndată ce scăpă, se ridică în genunchi și se uită în jur, apoi se îndreptă spre o pîlnie de obuz din apropiere. In picioare în groapă, examină cu atenție împrejurimile, însemnîndu-și în minte poziția pădurii din spatele lui în raport cu liniile nemțești și cu cele proprii. Cînd ajunseră și Roget cu Lejeune, se uita atent la lună.

— Cine-s ăștia doi? întrebă Roget, arătînd două corpuri care erau în groapă și parcă dormeau.

— N-ai miros? Sînt morți.

Lejeune se duse pînă la ei.

— Tiraliori, raportă el.

— Haideți! zise Roget ridicîndu-se și începînd să meargă repede încotro credea el că-s liniile nemțești. Se simțea într-adevăr foarte bine, foarte curajos și foarte deștept. Coniacul îi dădea impresia că-i înaripat și invulnerabil. Ar fi vrut să aibă o pușcă, pentru că

îi venise chef să dea un atac la baionetă, un atac la baionetă pe clar de lună. Ideea îi surîdea grozav...

— Hei, nu într-acolo! zise Didier. Intr-un minut ești iar în rețelele noastre. Pe-aici trebuie s-o luăm. Vezi să ai luna în dreapta. Și tîrîș. Nu ne aflăm pe Champs-Elysées.

— Aia doi însă da, zise Roget, rîzînd de propria lui glumă.[1]

— O să-i ajungem repede dacă mai facem atîta gălăgie, adăugă Lejeune, aruncînd o privire locotenentului.

Roget se orientă și trecu peste buza gropii, Didier și Lejeune, după el, în așa fel încît primul constituia vîrful, iar ceilalți doi aripile unui V răsturnat. Chiar tîrîndu-se, Roget continua să se miște repede, de fapt atît de repede, încît Didier se duse de două ori după el și-l trase de picior. A doua oară se trase pînă în dreptul lui și-i șopti la ureche:

— Nu așa de repede. Am ajuns pînă la rețelele lor. Cred că-s alea de colo. Da, acum poți să le vezi. Ia-o încetișor, numai cîte doi-trei metri odată, pe urmă oprește-te și ascultă. Poate c-au trimis și ei o patrulă. Și dacă mai întind sîrmă ghimpată, cu siguranță că au un detașament de acoperire pe-aici, pe undeva...

Roget rîgîi.

— Și isprăvește cu asta! Faci prea mult zgomot... Bagă de seamă unde mergi și nu mai izbi toate tinichelele...

---

[1] Joc de cuvinte. In vreme ce Didier se referă la Champs-Elysées, unul din locurile de plimbare preferate ale parizienilor, Roget face aluzie la Cîmpiile Elizee, din mitologia greco-romană, locașul rezervat eroilor și oamenilor virtuoși, după moarte.

— Cu cine-ţi închipui tu că vorbeşti ?

— Cu tine. Dacă tu nu poţi să conduci ca lumea o patrulă, am s-o conduc eu. Eu ştiu ce-am de făcut şi n-am chef să-mi zboare creierii pentru că tu nu ştii !

— Mai vorbim noi de asta mai tîrziu...

Didier nu răspunse, iar Roget porni din nou, luînd-o puţin la dreapta. Didier aşteptă ca Lejeune să vină în dreptul lui. Erau pe-acolo cîteva cadavre şi puţeau.

— Ce s-a întîmplat ? şopti Lejeune.

— Bucluc. Roget e beat şi nu-i pasă... Dacă scăpăm nevătămaţi din treaba asta, avem noroc, nu glumă !

— Ce-ar fi dacă ?...

— Nu. Poate se trezeşte.

Roget se strecura acum spre reţelele nemţeşti, cu Lejeune în urma lui şi Didier la cîţiva metri în lături. In stînga lor se profila sumbru „Buboiul", o masă care părea enormă, conturată clar pe cerul luminat de lună. Li se părea că se tîrăsc la poalele lui ; în realitate erau la trei sau patru sute de metri de el.

Roget rîgîi.

In aceeaşi clipă ţîşni o rachetă atît de aproape, de parcă ei ar fi lansat-o. O mitralieră începu să latre, şi ei stătură ca morţii, turtindu-se pe pămîntul dur, neprimitor. Racheta lumina drept deasupra lor, mitraliera trăgea tot deasupra lor, şi ei se simţeau imenşi şi goi pe-o suprafaţă goală. Işi ţinură răsuflarea, şi mintea li se goli de orice gînd.

Racheta se stinse, şi mitraliera, după încă vreo două-trei rafale, tăcu. Didier putu să audă cîteva obuze zburînd liniştite, sus, în înălţimi.

Reţelele nemţeşti făceau un fel de burtă, care-i împinse în direcţia propriilor lor linii. Străbătură o serie de gropi de obuze, legate între ele prin tranşee nu prea adînci. Pămîntul îi păru lui Didier săpat proaspăt, şi el se întrebă dacă Roget băgase de seamă asta. Ceva mai departe ajunseră într-o zonă plină de cadavre de francezi. Duhoarea era greţoasă. Roget începu din nou să rîgîie, se grăbea, mergînd înainte ca un bezmetic, fără să ţină seama de zgomotul pe care îl făcea şi nici de primejdia în care putea să se vîre.

Didier începu să se apropie de el din poziţia lui din flanc şi izbuti să-l apuce de picior.

— Nu mai face-aşa, Dumnezeule !

Era aproape un strigăt.

— Dacă mai scoţi un sunet, te curăţ, şopti Didier.

— Atunci nu te mai strecura aşa după mine. In putoarea asta oricine şi-ar ieşi din fire. Grăbeşte-te şi scoate-mă dintre cadavrele astea. Mi se face rău.

— Dă-i drumu şi varsă, porcule, da fără gălăgie. Sîntem tocmai în dreptul unui punct întărit.

Se auzi o icneală cînd Roget dădu afară coniacul din el şi-l împrăştie, băltoacă, sub nas.

— Vino-ncoace, în direcţia asta, zise Didier.

Se depărtară de burta făcută de reţelele ghimpate nemţeşti şi se îndreptară spre mijlocul „ţării nimănui". Se strînseră pentru o vreme într-o groapă de obuz, să chibzuiască şi să-i dea lui Roget posibilitatea să-şi revină. Apoi porniră din nou, în „V", Didier acum în stînga locotenentului, Lejeune în dreapta

lui. Sentimentul de invulnerabilitate al lui Roget se spulberase îndată ce lepădase coniacul din el. Simţea acum o nevoie imperioasă să termine cu patrularea şi să se întoarcă în adăpostul său, în siguranţă. Euforia se spulberase, lăsîndu-l fără apărare, înspăimîntat, într-o lume ostilă. După anestezia alcoolică, nervii lui se trezeau la viaţă. Era irascibil şi abia se putea stăpîni.

Un rambleu mare, un dîmb, ceva ce semăna cu o stivă de lemne de foc, le apăru în faţă. Roget se întoarse şi aruncă cu bucăţi de pămînt în camarazii săi pentru a le face semn să se apropie. Stăteau lungiţi pe burtă, cu capetele apropiate. Respiraţia lui Roget mirosea acru.

— Ce crezi tu că-s astea ? îl întrebă el pe Didier.

— Nişte ruine de case.

— Bine. Atunci tu, Lejeune, te strecori pe după ele pe la dreapta. Didier o să vină cu mine, pe la stînga. Ne întîlnim pe partea cealaltă.

— Pentru nimic în lume ! zise Didier. Să rupi în două o patrulă ? Trebuie să fii nebun !

— Tacă-ţi gura ! Fă cum îţi spun, Lejeune.

— Nu, Paul, e-o nebunie !

Roget îşi răsuci încetişor pumnul, şi Didier se pomeni privind în gura ţevii pistolului pe care-l ţinea în mînă locotenentul. Lejeune văzu şi el mişcarea şi-şi stăpîni o observaţie pe care era pe cale s-o facă. Căută privirea lui Didier. Expresia chipului său arăta limpede întrebarea pe care voia să i-o pună. Didier, însă, privea la butoiaşul revolverului, în timp ce arma lui, inutilă, îi atîrna pe sub subsuoara stîngă. Lejeune era încurcat. El hotărî că cea mai sănătoasă ieşire

din dilemă era să se supună. Începu să se tîrască către dreapta dîmbului.

Cînd Roget nu-l mai putu auzi pe Lejeune, lăsă în jos ţeava pistolului şi zîmbi — un zîmbet dezagreabil — apoi porni către stînga. Didier îl urmă, străduindu-se să-şi ţină simţurile încordate, furios pe locotenent pentru dubla dobitocie, de a diviza o patrulă şi de a-l duce în zona dintre ruine şi reţelele nemţeşti. Roget îşi dădu şi el repede seama că făcuse o greşeală vîrîndu-se singur în coridor, oricît de scurt ar putea el să fie. Se opri să ia de la Didier vreo două granade şi le puse în buzunarele de la piept ale tunicii, lăsînd clapele descheiate, apoi porni din nou, cu prudenţă mare, ca nu cumva să izbească sfărîmăturile împrăştiate din jurul caselor în ruină. Locul acela era în întuneric şi, oricît ai fi fost de atent, era imposibil să nu faci zgomot prin grămada de moloz răvăşită primprejur. De aceea locotenentul era mereu cu inima la gură. Didier se întreba peste ce-or să deă de cealaltă parte a dîmbului. Toate semnele indicau că trebuie să fie vreun avanpost pe-acolo. De fapt, era surprins şi din ce în ce mai îngrijorat că nu dăduseră de nimic altceva decît de cărămizi şi scînduri răzleţe. Mergeau oare de-a dreptul într-o capcană ? Şi cum se făcea că Lejeune nu întîlnise chiar nimic pe dincolo ? Sau întîlnise, şi zăcea acum cu o baionetă în gît ?...

Ieşiră din umbra ruinelor după o călătorie care li se păruse nesfîrşită şi în spaţiu, şi în timp. În realitate le trebuiseră doar cincisprezece minute să străbată un front de trei sau patru case. Mai înaintară cîţiva metri pînă cînd scăpară de dîmb. Roget se opri să examineze împrejurimile...

Didier, întins la pămînt imediat în urma lui, era lac de sudoare. Venea acum la rînd treaba cea mai delicată, revenirea lui Lejeune la patrulă. Patrula, care fusese o unitate defensivă, se transformase acum în două unităţi ofensive, de două ori mai periculoase. Reîntregirea lor avea să se facă în cele mai grele împrejurări cu putinţă. Tensiunea va fi îngrozitoare, timp de cîteva secunde, secundele în care Lejeune va căuta să se facă recunoscut de oameni de a căror identitate nu era sigur nici el însuşi. „Asta ar trebui să-l vindece de-a mai împărţi patrulele în două", îşi zise Didier. „Unde dracu s-o fi dus Paul... ?"

Se auzi un zgomot de scînduri răsturnate, undeva aproape, spre dreapta. Didier înălţă capul şi trase cu grijă cocoşul revolverului. Îl văzu pe Roget ridicîndu-se în genunchi. Văzu cum braţul lui începea o mişcare de azvîrlire...

În clipa asta Didier trase un foc în capul lui Roget, dar nu-l nimeri.

Braţul îşi sfîrşi cursa. Ceva rotund fu aruncat şi zbură în sus, descriind un arc de cerc.

Se auzi o explozie, un urlet de uimire şi de durere, apoi tăcere.

Tăcerea dură patru secunde, destul pentru ca Didier să-şi audă numele strigat. Apoi văzduhul fu umplut de un muget asurzitor şi luminat de trei rachete, care explodară simultan deasupra lor. Îl văzu pe Roget în picioare, cu gura deschisă, gesticulînd. Îl văzu cum începe să fugă înapoi, pe unde venise, gesticulînd încă, bezmetic. Îl văzu cum dispare în dosul dîmbului de ruine şi speră că va fi omorît. Infernalul zgomot încetă brusc, apoi începu iarăşi, unduind după cum mitraliera mătura dintr-o parte într-alta. Didier privi

împrejur cu cea mai mare atenţie şi zări străfulgerarea unei ţevi. Era acolo, între ruine, la o aruncătură de piatră. Băgă de seamă că el se afla într-un unghi mort şi, uşurat, se lipi de pămînt. De pe muchea dîmbului porniră două rachete verzi. Cu precauţie mare Didier se strecură lateral către dîmb şi se vîrî într-o groapă de obuz. Aşteptă. Mitraliera continua să latre. Apoi va tăcea, cît o să i se pună o bandă nouă. Apoi va lătra din nou. Peste cinci minute barajul de protecţie va fi în faţa postului de mitralieră. Didier stătea liniştit, în vreme ce pămîntul se cutremura în jurul lui, şi aştepta barajul. Îndată ce putu să repereze cît de departe cădea, începu să se tîrîie în căutarea lui Lejeune.

„La arme! La arme! Sus, pe parapete! Afară din adăposturi! Sus! Sus! La posturi, toată lumea! La arme! La arme!..."

De la graniţa Elveţiei şi pînă la mare, ofiţerii şi subofiţerii umblau în susul şi în josul frontului, adunîndu-şi oamenii, înşirîndu-i de-a lungul parapetelor. Cele două armate stăteau faţă în faţă, încordate şi în alarmă. Nici un om adormit, nici un om fără armă, nici un om descălţat cînd era alarmă pe linii, cînd trupele pîndeau intervalul din faţa lor, fiecare de pe partea lui, aşteptînd, pîndind, aşteptînd...

Duval, în picioare pe treapta de tragere, de unde postul numărul opt lansase rachetele roşii, se pomeni într-o lume fantastică. Văzduhul pîlpîia în iluminaţia permanentă a rachetelor, ca şi cum undeva ar fi fost o sărbătoare cu foc de artificii. Auzea, în spatele lui, ţăcănitul mitralierelor brigăzii. Mai departe, în spate, tunurile de şaptezeci şi cinci îşi trînteau din nou uşile.

Din cînd în cînd, de mai departe, în spate, se auzeau bubuiturile grele ale tunurilor de calibru mare. Văzduhul era plin de zgomote, fatale, cutremurătoare, tînguitoare zgomote ale nenumăratelor obuze ce zburau pe deasupra lor. Mai aproape de pămînt, prea aproape pentru ca să nu fie neliniştitor, era şuieratul gloanţelor de mitralieră, care spulberau pămînt de-a lungul parapetelor şi paradosurilor. Oamenii se cocoşau, dar din cînd în cînd unii erau loviţi.

„Scoal' de colo! Sus, la posturi! Fereşte capul! La arme! La arme! Impinge mitraliera asta mai departe, acolo!"...

Zgomotul crescu. Deveni vuiet, vuietul deveni vacarm, un crescendo de zgomote atît de asurzitor, încît trebuia să zbieri în urechea cuiva ca să te poată auzi. „Simfonia frontului de vest." Formula îi veni din nou în minte lui Duval. „Şi am fotoliu de orchestră. E minunat! Măreţ!" Duval îşi pierduse firea şi era atît de excitat, încît striga din toată puterea plămînilor, cu un elan inutil, pentru că nici măcar el nu se auzea, atît de asurzitor era zgomotul bombardamentului. Cădeau obuze în coturile tranşeelor, gloanţele de mitralieră continuau să ciupească linia parapetelor, dar Duval continua să ţipe, îmbătat aproape pînă la isterie de vibraţia focului de artilerie, uitînd de orice primejdie.

Rachetele se răreau, dar, cu toate acestea, lumina dăinuia. Bombardamentul se dezlănţuise acum ca un uruit de tobă, şi văzduhul era greu de mirosul exploziilor. Fulgerările exploziilor începeau să pară mai şterse, pentru că întunericul nopţii se subţia. Dar pămîntul continua să tresalte şi să joace; bucăţi întregi din pereţii tranşeelor se prăbuşeau fărîmiţate, curgînd,

fumegînd uşor. Reţelele de sîrmă ghimpată zăngăneau la zborul schijelor, şi bucăţi întregi, smulse de obuze, zburau şi cădeau în tranşee.

Incetişor, orizontul începu să se lăţească, împins în lături de zorile care se iveau, din ce în ce mai grăbite. Oamenii priveau la dărîmăturile din jurul lor, se uitau unul la altul, căutîndu-şi prietenii, apoi se întorceau din nou să aştepte şi să pîndească...

Dincolo, în liniile nemţeşti, se ivi un foc. Focul se întinse, deveni mai strălucitor şi îşi dezvălui forma: era soarele. Lent, se ridica de la pămînt, roşu şi cu un aer duşmănos, dar era binevenit oamenilor care-i pîndeau urcuşul. Se umflă enorm, apoi păru că se opreşte, păstrînd doar o gingaşă atingere cu marginea pămîntului, ca un dansator aşteptînd primele note ale muzicii de balet. O clipă, cele două margini rămaseră tangente şi păreau lipite. Apoi soarele se desprinse de marginea pămîntului şi începu să plutească în elementul său.

Puţin cîte puţin bombardamentul se domoli şi holocaustul începu să se stingă din ce în ce. Pămîntul părea că se destinde, după înspăimîntătoarea biciuire de oţel. Se destindeau şi oamenii puţin, şi începură să vorbească, în monosilabe, eliptic. Ceva mai tîrziu păru că e linişte, după furia paroxistică a focului de artilerie. Şi mai tîrziu încă, după ce primejdia unui atac în zori de zi trecuse, se răspîndi, de-a lungul frontului, din gură în gură, ordinul:

— Repaus! Repaus! Repaus!

Duval coborî, în dreapta; la fel făcu şi Langlois, în stînga. Didier coborî şi el, la centru, unde îl apucase bombardamentul. Toată lumea se dădu jos, cu excep-

ția cîtorva santinele, ici-colo. Toată lumea își pansa, în tăcere, rănile lăuntrice lăsate de bombardament.

Soarele, pentru care tot acest infern fusese doar preludiu răsăritului, se urca mai sus pe cerul fără nori, părînd nepăsător la tot prăpădul provocat în cinstea evenimentului. Era iarăși plină zi, și Langlois văzu că era primăvară adevărată. Văzu firișoare plăpînde de iarbă, pe care le îngrășaseră trupurile camarazilor lui; văzu muguri pe copacii sfîșiați de obuze. Văzu norișorii de fum ai șrapnelelor împrăștiați de adierea ușoară. Văzu păsărelele drăgostindu-se pe sîrma ghimpată, care cu cîteva clipe înainte vibra sub loviturile schijelor. Auzi ciripitul dulce al ciocîrliei colo sus, aproape de zenitul traiectoriilor. Schiță un zîmbet. Era, în toate acestea, ceva profund întristător. Toate păreau atît de fragile și atît de absurde...

Soarele răsărise cam de vreo oră cînd mașina generalului Assolant ajunse la „număru cinci". „Număru cinci" era locul unde călăuzele tiraliorilor îl așteptaseră pe colonelul Dax noaptea trecută; punctul în care stătuse colonelul Dax era însemnat acum cu o groapă de obuz proaspătă și foarte mare. De fapt, groapa asta era cauza că mașina generalului a trebuit să oprească. De n-ar fi fost ea, generalul ar fi trecut înainte, fără să lase impresia că vede ofițerul care-l saluta de pe marginea de dincolo a gropii. Spre groaza șoferului și a aghiotantului, ar fi mers de-a dreptul la intrarea șanțului de comunicație, la cîteva sute de metri dincolo de cariera de var, și s-ar fi putut foarte bine să meargă chiar pînă în liniile frontului său. Generalului îl plăcea să facă asemenea isprăvi. Socotea că datorează astfel de isprăvi reputației

sale de ostaș curajos, reputație pentru care irosea o mulțime de vreme, încercînd s-o împrospăteze.

Șoferul opri mașina, derapînd, la marginea gropii de obuz. Cînd se întoarse, spuse:

— Nu putem merge mai departe, domnule general.

Pe fața lui era o expresie de ușurare.

— Bine. Atunci așteaptă-ne aici. Hai, Saint-Auban, trebuie să mergem pe jos.

Aghiotantul coborî și ținu ușa deschisă pentru general, apoi apucară amîndoi pe după marginea gropii. Ofițerul de pe cealaltă parte a pîlniei rămăsese salutînd și, cum generalul se apropia de el, se răsuci pe călcîie, ca să poată prezenta din față salutul omului căruia îi era destinat.

— Bine, căpitane. Consider c-am fost salutat destul. Vorbește!

— Domnule general, domnul colonel Dax m-a trimis în întîmpinarea dumneavoastră, să vă conduc la postul de comandă. Am onoarea să mă prezint, sînt căpitanul Herbillon, adjutantul Regimentului 181 infanterie, domnule general.

— Dax crede că nu sînt în stare să-mi găsesc drumul în propriile mele tranșee?

— Oh, nu, domnule general, da, domnule general. Toată lumea știe că domnul general poate fi găsit oricînd în tranșee. Nu era un răspuns la întrebare, dar era tocmai ce trebuia să spună.

„Dac-o ții tot așa, ai s-ajungi aghiotant într-o bună zi", zise, în gînd, Saint-Auban.

— Ia spune-mi, Herbillon, de ce se numește punctul acesta, absolut lipsit de ceva distinctiv, „număru cinci"? Generalul avea mania denumirilor topografice, în special ale celor militare. Își lua chiar unele

note personale, cu intenția de a publica, după război, o carte cu acest subiect. „Număru cinci", pur și simplu. E ciudat. Număru cinci ce? Baterie? Regiment? Ce?

— Nu... ăăă... Nu știu, domnule general. Poate o coordonată cartografică...

— Fleacuri! Cine-a auzit de coordonate cartografice cu o singură cifră?

— Da, domnule general.

— Eu spun nu, domnule căpitan.

— Da, domnule general. Nu, domnule general. Herbillon se bîlbîia, încercînd să redevină stăpîn pe șirul vorbelor.

Aghiotantul generalului, după ce așteptă îndeajuns ca să fie sigur că nu va fi contrazis de adjutant, interveni cu un răspuns strălucit, un răspuns cu atît mai strălucit, cu cît era o invenție spontană:

— Kilometrul cinci, domnule general, zise el încet, cu un zîmbet pe care se strădui să-l facă tot atît de strălucitor ca și răspunsul.

— Firește, zise Assolant.

Își făcu o notă mintală asupra faptului, și era atît de bucuros de informație, încît nu băgă de seamă că nu era completă. Kilometrul cinci de unde?

La asta Saint-Auban n-ar fi putut răspunde, fiindcă punctul nu era la cinci kilometri de nici un loc anume. Fusese dintotdeauna și continua să fie — cu excepția notelor personale ale generalului — „număru cinci": nimic mai mult, nimic mai puțin.

Dimineața era senină și plină de primăvară proaspătă. Bombardamentul din zori se stinsese și nu mai rămăsese nimic să-i arate urmele; doar

cîteva pîlnii de obuze, pe-alocuri alăturea, pe-alocuri peste altele vechi. Generalul pășea de-a lungul drumului, bucuros de dimineața răcoroasă și parfumată. Cînd și cînd, o adiere mai puțin parfumată răzbătea pînă la nările sale păroase, și el se bucura într-un fel și de acest lucru. Pierderile făceau parte integrantă dintr-un război. Unde nu erau pierderi, nu erau bătălii. Și-ar fi fost de neconceput ca sub comanda unui general bătăios să nu se dea bătălii. Din acest punct de vedere mirosul de mort îl reconforta.

— Cum a mers cu schimbul, Herbillon?

— Destul de bine, domnule general. N-am pierdut decît vreo treizeci de oameni. O lovitură directă într-un pluton. Pare că lipsește și un ofițer.

— Și bombardamentul?

— Cînd am plecat nu se primiseră încă rapoartele.

— Patrula a descoperit ceva?

— Nimic de care să nu fi știut dinainte. Rețelele nemților sînt adînci și liniile au efective grase. S-a reperat un post de mitralieră în dreapta centrului nostru. Locotenentul se află la postul de comandă, să vă raporteze personal, dacă doriți, domnule general.

— Bine. Artileria noastră o să-l arunce-n aer, postul ăsta, în timpul barajului-uragan... Ah, asta trebuie să fie faimoasa carieră de var! Greu de trecut, într-adevăr. Ei își închipuie, probabil, c-am băgat o baterie aici, sau un post de comandă. Ar trebui să-și dea seama că poziția-i prea expusă.

— Da, domnule general, aici a fost curățat plutonul. Iată, acolo-s cadavrele.

Assolant privi la grămezile de haine nemişcate fără să se oprească din mers. Observă că un grup purta uniforma unui regiment de infanterie, şi altul, mai mic, uniforma tiraliorilor. Muşte mari, albastre bîzîiau de-a valma peste amîndouă grupurile, şi roiuri întregi, vorace, erau ciorchine pe ochi, nări, guri şi răni deschise.

— Fatalul instinct gregar al trupelor în faţa inamicului.

Nu era milă în constatarea generalului, mai curînd un oarecare dispreţ. Herbillon gîndi că observaţia era foarte justă. Poate mai mult decît orice altceva faptul acesta îl făcea să accepte taina datorită căreia oameni ca Assolant ajungeau generali, iar oameni ca Herbillon, nu.

— Foarte-adevărat, domnule general, zise el, fără a face vreun efort să-şi ascundă adevărata admiraţie pentru o atît de remarcabilă forţă de caracterizare.

Saint-Auban n-a spus nimic. El mai auzise fraza înainte şi-i ştia sursa, pe care generalul socotise inutil s-o pomenească — un manual de teorie militară.

Dincolo de cariera de var drumul se îngropa între două maluri. Intîlniră un detaşament din 181 ducîndu-se după apă cu zdrăngănitoarele bidoane de petrol. Caporalul care îl comanda îl salută pe Herbillon, pentru el ofiţerul cel mai mare în grad dintre cei trei. Nu băgase de seamă stelele de pe mîneca lui Assolant, unica indicaţie că se afla un general acolo. Eroarea caporalului îi făcu plăcere lui Assolant şi o acceptă ca un tribut adus înfăţişării lui ostăşeşti.

Ofiţerii ajunseră într-un punct unde băligarul de cal şi gropile de obuz erau ceva mai dese, semn că era un loc de întîlnire oarecare.

— Aici e intrarea şanţului de comunicaţie, domnule general, *Boyau des Perdus* [1].

— Afurisitele nume plîngăcioase! zise Assolant vehement. Ce dracu, nu-s în stare să găsească nume cu un pic de avînt, nume care să exprime spiritul ofensiv al trupelor? Totdeauna-i ceva cu moarte, parcă-i o propagandă defetistă. *Boyau des Perdus, Tranchée des Suplices* [2], *Carrefour de la Mort* [3]... M-am săturat! *Boyau des Perdus!* Poftim! Ia te uită! Nici măcar nu ştiu s-o scrie ca lumea! Ce, a fost pe-aici vreo casă de toleranţă?

Generalul arăta cu mîna scîndura indicatoare de pe marginea drumului şi se referea la faptul că *perdu* era scris la feminin. Pe tăbliţa indicatoare scria în realitate *Boyau des Perdues* [4], şi dedesubt era o săgeată arătînd în unica direcţie în care mergea şanţul, şi anume de-a dreptul la malul care se ridica în partea dreaptă a drumului.

— Da, domnule general, zise Herbillon, nu e bine. Am să iau măsuri să se schimbe imediat. Ce anume aţi propune, domnule general? Ar permite domnul general... vreau să spun... ne-ar acorda domnul general onoarea de a da potecii numele domniei-sale?

— Desigur că nu, spuse scurt Assolant, atît de scurt, încît Herbillon îşi dădu seama — Saint-Auban

---

[1] Şanţul Pierduţilor (în limba franceză în original).
[2] Tranşeea Supliciilor (în limba franceză în original).
[3] Răspîntia Morţii (în limba franceză în original).
[4] Poteca Pierdutelor (în limba franceză în original).

ştia de mai înainte — că nimic nu i-ar fi făcut mai mare plăcere. Nu te poţi apuca să schimbi nume peste tot. Ar provoca prea mare zăpăceală, ca să nu mai vorbim de corectarea hărţilor. Dar cînd voi avea ocazia, am să spun la armată ce cred despre numele acestea defetiste. In orice caz, dacă vă place să vă bălăciţi în defetism, cel puţin aţi putea să scrieţi corect.

— De fapt, domnule general, începu Saint-Auban cu o satisfacţie reţinută, care arăta că în cariera lui de aghiotant se ivise una din clipele mari, eroarea de pe această tăbliţă indicatoare este în realitate una de omisiune, şi nu de ortografie.

— Ce tot spui ?

— Îmi daţi voie să mă explic, domnule general ?

— Asta şi vreau.

— Domnule general, la început a fost un alt cuvînt aici, un cuvînt care-i în acelaşi timp şi feminin, şi masculin. Vreau să zic, este feminin din punct de vedere gramatical, şi masculin din punct de vedere anatomic. Saint-Auban arboră din nou zîmbetul său radios, zîmbet care trebuia să adauge el strălucire explicaţiei în cazul în care nu izbutea să o facă spiritul.

— Nu te mai strîmba atîta şi spune ce ai de spus.

— Da, domnule general, sigur, domnule general. Vreau să spun că tranşeea aceasta a fost botezată cu ocazia unei răniri faimoase, care se crede că a avut loc aici. Pe tăbliţă scria la început : *Boyau des Couilles Perdues* [1], în memoria emasculării unui sergent. S-a ivit careva, nu ştiu cine, căruia nu i-a

[1] Şanţul Boaşelor Pierdute (în limba franceză în original).

plăcut termenul, şi cuvîntul cu pricina a fost şters de pe placă. Dar ortografierea adjectivului a rămas neschimbată. Asta-i povestea ; cel puţin aşa se spune.

— Ah, asta-i interesant, foarte interesant, într-adevăr, Saint-Auban. Nu, nu, să nu se schimbe cu nici un preţ numele şanţului ! Ha, ha, ha ! Crezi oare că sergentul se simte răsplătit pentru sacrificiul său, avînd o tranşee botezată întru comemorarea lui ? La urma urmei, e-o cinste. O cinste de eunuc !

Toţi trei izbucniră într-un rîs zgomotos şi pătrunseră în şanţul de comunicaţie cu Herbillon în cap.

Îndată după ce se dădu ordinul de coborîre, Didier o luă de-a lungul tranşeei, spre compania lui. Intră în adăpost, aprinse un chibrit şi-şi găsi echipamentul. Chibritul se stinse, şi el pipăi în jurul lucrurilor sale pînă cînd mîna-i dădu peste un briceag, un codru de pîine şi o cutie de sardele. Îşi luă cu el bidonul şi urcă scările pe dibuite. Se aşeză pe treapta de sus şi începu să deschidă cutia de sardele cu cheia briceagului. Cînd izbuti să desfacă pe jumătate capacul cutiei, închise cheia briceagului şi trase o lamă. Scoase dopul bidonului şi luă o înghiţitură de vin roşu, acru. Vinul îi făcu gura pungă şi se strîmbă, apoi începu să mănînce. Mînca repede şi cu îndemînare, folosind lama briceagului cînd drept furculiţă pentru sardele, cînd drept cuţit pentru pîine. După fiecare înghiţitură îşi spăla gura cu o duşcă de vin. Era înfometat, şi mîncarea i se părea gustoasă. Şi alţi oameni, aşezaţi pe vine, mai sus sau mai jos pe scările adăpostului sau proptiţi de

peretele tranşeei, mîncau, vorbind printre îmbucături :

— Hei, arapule ! Cum v-a mers cu patrula ?

— Bine. Şi cum a fost cu odihna ?

— Odihnă, pe mă-sa ! Toată noaptea am cărat grenade !

— Unde-i casca nemţească pe care mi-ai promis-o ?

— Poţi să ţi-o iei mîine singur.

— Da ? Unde ?

— Dincolo. Pe „Buboi".

— Adevărat ?

— Absolut. E-n „Gazeta umblătorii" !

— Ce-ai făcut cu Lejeune ?

— S-a curăţat.

— Eh, a scăpat de belele.

— Cum s-a întîmplat ?

— O grenadă.

— Şi locotenentul ?

— Habar n-am !

— Măă, grozavă patrulă !

— Da, grozavă.

— L-am văzut pe locotenent pe-aici, la adunare.

— L-ai văzut ? Cînd s-a întors ? Didier începu să se arate interesat.

— De unde vrei să ştiu ? A apărut pur şi simplu, asta-i tot ; dar a plecat înainte de-a fi început bombardamentul.

— Nu mă miră asta la unu ca el, zise Didier.

— Ia spune, Didier, ce te face să crezi c-o să atacăm ?

— Miros eu...

— Sau ai citit în „Gazeta umblătorii" ?!

— Nu spuneai tu că ai cărat toată noaptea grenade ? Tu ai spus doar !

— Şi unde s-a curăţat Lejeune ? Cum ?

— Pentru Dumnezeu, lasă-mă să mănînc !

— Eşti şi scîrbos, şi palavragiu !

— Hai te cară !

— Nu era băiat rău Lejeune. Păcat că-i puţeau picioarele.

— Ia spune, Didier, eşti sigur că s-a curăţat ? Ştii, îmi datora trei franci.

— Nu-i nimic, ai să-i poţi cere mîine, cînd t-ei duce după el.

— Mulţumesc. Sper c-ai să fii de faţă, să vezi cînd mi-i dă.

— Probabil c-am să fiu.

— Doamne fereşte, nu mai vorbi. Aşa te cureţi la sigur.

— N-avea grijă, oricum se curăţă el. Nu-l vezi ?! De pe acuma are mutră de-nmormîntare ! Ha, ha, ha !

— Taci dracului, c-aduci ghinion !

— Mă c... pe ghinion ! Dacă stai multă vreme pe-aici, te cureţi cum te văd şi mă vezi.

— Eu nu. N-au matricula mea āia de dincolo.

— Ascultă ce-ţi spun : nu mai vorbi aşa ! Aduce ghinion. Nu-l mînia pe ăl de sus...

— Mare brînză face el în chestia asta !

— Ţine cu nemţii, în orice caz...

— Dacă atacăm, nemţii nici n-or s-apuce să simtă cînd le cădem în spinare.

Didier ridică privirea şi constată, cum se şi aşteptase, că observaţia fusese făcută de unul dintre boboci.

— Vorbeşti prostii...

— Băiatul are dreptate, zise unul din cei vechi.
— Şi eu spun că nu! răspunse Didier.
— Parcă tu ştii mare lucru...
— Mai mult ca tine, în orice caz. Am văzut reţelele nemţilor. Şi-am văzut ce-au făcut din tiraliori.

Didier se ridică în picioare şi începu să-şi adune lucrurile.

— Ia spune, Didier, ştii, cu ăi trei franci... Arată-mi unde-s lucrurile lui Lejeune, vrei ?...

— Nu, spuse Didier, fără să încerce să-şi ascundă sau să-şi accentueze dispreţul.

Didier se duse din nou în adăpost şi începu să-şi lepede ţinuta de cercetaş şi s-o ia din nou pe cea de soldat de front. Acum adăpostul era ticsit de oameni cufundaţi în somnul unei mari oboseli. Didier se feri să-i tulbure. Îndată ce fu gata, ieşi afară, să dea raportul la postul de comandă al companiei.

Cînd intră Didier în adăpostul în care se instalase postul de comandă al companiei, Roget era singur, aşezat la masa lui Charpentier. Tocmai recitea raportul patrulei. Asta-i făcea destul de mare plăcere, deoarece găsea că atît scrisul, cît şi proza lui erau îngrijite şi demne de admirat.

Simţi prezenţa unui om în faţă, dar continuă o bucată de vreme să rămînă absorbit în raportul său. Didier aşteptă, răbdător. Işi dădea seama că îşi putea permite să fie răbdător în asemenea împrejurări, împrejurări în care era stăpîn pe situaţie, şi a căror explicaţie el o aştepta plin de curiozitate. Il amuza, de asemenea, plăcerea vădită pe care i-o făcea locotenentului propria lui proză.

— Ei ? făcu în cele din urmă locotenentul, fără să ridice privirea.

— Ei ? răspunse Didier.

La auzul glasului, Roget tresări, apoi ridică privirea. Pe faţă i se putea citi o expresie de uimire dezagreabilă, aproape iritată.

— Ei, fir-ar al... De unde-ai apărut ?
— De unde crezi ?
— Ei, să fiu al... Credeam c-ai fost omorît. Chiar am scris în raportul meu...
— Dar n-ai aşteptat să verifici, nu-i aşa, Roget ?
— Ascultă, ce vrei să zici ?
— Cînd ai fugit, după ce l-ai ucis pe Lejeune...
— Ce, ţi-ai pierdut minţile ? L-am ucis pe Lejeune ? Ce vorbe-s astea ?
— Ştii foarte bine. N-ai aruncat tu grenada ?
— Sigur c-am aruncat grenada. Ce voiai s-arunc ? Buchete de flori ?
— Da, grenada aia l-a ucis pe Lejeune. Şi dacă n-ai fi fost beat...
— M-am săturat de asta !
— Nu mă-ndoiesc. Te-ai vîrît într-o încurcătură cam a dracului, Roget.
— Biiine. Dacă asta-i atitudinea ta, nu văd de ce nu ţi-aş spune că tu te-ai băgat într-o încurcătură şi mai a dracului.
— Da ? Cum ?
— Uite cum, zise Roget. M-am gîndit bine. Intîi, insubordonare în general. Al doilea, ameninţare cu moartea la adresa unui superior, a unui ofiţer. Asta-i o crimă cît se poate de gravă. Al treilea, insubordonare şi instigare la insubordonare. Astea-s crimele număru doi şi număru trei. Al patrulea, ai

tras asupra superiorului tău, ofiţer. Asta-i tentativă de omor şi crima număru patru. Cum crezi tu c-or să arate toate astea aşternute pe hîrtie?

— Păi, dacă veni vorba, răspunse Didier, cred că n-or să arate nici pe jumătate aşa de frumos ca astea: beat în timpul serviciului; primejduirea vieţii oamenilor în subordine din cauză de nepăsare datorită beţiei; refuz de a ţine seama de sfaturi; ucidere de subaltern cu nepăsare; incompetenţă crasă în general şi, în fine, Roget, laşitate în faţa inamicului. Nu uita c-ai fugit. Cum ai explicat toate astea în raportul tău?

Cîteva clipe tăcură amîndoi, apoi Roget începu să zîmbească, zîmbetul lui dezagreabil.

— Inţeleg. Va să zică aşa stau lucrurile, nu? N-am explicat asta în raport. Dar am să-ţi explic ţie altceva, şi te sfătuiesc să te gîndeşti bine la ce-ţi spun. Uite ce e: Eu sînt ofiţer, şi tu eşti soldat. Cuvîntul meu nu se potriveşte cu cuvîntul tău. Pe-al cui crezi tu c-or să-l creadă? Sau s-o luăm altfel dacă vrei. Al cui cuvînt crezi tu că va fi acceptat? Ai încercat vreodată să aduci acuzaţii unui ofiţer? Gîndeşte-te puţin la asta.

Din nou tăcură amîndoi cîteva clipe. Roget se întoarse la raportul lui şi se prefăcu că-l reciteşte. Didier îi vedea acum doar creştetul capului.

„Asta o să-l îndemne să se gîndească bine la ce face, îşi zise Roget. Norocul meu că l-am omorît pe Lejeune, dacă l-am omorît. Ar fi fost un martor al dracului de supărător!... Indată ce scap de el de-aici, am să pun acuzaţiile pe hîrtie, pentru orice eventualitate, dacă cumva nu-şi ţine gura. De fapt, am să-i spun că am de gînd s-o fac. Da, da, cu siguranţă c-am să-i spun. Asta o să-l împiedice să mai facă cumva pe nebunu. Dobitocul! Să aducă astfel de acuzaţii unui ofiţer! N-are nici o şansă. Sper c-o să-şi dea seama. Sau înghite, sau pun să-l aresteze imediat. Sper să dea Dumnezeu să se cureţe mîine. Periculos tip! Ia închipuie-ţi că se-mbată şi că-ncepe să vorbească. Să pun să-l aresteze acuma şi să omor puiul în găoace? Dar poate că se curăţă... Da, ar fi cel mai bun lucru. O, doamne, ucide-l, ucide-l, ucide-l..."

— Bine, Roget. M-am gîndit. Ce propui?

In realitate, Didier nu se gîndise de loc; după prima clipă de tăcere, clipă de care a avut nevoie mintea lui, fundamental practică, să înregistreze gîndul: „M-a încuiat. Nu pot să fac nimic", n-a făcut decît să stea cu ochii privind în gol, omorînd timpul, întîrziind instinctiv capitularea, în speranţa că va părea mai puţin categorică.

— Uite ce: tu-ţi ţii gura, şi eu la fel. Şi nu uita s-o ţii închisă bine. După asta, ne punem de acord în povestea cu patrula. Şi cu asta, basta, se încheie afacerea. Ai ceva de spus?

Roget era aproape prietenos. Avea aerul unui negustor care tocmai terminase o afacere tenebroasă, dar din care ieşea cu cîştig. Se felicita, de asemenea, că renunţase la ideea pe care o avusese de a-i spune lui Didier că o să pună pe hîrtie acuzaţiile. Se hotărîse, în cele din urmă, să nu-i mai spună, fiindu-i teamă, viclean cum era, să nu-i vîre chiar el în cap lui Didier aceeaşi idee.

— E-n regulă, zise Didier, cu o reticenţă care nu reda decît pe departe durerea lăuntrică a capitulării sale. Dar ştii care-i părerea mea despre tine.

Fu rîndul lui Roget să fie acum tolerant și își exercită privilegiul ignorînd observația lui Didier.

— Foarte bine, zise el, apucînd ultima pagină a raportului și începînd să citească. Atunci uite cum s-a întîmplat :

Am făcut semn oamenilor să mă urmeze către stînga mormanului de ruine. Ajuns la celălalt capăt, m-am oprit să privesc și să ascult. Am auzit zgomot de lemnărie deplasată și am văzut limpede o cască nemțească. Am aruncat o grenadă în neamț și l-am omorît. În același moment, de undeva din apropierea mormanului de ruine, a deschis focul o mitralieră și imediat au fost lansate trei rachete deasupra noastră. M-am uitat în jur după oamenii mei, dar nu am văzut pe nici unul. Mi-am dat seama că ei au înțeles greșit semnalul meu și au apucat-o pe la dreapta mormanului de ruine. Postul de mitralieră a lansat două rachete verzi și în cîteva minute s-a dezlănțuit un baraj de artilerie pe toată lățimea sectorului. M-am retras de pe poziție pe aceeași cale pe care venisem. După ce am așteptat o bucată de vreme încetarea barajului, am reintrat în liniile noastre prin pozițiile companiei a doua. Barajul tăiase accesul la flancul drept al „țării nimănui". Soldații Didier și Lejeune au fost, fără îndoială, prinși de baraj și uciși.

— Pariez că-ți pare rău că n-am fost ucis, zise Didier. Frumoasă poveste, în orice caz. Și cum ai de gînd să le cîrpești, grămadă, toate minciunile astea ?

— Isprăvește-odată ! Cu raportul nu-i greu. Am să adaug un post-scriptum cam așa : „Se pare că soldatul Didier nu a fost prins de baraj, ci a reintrat nevămătat în liniile noastre și raportează următoarele..." Așaaa. Și-acuma spune ce-ai făcut...

— După ce l-ai omorît pe Lejeune... Tu l-ai omorît, știi. M-am dus pînă la el să-l văd ; zăcea mult dincoace de linia barajului, atît de aproape de ruine, încît nici focul mitralierei nu-l putea atinge ; se afla într-un unghi mort. Grenada trebuie să fi căzut chiar lîngă capul lui. Era terci...

— Atunci de unde știi că era Lejeune ?

— I-am luat matricola. Ți-ajunge ?

— Nu vrei să mă faci să cred că ai făcut toată plimbarea asta sub focul mitralierei, nu ?

— Puțin îmi pasă de ce crezi, dar am făcut-o. Dac-ai ști despre patrule cîte știu eu, ți-ai da seama că dacă nu-ți pierzi capul, ești mult mai în siguranță în apropierea mitralierei decît atunci cînd fugi de ea. Mai ales acolo unde eram noi, îndărătul ei și în unghi mort, chiar dacă s-ar fi întors în direcția noastră. Acolo toată baza dîmbului era în unghi mort. Ar fi putut să arunce în noi cu grenade, dar atenția le era prinsă de front, nu de flancuri. Așa că m-am tîrît pînă acolo și m-am uitat la Lejeune, în timp ce barajul era în toi. Nu mai puteam să-i ajut cu nimic, așa că m-am întors la rețelele nemțești și mi-am făcut drum de-a lungul lor, către flancul drept. A fost ușor, pentru că toți erau prinși de balamucul din jurul ruinelor. De altminteri, nu m-am grăbit, pentru că eram singur. Nu voiam să dau peste știu și eu ce ! Am ajuns la șanțul de comunicație ăl vechi tocmai cînd postul numărul

opt trăgea prima rachetă. În şanţul de comunicaţie am văzut urme proaspete, aşa că am luat-o pe departe. Pe urmă am dat peste nişte reţele noi şi m-am depărtat, dar nu înainte de-a fi auzit glasuri. M-am vîrît într-o pîlnie de obuz şi-am aruncat în sîrmă cu nişte pietre. Tocmai cum bănuiam, o mitralieră a deschis focul. Era la vreo treizeci de metri de liniile nemţilor, în acelaşi şanţ de comunicaţie ca şi postul nostru numărul opt. Nu uita să pui şi asta în raport, şi mai spune şi că reţelele erau adînci.

— Şi pe urmă ce-ai făcut ?

— După ce am reperat amplasamentul, m-am întors, zise Didier simplu. N-ar fi fost felul lui să lase să se bage de seamă cît de puţin că fusese manevrat ca să dea informaţii gratuite.

— Atunci e-n regulă. Termin raportul şi-l trimit la postul de comandă. Şi dacă-ţi cunoşti interesul...

Dar Didier urca deja treptele adăpostului. La uşă se dădu în lături, să facă loc căpitanului Charpentier, care voia să intre.

— Bună dimineaţa, Didier, zise căpitanul zîmbitor.

— Să trăiţi, domnule căpitan, zise Didier.

— Cum a mers în patrulă ?

— Binişor, domnule căpitan, zise Didier, neputînd să se abţină de a arunca căpitanului o privire căreia nu-i lipsea mult să fie un semn cu ochiul. Domnul locotenent e jos. Scrie raportul.

— Fireşte, zise Charpentier rece, apoi coborî, regretînd că tonul lui nu fusese mai puţin uscat, cuvintele mai puţin caustice.

Didier zîmbi. „Bun băiat, îşi zise. Şi mai ştie şi el cîte ceva ; nu poţi să-l prosteşti."

Jos, în adăpost, Charpentier se pomeni acceptînd raportul patrulei din mîinile înfrigurate ale lui Roget, puţin prea înfrigurate, le socoti el. Citi întreg raportul cu atenţie, apoi ceru o hartă şi o fotografie aeriană. Luă carnetul de note al lui Roget şi scrise cele ce urmează, folosind numele cifrat al regimentului şi referindu-se, în cele scrise, la hartă şi la fotografia aeriană :

Către : Mistreţ
Referitor : Patrulă
Ofiţerul comandant al patrulei raportează precum urmează : Post de mitralieră amplasat în casele ruinate la 8B-63-24. Alt post de mitralieră amplasat în vechiul şanţ de comunicaţie la 8B-61-24. Reţelele inamicului adînci şi în bună stare. Tranşeele inamice cu efective numeroase şi vigilente.

Căp. Charpentier
Compania a 2-a

Rupse din carnet raportul şi copia cu hîrtie carbon şi înmînă originalul lui Roget.

— Du-l la postul de comandă, zise el, şi aşteaptă să vezi dacă vrea colonelul să vorbească cu dumneata.

Împături laolaltă raportul lui Roget şi copia raportului său şi le puse în buzunar. În felul de a se purta al lui Charpentier era ceva care îl împiedică pe Roget să înceapă o conversaţie, conversaţie pe care intenţionase să o aducă frumuşel asupra participării lui la patrulă. Simţea nevoia să cristalizeze versiunea pe care o inventase, şi instinctul lui îi spunea că nu era altă cale mai bună decît să o pună

în cuvinte rostite. Se pomeni însă, în loc de asta, ieşind din adăpost cu mai multă grabă şi mai puţin calm decît se aştepta.

Charpentier era gînditor: „Aici e ceva curios. Un om pierdut. Roget vine pe o parte, Didier pe alta. Şi ce privire era aia care mi-a aruncat-o acolo sus, sau mi s-a părut? Să se despartă de ofiţerul lui... nu-l văd făcînd una ca asta! Şi cum de nu l-a împiedicat barajul să-şi termine misiunea? O să mă ocup puţin de astea cînd o să am timp. După atac."

S-ar părea că niciodată nu-i vine cuiva în cap că dacă vrea să facă ceva ca lumea e mai bine dacă o face înainte de un atac.

Generalul Assolant şi aghiotantul său îl urmau pe colonelul Dax de-a lungul tranşeei botezate *Tranchée des Zouaves,* în curba pe care aceasta o făcea în faţa movilei nu prea înalte dindărătul căreia privise Dax noaptea trecută semnalele de rachetă. Tranşeea urca puţin în pantă în faţa movilei. Nu mult înainte de a atinge punctul cel mai înalt, ajunseră în dreptul unui adăpost mic, greu de observat, săpat într-o latură a tranşeei. Se opriră ca să intre în adăpost, aşezînd cu grijă la loc perdeaua din saci goi de nisip, care acoperea intrarea ca o cortină. Locul unde intrară era un post de observaţie, şi în el se afla un pîndar. Postul fusese construit astfel încît să poată adăposti confortabil doi oameni, trei cu greu, şi de aceea i se ordonă pîndarului să iasă afară şi să aştepte. La fel i se ordonă şi lui Saint-Auban, după ce-i înmînase lui Assolant o hartă, cîteva fotografii aeriene şi un telescop de tranşee.

Latura dinspre liniile nemţeşti ale postului de observaţie era construită din saci de nisip, aranjaţi frumos, aşa ca să protejeze o deschizătură orizontală la înălţimea pieptului şi care era încadrată cu scînduri. Deschizătura era doar atît de mare cît să permită aşezarea capătului superior al telescopului. Lăţimea ei era ceva mai mică decît lăţimea postului, şi în faţă atîrna o bucată de sac gol, care astupa vederea. Observatorii prudenţi lăsau totdeauna jos perdeaua asta cînd creşterea bruscă a luminii înăuntrul postului de observaţie îi prevenea că cortina din spatele lor fusese dată la o parte. Această grijă de a ferí de vedere un mic dreptunghi de fond luminos putea să pară excesivă. Totuşi, omul care trebuia să stea la post nu o considera astfel. Descoperise el însuşi, cînd şi cînd, posturi nemţeşti prin sclipiri asemănătoare de lumină sau scînteieri de lentile; ştia că şi el este tot atît de vulnerabil din punctul acesta de vedere. De altminteri, în locuri în care lipsa unor asemenea măsuri de prevedere putea să însemne repede şi dureros moartea, prudenţa şi grija nu erau niciodată considerate excesive.

Dax şi cu Assolant întinseră hărţile şi fotografiile pe scîndura care servea drept reazem pentru coate, îşi scoaseră căştile de tranşee şi măştile şi se aşezară în aşa fel, încît să aibă o privire cuprinzătoare a tot ceea ce se va ivi înaintea ochilor cînd vor da deoparte peticul de sac. La început se uitară cu ochii liberi, apoi se folosiră de telescoape. Timp de zece, cincisprezece minute nu vorbiră mare lucru, doar schimbară întrebări şi răspunsuri pentru identificarea caracteristicilor terenului.

Vedeau ceea ce voiseră să vadă: „Buboiul“. Ca mărime şi contur, semăna oarecum cu un transatlantic îndată după lansare, adică un transatlantic cu suprastructurile lui, dar lipsit de înălţimea suplimentară pe care i-ar fi dat-o coşurile. Era destul de departe de liniile franceze, de-a latul faţă de ele, şi lăsa impresia că prova i se îndreaptă către limita dintre sectorul Regimentului 181 şi vecinul lui din stînga, Regimentul 183. Privit cu ochiul liber, părea brun şi neted. Telescoapele, însă, arătau că nu era chiar atît de neted pe cît părea, că în realitate era plin de cicatricele nenumăratelor gropi de obuz şi împînzit de obstacole. Ce vegetaţie va fi fost vreodată pe el, toată era înlocuită acum cu pîlnii de obuz, iar petele mai întunecoase erau tufişuri de sîrmă ghimpată, nu de frunze. Cînd o priveai cu ochiul liber, panta lui laterală te-ar fi ispitit la o plimbare, dar la telescop arăta înspăimîntător.

„Sinistru, îşi zise Dax. Aşa arată, sinistru. Sau poate pentru că ştiu că-i sinistru mi se pare că arată sinistru?“

Încercă, fără mare succes, să-şi imagineze „Buboiul“ altfel decît în legătură cu războiul, să-l considere ca pe o movilă oarecare într-un peisaj oarecare, dar nu izbuti să şi-l închipuie fără pata reputaţiei lui teribile. Lumina matinală a soarelui îl scălda veselă şi strălucitoare, dar cu toate acestea n-arăta, nu putea să arate vesel. Părea că din el emană şi rămîne agăţat, lipit de el, un abur aproape imperceptibil. „Dac-ar vedea preotul asta, gîndi, ar zice că-s sufletele morţilor căzuţi pe pantele acelea. Trebuie să fie aburul din catacombe, evacuat de ventilatoare. Şi catacombe or să fie cu siguranţă, dacă

punem vreodată piciorul pe «Buboi». Cît despre suflete, pînă mîine pe vremea asta or să fie mult mai multe...“

Pentru Assolant, „Buboiul“ era o movilă ca orice movilă, obstacol topografic, care trebuia atacat sau apărat. Văzu haosul din „ţara nimănui“ şi linia brună a reţelelor nemţeşti dincolo de ea. Panta colinei îi păru lesne de urcat, deşi îşi dădea perfect de bine seama că nu era chiar atît de accesibilă pe cît arăta. Trecînd în revistă, cu privirea, diferitele caracteristici ale terenului, socotea, în tăcere, în gînd, procentajul pierderilor. Îi făcu plăcere să constate că aritmetica lui îi lăsa un joc de efective destul de mare, cu care să atace creasta movilei şi să se fixeze la teren dincolo de ea. Optimismul lui sporea şi, în aceeaşi proporţie, scădea înălţimea şi faima „Buboiului“. Dacă i se dădeau trupe şi muniţii destule, putea să cucerească orice. Nu era decît o chestiune de procentaj. Trebuiau să cadă oameni, natural, uneori chiar mulţi. Aceştia însă absorbeau gloanţe şi şrapnele şi astfel ceilalţi puteau să străbată dincolo. Să zicem cinci la sută omorîţi de barajul propriu (era o cotă destul de generoasă). Zece la sută pierderi la străbaterea „ţării nimănui“ şi încă douăzeci la sută la pătrunderea prin reţele. Rămîneau şaizeci şi cinci la sută, şi partea cea mai grea, mai periculoasă, era trecută.

Raţionamentul era fals, şi procentajul, o simplă presupunere, dar în înflăcărarea cu care cîştiga bătălia în gînd nu ţinu socoteală cît erau de înşelătoare. Nu ţinu socoteală nici atunci cînd ele însele îl făcură atent sub forma unei idei, o idee care-l captivă în aşa măsură, încît le goni pe toate cele-

ialte, întunecînd chiar lumina, al cărei izvor era. Ideea era pur şi simplu următoarea : după atac va da ordin detaşamentelor de corvadă însărcinate cu îngroparea morţilor să facă înregistrări precise pe hartă asupra locului exact unde va fi găsit fiecare cadavru. Apoi, el şi cu statul lui major vor stabili corelaţia dintre informaţii şi constatări, vor face un raport critic şi-l vor înainta pe scară ierarhică, în speranţa că ar putea ajunge chiar la Marele Cartier General, şi să atragă acolo atenţia asupra faptului că autorul raportului dacă era un om de acţiune, era şi un om cu cap. Din clipa aceea generalul Assolant deveni nerăbdător, voia să înceapă atacul, ca să-şi poată pune cît mai repede ideea în aplicare. Se găsea într-o stare de spirit care nu-i ajuta să-şi dea seama că o bătălie este ca o maree şi nu poţi să măsori o maree după epavele pe care le lasă în urmă. Şi nici nu-i trecu prin cap că dacă o operaţie putea fi din punct de vedere strategic un plan frumos conceput, din punct de vedere tactic putea foarte bine să ia, într-o măsură din ce în ce mai mare, înfăţişarea unei serii de accidente.

— Ora H va fi la şapte dimineaţa. Assolant spusese aceste cuvinte mai mult ca şi cum le-ar fi pronunţat pentru sine. Am ales ora asta pentru că nu putem ataca în toiul bombardamentului din zorii zilei şi nu vreau nici să atac înainte. Afacerea asta trebuie făcută la lumina zilei, ca să vedem ce facem. Şi mai avem un avantaj. După bombardamentul din zorii zilei nemţii or să creadă că pentru ziua respectivă s-a înlăturat primejdia unui atac. O să-i luăm prin surprindere.

— Mă îndoiesc, domnule general, zise Dax. Din experienţa mea şi din cele ce mi s-au spus, aici nu pot fi luaţi niciodată prin surprindere. Ei ştiu că „Buboiul" este tot atît de important pentru noi ca şi pentru ei. Barajele lor răspund la semnal aproape instantaneu. Şi au reperat bine.

— Şi-apoi, zise Assolant, ignorînd spusele lui Dax, întrucît bombardamentul din zori pare un obicei bine înrădăcinat aici, putem pune artileria să taie ghimpatele.

— N-or să bage de seamă nemţii ce facem, domnule general ?

— Şi ce-i cu asta ? Tot n-or să le poată repara pînă la căderea nopţii, şi-atunci nu vor mai fi ale lor.

— Da, dar pot acoperi breşele cu foc de mitralieră. Breşele vor constitui tocmai o indicaţie unde să ne aştepte.

— In orice caz trebuie să tăiem sîrma. Preferi s-o faci sub focul nostru de baraj rulant, înainte de atac ? E o treabă de cinci minute doar, înainte de a începe să se deplaseze barajul. E un atac prin surprindere, ştii. N-or să ne aştepte aşa de repede după celălalt.

Dax nu avea pretenţia să ghicească la ce socotesc nemţii că se pot aştepta şi la ce nu, dar ce ştia el era că problema tăierii sîrmei era întotdeauna o operaţie care-l punea în încurcătură. Dacă tăiai sîrma în prealabil, însemna să avertizezi în acelaşi timp pe inamic că ai de gînd să ataci în următoarele douăzeci şi patru de ore. Dacă aşteptai să faci treaba asta în cursul bombardamentului de pregătire, riscai să fie o treabă prost făcută, în

special dacă bombardamentul urma să ţină, ca în cazul acesta, foarte puţin timp.

— În general cred că aveţi dreptate, domnule general. Mai bine să tăiem toată sîrma de la început. Tunurile vor fi apoi libere să se ocupe de nemţi cînd trecem la atac.

— Am să pun artileria să execute acoperit. Am să-i pun să tragă în reţele ca din întîmplare, ca şi cum ar fi tirul prea scurt. Pot face cîteva tiruri de reperare azi după-amiază. Le poate repera un ofiţer din postul acesta. Asta-mi dă o idee. Asta ar fi un loc excelent de unde să supraveghez atacul. Saint-Auban!

— Da, domnule general.

— Du-te pînă la postul de comandă al colonelului Dax şi cheamă-l pe Couderc. Spune-i să dea dispoziţii să se întindă fire telefonice de la postul ăsta direct la cartierul meu. Vederea pantei înclinate a „Buboiului" îi dăduse lui Assolant încă o idee, aceea de a dirija personal atacul din postul acesta de observaţie. Stai o clipă. Dax, poţi să-mi faci o legătură telefonică cu şapteşcinciurile din spatele colinei, nu?

— Desigur, domnule general.

— Bine. Spune-i atunci lui Couderc ca, după barajul rulant, cele două baterii de colo, vezi care sînt alea, să treacă sub comanda mea directă. Ele vor executa programul de tir prevăzut, dar trebuie să fie gata să tragă în orice ţintă voi stabili eu în cursul înaintării.

Assolant era încîntat de felul cum se desfăşurau lucrurile, de perspectiva de a putea alege el însuşi

obiectivele şi de a sta acolo, urmărind să fie nimicite. Asta va fi război aşa cum trebuie să fie. Terenul era tocmai bun pentru o asemenea ispravă, o ispravă a cărei noutate de concepţie, era sigur de pe acuma, va contribui mult la transformarea în certitudine a multrîvnitei lui avansări în rîndurile ofiţerilor Legiunii de Onoare. Se întoarse la telescop şi privi din nou „Buboiul". Cînd se întoarse să vorbească, Dax văzu pe faţa lui o expresie de aviditate şi afecţiune amestecate, expresia unui om care tocmai contemplase un trofeu scump.

— Aş vrea să cobor să-ţi vizitez liniile.

— Da, domnule general. Dar trebuie să vă previn că e un loc primejdios.

— Îmi plac locurile primejdioase, spuse generalul, şi nu spunea decît adevărul.

Pe cînd îl conducea pe Assolant de-a lungul şanţurilor de comunicaţie care duceau la linia întîi, Dax se simţea obosit şi trist. Era limpede acum şi descurajator faptul că ora aceea şi mai bine ce-o cheltuise la postul de comandă, scoţînd în relief generalului dificultăţile atacului şi epuizarea trupelor, a fost timp pierdut în zadar. Ceva mai mult, discuţia se încheiase pe un ton dezagreabil, un ton care nu servise decît să rănească vanitatea lui Assolant şi să-l întărească în refuzul lui îndărătnic de a considera ideea atacului ca fiind discutabilă. Insistînd cu prea multă căldură asupra faptului că trupele sale nu erau în condiţia potrivită misiunii ce li se atribuise, Dax fusese determinat să facă o remarcă nefericită, care dăduse naştere la o jignire imediată. Spusese:

— Şi-apoi, domnule general, asta-i în realitate o operaţie pentru un corp de armată, nu pentru o divizie.

Răspunsul care urmă fu glacial:

— Te rog mărgineşte-te să execuţi ordinele superiorilor dumitale, colonele Dax, nu le critica.

Privind „Buboiul" de la postul de observaţie şi terenul din faţa lui, Dax simţi că îndoielile sale cresc. Aceeaşi privelişte păru să fi spulberat pe cele ale generalului, dacă le avusese vreodată. „Un militar, îşi zise Dax, vede rareori cu ochiul liber. El priveşte aproape totdeauna prin lentile, lentile făcute din însemnele gradului său."

Cei doi bărbaţi ajunseră în linia întîi şi o luară spre stînga. Căutîndu-şi drum prin coturile tranşeelor, care arătau din plin efectele bombardamentului din zorii zilei, dădeau mereu peste detaşamente de corvadă, care scoteau cu lopeţile pămîntul năruit în tranşee. Pămîntul era pus cu grijă în saci şi stivuit în tranşee ca şi cum ar fi fost ceva de preţ. Aşa şi era, dar adevăratul motiv pentru care se făceau stivele era că soldaţii nu voiau să-şi demaşte în faţa inamicului poziţiile aruncînd pămînt cu lopata peste parapete. Ici şi colo, cu toate acestea, acolo unde parapetul se căscase prea primejdios, se puneau cu multă grijă saci cu nisip în deschizături. Că şi nemţii aveau observatori şi că şi aceştia erau vigilenţi o dovedeau frecventele rafale de mitralieră pe care le atrăgeau aceste încercări de a cîrpi parapetul.

Pe Dax focul intermitent nu-l indispunea. El spera că Assolant va observa cît de prompt, cît de bine ţintit era, şi cînd avea impresia că generalul nu remarcase, îi atrăgea atenţia. Nu o dată au trebuit să

se ghemuiască cu spatele la parapetul avariat şi să privească la micul vîrtej de praf stîrnit pe parados, la mai puţin de jumătate de metru deasupra capetelor lor. Cu toate acestea, Assolant se urca mereu pe treptele de tragere şi arunca priviri rapide spre „ţara nimănui". Lui Dax aceste priviri i se păreau din ce în ce mai puţin rapide.

— Vă rog, domnule general, zise el, cînd nu se mai putu reţine, asta-i sinucidere. Mă puneţi într-o situaţie jenantă, pentru că, mai mult sau mai puţin, eu sînt responsabil de securitatea dumneavoastră, ştiţi, şi eu nu pot răspunde de ea dacă dumneavoastră continuaţi să vă comportaţi în felul acesta. Aţi văzut cu cîtă precizie mătură linia. Avem, ceva mai departe, un periscop, şi m-aş simţi mult mai bine dacă aţi aştepta să vă serviţi de el.

Cu toată dragostea lui pentru locurile periculoase, insistenţele lui Dax îi sunau lui Assolant ca o melodie binevenită, atît de binevenită încît îşi dădu deodată seama că s-a cam lăsat aşteptată.

Cînd cei doi veniră pe după colţ, periscopul de tranşee era deja aşezat pe trepiedul său. Dax se duse cel dintîi la el, aşa cum avusese intenţia, şi începu să-l înalţe cu atenţie deasupra parapetului. O bucată de vreme căută pînă găsi ceea ce se aştepta să găsească, apoi îl reglă şi făcu un pas în lături, oferindu-l cu un gest generalului.

Assolant privi prin periscop şi nu izbuti să-şi stăpînească tresărirea pe care Dax spera să o surprindă pe faţa lui la privelişte ce-i pregătise. Lentilele periscopului păreau să-i zvîrle masa de ca-

davre drept în faţă. Cadavrele erau atît de amestecate, încît cele mai multe dintre ele nu puteau fi deosebite unul de altul. Hidoase, contorsionate, în putrefacţie, zăceau grămădite unul peste altul sau agăţate de sîrma ghimpată în atitudini obscene, o movilă dezgustătoare de carne omenească, umflată şi decolorată. Ici şi colo numerele indicative ale tiraliorilor erau perfect vizibile.

Assolant se răsuci în călcîie către Dax, iritat de impertinenţa lecţiei primite, şi cuvinte furioase i se grămădiră pe vîrful limbii...

Se auzi o trosnitură, un zăngănit de sticlă, şi periscopul se răsturnă, făcut bucăţi.

— Nu te mai reţin, colonele. Bună ziua.

Assolant plecă, pe după cotul tranşeei, singur.

Sergentul Picard, care avusese comanda postului numărul opt cu o noapte înainte, intră în adăpostul căpitanului Renouart şi salută.

— Iertaţi-mă, domnule căpitan. E-adevărat că atacăm mîine dimineaţă? Circulă zvonul peste tot.

— Da, e-adevărat, sergent. Şi-aş vrea să văd aici pe toţi subofiţerii, după masa de seară. Fii bun şi transmite ordinul mai departe.

— Da, domnule căpitan. Atunci îmi daţi voie să trec să-mi văd oamenii? Nu sînt de serviciu.

— Desigur.

Sergentul căută prin buzunar o clipă şi scoase o fîşie lungă, îngustă de stofă roşie, tivită cu gri. O sărută şi şi-o trecu pe după gît, lăsînd-o să atîrne în faţă pînă la genunchi.

— Fiule, zise el, şi vocea lui părea să fi căpătat un ton mai blînd acum cînd purta stola [1], vrei să te împaci cu cel de sus?

— Da, părinte, zise căpitanul. Unde ne putem duce?

— De ce nu afară? zise sergentul. Se întoarse către ceilalţi din adăpost, vreo şase ofiţeri, curieri şi ordonanţe, şi adăugă: Cînd domnul căpitan se întoarce, care din voi vreţi, puteţi veni sus. Am să aştept.

Sergentul stătea în picioare pe bancheta de tragere, iar căpitanul Renouart îngenunche pe fundul tranşeei şi îşi începu spovedania. Un soldat veni de după cotul tranşeei şi trecu în grabă pe lîngă el, fără să lase impresia că ar fi băgat de seamă ce se petrece acolo.

După ce preotul îi dădu dezlegarea, căpitanul se ridică în picioare, îşi scutură pămîntul de pe genunchi şi se întoarse în adăpost.

Sergentul aşteptă, aşezat pe treapta de tragere. Aşteptă timp de zece minute, apoi se ridică în picioare şi se întoarse cu faţa spre intrarea adăpostului. Făcu semnul crucii în direcţia lui, dădu, în tăcere, celor dinăuntru dezlegarea păcatelor, apoi îşi luă puşca şi porni de-a lungul tranşeei.

În cursul după-amiezii, Langlois fu trimis în spatele liniilor, la trenul regimentar, cu o comunicare pentru ofiţerul cu aprovizionarea. Înmînă comunicarea şi se duse să-şi caute un prieten, caporalul

[1] Veşmînt bisericesc pe care îl poartă preoţii catolici în timpul slujbei religioase.

care făcea pe tîmplarul regimentului. Caporalul nu era acolo, dar felul cum erau răspîndite sculele lui arăta că absența e trecătoare. Langlois se așeză pe o ladă în fața cortului caporalului, ca să aștepte și să fumeze o țigară. Mai avea încă în buzunar scrisoarea pe care o scrisese soției sale, la *Café du Carrefour,* cu o zi înainte, în care îi spunea că nu va fi în primejdie timp de o săptămînă, sau cam așa ceva. Avea acum prilejul să pună scrisoarea la poștă, dar nu era în stare să hotărască dacă trebuie să o trimită sau nu. Dacă o expedia și după aceea va fi ucis, comunicarea Ministerului de Război va fi o lovitură îndoit de crudă pentru soția lui. Pe de altă parte, presupunînd că o expedia și scăpa și de data asta, atunci însemna că făcuse un bine soției, anticipînd asupra soartei. Avea el totuși dreptul să se joace cu sentimentele unei alte persoane? Răspunsul era da, dacă ar fi fost să cîștige, nu, dacă ar fi fost să piardă. Cu alte cuvinte, ajunsese de unde pornise.

Privirea îi rătăci peste lucrul întrerupt al caporalului: un fierăstrău, un ciocan, cuie și, stivuite frumos alături de bancul de lucru improvizat, șipci de lemn. Intr-o stivă scîndurelele erau mai lungi decît în cealaltă, iar cele lungi erau tăiate ascuțit numai la un singur capăt. „Ce-o fi făcînd cu ele?" se întrebă Langlois. Răspunsul nu-i veni în minte pînă nu-și termină de fumat țigara. Aruncă mucul și-l urmă cu privirea pînă unde căzuse, alături de o cutie de șabloane de litere. Indată diferitele bucăți la care lucrase caporalul i se potriviră laolaltă în minte și le văzu întregi — cruci pentru morminte.

Langlois se sculă în picioare și își aprinse încă o țigară. Apără flacăra chibritului pînă cînd își trase din buzunar, cu mîna care-i rămăsese liberă, scrisoarea, apoi îi dădu foc, o lăsă să cadă la pămînt și o privi cuprinsă de flăcări, răsucindu-se, rămînînd apoi nemișcată.

Pentru cei mai mulți dintre oamenii Regimentului 181 ziua trecu repede. In sector se desfășura, fără ostentație, o activitate destul de vie, subterană sau pe jumătate subterană, care nu putea fi văzută de observatorii inamici. Toți căutau, de ochii nemților, să păstreze aparențele unei situații normale în decursul unei zile care nu putea să fie de loc normală. Ajunul unui atac dădea întotdeauna impresia de ceva nou, o noutate plină de senzații, indiferent de cîte ori se repeta.

Una sau două escadrile de avioane trecuseră peste liniile nemților la oarecare distanță spre nord și, cotind către dreapta, s-au întors în liniile lor după ce au străbătut un număr aproape egal de kilometri și către sud. Totuși, sectorul „Buboiului" n-a scăpat atenției observatorilor lor sau aparatelor lor fotografice.

In adăpostul unde era instalat postul de comandă, în *Tranchée des Zouaves,* adjutantul Herbillon și-a petrecut cea mai mare parte a după-amiezii cu scriptologia. Ultimul lucru făcut seara, înainte de a ieși afară pentru un pic de aer, a fost conceptul cererii de rații de hrană pentru regiment. A făcut treaba asta destul de ușor și cu rutină, luînd efectivul zilei precedente și tăindu-l la jumătate.

Un ofițer de artilerie, urmat de un om care întindea un fir telefonic, ajunse la postul de observație. Pentru cine știe ce motiv nu-i plăcu amplasamentul și se duse mai departe, să caute altul, mai convenabil. De aci reperă un număr de lovituri în rețelele nemțești, le comunică într-un jargon special, apoi își strînse bagajele și părăsi locul, luînd firul cu el. Tot ce făcea era făcut cu precizie și cu siguranță de sine, și dacă era nevoit să se adreseze unui infanterist, chiar mai mare în grad, avea, în atitudinea lui, o ușoară condescendență.

Poate că motivul pentru care postul de observație nu-i plăcuse ofițerului de artilerie era că de la vizita generalului devenise un loc de întîlnire neobișnuit de frecventat. În primul rînd, telefoniștii regimentului veniseră să instaleze liniile telefonice pînă la tunurile de șaptezeci și cinci. Nu-și terminaseră încă lucrul, cînd apărură alți telefoniști, aducînd cu ei firul special de la cartierul diviziei. Colaborarea dintre aceste două echipe nu era de loc entuziastă. Posesorii liniei divizionare se socoteau îndrituiți la prioritate, în vreme ce aceia care dețineau de fapt prioritatea nu se arătau dispuși să o cedeze. Ciorovăiala lor părea gata să se transforme în păruială, dar începură să sosească, perechi-perechi, ofițerii regimentului, pentru ca să se familiarizeze cu obiectivele și cu limitele sectorului, toate ușor de identificat acum cînd soarele în declin își răspîndea din plin lumina pe colina din față. Telefoniștii fuseseră deci nevoiți să renunțe la cearta lor și să-și termine lucrul, păstrînd o atitudine cuviincioasă în fața superiorilor.

Toate acestea și încă alte acțiuni nu erau decît o repercusiune a activității intense care domnea la izvor — la cartierul diviziei. Energia se răspîndea de la sursă radial, de-a lungul diferitelor căi de comunicație, către centrele subalterne, pierzînd din intensitate în raport direct cu distanța străbătută. Ora H avea să inverseze circuitul energiei, și centrul de activitate avea să se deplaseze, dintr-un singur salt, din spatele frontului în linia întîi, întărindu-l pe Assolant într-una din principalele lui critici pe care le aducea războiului modern : că un general era condamnat la zile întregi de pregătiri obositoare înaintea unui atac, dar, o dată ce suna ora H, el putea foarte bine să se ducă să se culce.

Cu toate acestea, tocmai în momentul de față trupa avea parte de o oarecare destindere și liniște, cu excepția celor detașați la corvezi, în special la căratul muniției pentru armele de infanterie, grenadelor și încărcăturilor de explozivi pentru aruncarea în aer a galeriilor și adăposturilor. Oamenii dormeau în gropi individuale sau în adăposturi, ori stăteau la intrări sau prin coturile tranșeei, zdrăngănindu-și echipamentul, omorîndu-și păduchii, fumînd, gîndind sau vorbind.

Sergentul Picard tocmai ieșise din sectorul companiei a 6-a a căpitanului Sancy. Vederea sergentului, dar în special a stolei lui, a avut efectul de a transforma zvonul stăruitor despre atac în certitudine. Un grup de oameni din compania a 4-a stăteau de vorbă.

— Cînd trece popa, poți să fii sigur că-i rost de înmormîntare...

— Da, aşa e, şi tu eşti totdeauna primul care se repede la el.

— Fireşte, îmi iau totdeauna toate precauţiunile.

— Inclusiv hipermanganatul de potasiu [1] ?

— Nu huli. Era spus cu sarcasm.

— Uită-te la cine vorbeşte de hulă ! Ovreiul !

— Păi nimeni nu ştie mai multe despre astea decît ăia doi.

— Ce vrei să spui ?

— Nimic. Tu ţi-ai făcut stagiul la Cayenne [2], nu-i aşa, Meyer ? Şi Férol, în Legiune [3]. Alea nu-s mănăstiri.

— Tu zici. Trebuie să fii bărbat să poţi răbda ghilotina uscată [4], zise Meyer.

— Şi trebuie să faci cît doi ca să poţi să stai în Legiune, ripostă Férol.

Meyer şi Férol se lansaseră din nou în nesfîrşita lor dispută, o ciondăneală care îi elimina întotdeauna din discuţia generală şi care se sfîrşea destul de des cu cîţiva pumni.

— Iar au început. Cine se sinchiseşte dacă-i mai greu în Algeria sau în Guiana ?

— Ai dreptate. Mie mi-ajunge cît e de greu războiul ăsta. Aş schimba chiar acum cu orice condamnat sau cu orice ostaş din Legiunea Străină, oriunde...

— Asta pentru că ţi-e frică să te caţări mîine pe „Buboi“, ţi-e frică să nu te cureţi.

— Nu mă curăţ eu...

— Nu spune-aşa. Aduce ghinion.

— Ghinionu-i vax. Ghinion e războiul ăsta.

— Ştiu că n-am să mă curăţ pentru că nu mi-e frică de curăţat. Totdeauna numai ăi de le e frică de curăţat se curăţă. Aţi văzut.

— S-ar putea să fie-adevărat. Nu ştiu. Dar mie mi-e frică, şi nu m-am curăţat. Şi, mai mult, nici n-am să mă curăţ. Ăi de dincolo n-au matricola mea.

— Nu mai vorbi aşa, ascultă-mă pe mine. Cînd vorbeşti aşa, cu siguranţă ţi se-nfundă.

— Dacă stai pe-aici prea mult, ţi se-nfundă în orice caz. Asta-i mai sigur decît orice.

— La cît e ora H ?

— Ca de obicei, cred. În zori.

— Se zice c-a fost generalul azi pe-aici.

— Care general ? Sînt milioane de generali. Armata asta-i făcută numai din generali şi din răcani.

— Joffre, fireşte.

— Ascultă, ăstuia nici nu-i încape burdihanu-ntr-o tranşee.

— Şi dacă i-ar încăpea, nici n-ar vrea.

— Se-ndoapă bine ăia la Marele Cartier...

— Generalii şi popii sînt totdeauna graşi.

— N-am văzut niciodată o fotografie de general englez gras. Şi nici Assolant nu-i gras.

— Cine-i Assolant ?

— Spune-i tu !

[1] Dezinfectant antivenerian.

[2] Insulă situată în partea de nord a Americii de Sud, în Guiana Franceză, folosită ca loc de detenţiune pentru cei osîndiţi la deportare şi muncă silnică pe viaţă.

[3] Legiunea Străină, unitate aparţinînd armatei franceze staţionată în Algeria, alcătuită exclusiv din mercenari străini, folosită în războaiele coloniale şi în lupta împotriva mişcării de eliberare naţională a popoarelor din colonii.

[4] Metaforă folosită pentru a desemna deportarea şi munca silnică pe viaţă.

— E mascota diviziei. Un tigruleț. Poate să te omoare cu-o privire.

— Eh, oricum, generali și popi tot moarte-nseamnă, totdeauna. Asta-i lege.

— Dac-ar închide-odată gura colonialii ăștia, aș mai putea ațipi nițel.

— Coloniali, e bine zis...

Langlois ajunse înapoi la pluton la timp pentru masa de seară, care pentru cei ce izbutiseră să doarmă puțin în timpul zilei era masa de dimineață.

— Ascultă, Langlois, ce mai e nou pe la trenul regimentar ? Ai adus ceva ziare ?

— Ziare nu, dar o să fie atac, e sigur.

— Nouă ne spui ? ! Aici se știe oficial de cînd !

— Da, a trecut generalul pe-aici...

— Și popa...

— Și uită-te la lăzile alea suplimentare de muniții...

— Da, știu. Tîmplarul făcea cruci de lemn.

— Erau drăguțe ?

— Mie nu mi-a făcut.

— Nu mai vorbi așa ! E sigur că ți se-nfundă dacă vorbești așa !

— Stai tu pe-aici mai multă vreme și să vezi tu cum ți se-nfundă !

— Ție ți-a făcut, Langlois ? Ți-ai scris numele pe vreuna ? Tot aveai ocazia...

— Nu știu și nici nu mă sinchisesc. Nu mi-e frică de moarte, ci de cum o să fiu omorît...

— Asta-i limpede ca noroiul de tranșee.

— Ei, dar cum ți-ar place mai mult, cu baioneta sau cu mitraliera ?

— Cu mitraliera, natural.

— Natural, asta-i ce vreau să spun și eu. Și una și alta sînt tot bucăți de oțel care-ți găuresc mațele. Decît că mitraliera e mai curată, mai iute, doare mai puțin, nu-i așa ?

— Și ce dovedește asta ?

— Asta dovedește că cei mai mulți dintre noi se tem mai mult să-i doară decît să moară. Uite-te la Bernard. Cînd dă de gaze, intră-n panică, dar mie nici nu-mi pasă de gaze. El a văzut fotografii de gazați și nu i-a plăcut cum arătau. Mie puțin îmi pasă. Mi-e silă ca de dracu să fiu fără cască. Dar nici că-mi pasă dacă n-am cască și la tîrtiță. Ei și ?

— Ascultă, ar fi bine dacă ți-ai pune o cască și la tîrtiță, pentru că văd că acolo-ți ții creierii. Ia spune, cum se face că nu vrei o cască și la tîrtiță ?

— Pentru că știu că o rană la cap doare mai mult decît o rană la tîrtiță. Tîrtița ți-e numai de carne, și capul ți-e numai de os...

— Vorbește pentru tine.

— Așa și fac. Acuma, ia spune-mi tu mie, în afară de baionete, de ce ți-e frică ție mai mult ?

— De explozivi.

— Mie tot de explozivi.

— Și mie.

— Exact. Și cu mine-i exact la fel, zise Langlois. Pentru că te poate face terci mai bine decît orice altceva. E tocmai ce încercam să vă spun. Dacă ți-ar fi frică într-adevăr de moarte, ai trăi toată viața într-o spaimă ; doar știi foarte bine că într-o

zi, în orice zi, tot o să vină. Şi-apoi, dacă de moarte ţi-ar fi frică, de ce să-ţi pese ce-o să fie aia ce-o să te omoare? De ce să-ţi fie frică mai mult de obuze decît de mitralieră, sau de baionetă mai mult decît de obuze?

— Eşti prea adînc pentru mine, dom' profesor. Tot ce ştiu eu e că nimeni nu vrea să moară.

— Vrei să spui că tu nu vrei.

— Da, şi nici tu.

— Uite, aici greşeşti, zise Langlois. Eu, personal, aş prefera să mor. Moartea este singurul lucru absolut din viaţă. Are o taină şi o desăvîrşire care-s numai ale ei. Mie îmi inspiră o mare curiozitate. Atît de mare, că uneori m-am gîndit foarte serios la sinucidere.

— Păi mai ţine-ţi curiozitatea asta încă vreo cîteva ceasuri şi vei fi satisfăcut fără să-ţi mai pui în primejdie nemurirea sufletului.

— Nu zădărî soarta. Aduce ghinion.

— Dar de unde ştii tu că sufletul meu e nemuritor? Lui Langlois îi plăcea să discute despre lucrurile astea.

— Ştiu, pur şi simplu. Asta-i tot.

— Iaca, eu nu ştiu. În realitate judecata mea îmi spune că nu e. Din neant în neant. De ce nu? E destul de logic.

— Da. Dar atunci de ce trăim noi pe pămînt?

— Fără nici un motiv, după cîte pot eu să văd.

— Trăim pentru perpetuarea speciei.

— Iată încă o frază care-mi face rău — zise Langlois, bucuros că are prilejul să-şi expună ideile pe tema asta — ca şi „instinctul de conservare". Se ia reflexul care te face să te fereşti de ce te

doare şi-i zice „instinct de conservare". Este un instinct de conservare, fără îndoială, care face pe oameni să trăiască la poalele unui vulcan, în zone de cutremure sau de taifunuri! Şi cînd se duc să se culce cu-o femeie ei îi spun instinct de reproducere, cînd nu-i decît instinctul de a se culca cu o femeie. Vrei un copil de cîte ori faci dragoste? Nu vrei. Şi eşti foarte grijuliu să nu se întîmple. E cel mai grozav sport de interior şi în aer liber şi n-are nevoie de nici o altă justificare. Ce nevoie au oamenii să caute să facă din asta a chestie nobilă, zicînd că-şi reproduc specia, cînd tot ce fac e să-şi caute un pic de plăcere?

— Da, dar dacă s-ar comporta aşa cum spui tu, s-ar stinge rasa umană.

— Da, şi cine-ar păgubi? S-au stins destule rase şi s-ar părea că nu plînge nimeni după ele. O să se stingă şi a noastră, şi pariez că animalele-or să fie fericite cînd o veni ziua aia.

— Şi ce-i cu copiii nenăscuţi?

— Ce-i cu ei? În clipa asta... aş vrea să fiu un copil nenăscut.

— Pentru că atacăm mîine.

— Tu crezi că-i faci cuiva o favoare creîndu-l şi scoţîndu-l din neant pentru îndoielnica bucurie de a trăi o viaţă de mizerie şi de suferinţe în lumea oamenilor, cele mai sălbatice şi mai prădalnice animale?

— E legea naturii. Eu n-am ce-i face.

— Să luăm războiul ăsta, continuă Langlois. Crezi tu că părinţii noştri ne-ar fi făcut dacă ar fi prevăzut lucrurile la care ne condamnă?

— Probabil. Au fost războaie întotdeauna şi-or să fie întotdeauna. Fac parte din viaţă ca şi bolile, furtunile şi moartea. După părerea mea sînt o mulţime de lucruri mai rele decît războiul. De pildă, să stai în şezut în biroul unui împuţit, să faci bani pentru el şi să-i şi numeri. Ca să faci război trebuie să fii om, dar bani poate să facă şi un păduche.

— Ca să faci război trebuie să fii nebun, dacă e să judeci după cei care-l fac pe ăsta. Atacul în care ne-mping acum este crimă curată. Uită-te la ce-au făcut nemţii din tiraliori. În orice caz, războiul n-a rezolvat niciodată nimic, decît că a arătat cine-i mai tare.

— E şi asta ceva.

— Nu-i destul.

— Nimic nu-i niciodată destul.

— Mă duc să aţipesc puţin, zise Langlois.

— Noapte bună. Vezi să nu dormi prea mult. Să nu pierzi ocazia să-ţi satisfaci curiozitatea aia ciudată de care pomeneai!...

În cursul nopţii echipe de corvadă au tăiat breşe în ghimpatele franceze, folosind foarfeci. În cursul acestei operaţiuni patru oameni au fost ucişi şi nouă răniţi.

DOI...

La ora H fără treizeci de minute, adică la şase şi jumătate dimineaţa, toţi oamenii diviziei, de la general pînă la ultimul trupeţ, erau la posturile lor. Toţi erau echipaţi de atac, cu armele gata. Se încărcau şi se reglau tunurile. Se potriveau ceasornicele. Hărţile, limitele de sector, obiectivele, toate erau ştiute pe dinafară. Liniile telefonice erau reparate şi în stare de funcţiune. Se controlaseră şi se verificaseră rachetele de semnalizare.

Pe front domnea liniştea obişnuită ce urma după bombardamentul de dimineaţă.

Assolant şi căpitanul Nicolas din artilerie erau la postul de observaţie. Amîndoi aveau în loc de telescoape binocluri puternice, şi amîndoi studiau o hartă care fusese împărţită în nenumărate pătrăţele mici, numerotate. Un caporal telefonist sta

ghemuit la pămînt, încercînd să nu se atingă de genunchii căpitanului. Vorbea cu glas scăzut în două receptoare pe care le ținea în mînă, întîi într-unul, pe urmă în celălalt.

— Legătura cu divizia, domnule general, zise el. Legătura cu Poligonul, adăugă, folosind pentru tunurile de șaptezeci și cinci o denumire convențională.

Nicolas nu răspunse. Assolant nu răspunse. Generalul nu avea poftă de vorbă. De fapt se afla în ghearele unei mînii mocnite, mînie cu atît mai amară cu cît n-avea pe capul cui s-o verse decît pe vreme, obiectiv care nu reacționa.

Incepuse să bată, de la un moment dat, în cursul nopții un vînt de la nord-est, aducînd cu el averse violente. In clipa aceasta nu mai ploua, dar terenul fusese desfundat. In plus, pe cer mai alergau nori, atît de jos, încît atingeau creasta „Buboiului" cu burta lor, burtă întunecată, din care putea să cadă ploaie în orice clipă. „Ce vă grăbiți așa?" ar fi vrut să-i întrebe Nicolas; lui i se părea că norii seamănă foarte mult cu niște muncitori care, de teamă să nu întîrzie, se grăbeau, dimineața, să se ducă la lucru.

Ziua asta urîtă îi strica dispoziția lui Assolant, și nu fără motiv. La barajul cu gaze trebuia să se renunțe din cauza direcției vîntului. Același vînt, dacă ar mai fi plouat, ar fi aruncat orbește ploaia în fețele oamenilor săi în timpul atacului. Apoi mai era și noroiul. Noroiul și ploaia, cum știa și Assolant, tăiaseră avîntul multor atacuri. Dar ce-l supăra mai mult era, poate, faptul că visul său de a dirija tirul asupra vreunei ținte îndepărtate i-ar

putea fi spulberat de vreo aversă neașteptată. Vizibilitatea era redusă din cauza atmosferei încărcate cu umiditate. Dacă va începe din nou să plouă, gîndi el, va fi și mai mult redusă, și atunci orizontul lui nu va depăși propriile sale linii, vreo patru sau cinci sute de metri.

— Cere ultimul buletin meteorologic, ordonă generalul, din pură nervozitate, nu de altceva.

Era al treilea pe care ordona caporalului să-l ceară de cînd sosise la post, și acesta îi repetă același buletin, primul, din nou:

— Vînt de la nord-est, ploaie și averse în următoarele șase ore.

Dar generalul uitase că-l ceruse. Se uita cu binoclul, și lentilele i se lipiseră de ochi.

— Ora H fără cincisprezece, anunță caporalul, repetînd ce-i spunea vocea din receptorul diviziei. Nimic de semnalat. Toate unitățile raportează că sînt gata de atac.

In prima linie de tranșee era îmbulzeală, o îmbulzeală mai mare — așa părea — decît cu două nopți mai înainte, cînd fusese plină cu amîndouă schimburile, îmbulzeală de oameni ale căror uniforme erau cenușii de umezeală și ale căror gînduri erau cenușii de frică. Intr-o tăcere desăvîrșită și aproape nemișcați, oamenii stăteau pe treptele de ieșire, privind în fața lor. Fiecare om avea la el două pachete suplimentare de cartușe pentru pușcă și un săculeț cu grenade. Ici și colo cîte unul aștepta să ia în spinare ceva care semăna cu o valiză, dîndu-i aerul unui călător ce așteaptă trenul. Valiza era încărcătură de explozivi și urma să

fie folosită pentru minarea galeriilor şi adăposturilor de pe „Buboi". Aceştia păreau mai înalţi decît ceilalţi, dar asta nu era decît o iluzie înşelătoare, provocată de puştile celorlalţi oameni, alungite disproporţionat de baionetele subţiri.

„Ce aer crud are o baionetă", gîndea Langlois. Şi dintre toate aerul cel mai crud îl are cea franţuzească. Poate pentru că era cea mai subţire, pentru că puritatea liniei ei era cea mai desăvîrşită, pentru că proporţiile ei erau cele mai frumoase. Sau, poate, pentru că avea reputaţia că produce rănile cele mai afurisite, rănile acelea în patru muchii, care erau atît de greu de lecuit. Langlois nu folosise niciodată baioneta lui şi nici n-avea de gînd s-o folosească decît dacă se va pomeni cu încărcătorul gol în faţa unui neamţ gata să-l atace. Întrebă cît e ceasul pe locotenentul Bonnier, care stătea chiar lîngă el.

— H fără douăzeci, spuse locotenentul. El comanda compania şi simţea un pic de greaţă în fundul stomacului.

Langlois se uită la oamenii din jurul său. Unii dintre ei erau condamnaţi să fie morţi într-o jumătate de oră. Poate că şi el era printre ei. Gîndul acesta îi trecu prin cap ca şi cum nu l-ar fi privit, ca şi cum n-ar fi fost de loc un gînd al lui, ci vreo poveste citită cîndva. Remarcă neobişnuita stăpînire de sine a acestor oameni, dar o mai văzuse şi mai înainte şi o acceptă ca fiind de la sine înţeleasă. Gîndul i se învîrtea în cap într-una : ăsta, sau ăsta, sau ăla vor fi, peste cîteva minute, morţi. Morţi de-a binelea. Încercă, cu inima-ndoită, să ghicească anume care dintre ei. Apoi gîndul : un număr de oameni de-aici, din imediata lui apropiere, pe care-i putea atinge cu mîna şi dintre care unii fuseseră camarazi foarte apropiaţi, se îndreptau cu o repeziciune de necrezut, şi totuşi fără a se clinti, către sfîrşitul lor. Ba nu, moartea năvălea către ei. Încă treizeci de minute de trăit, şi-apoi neantul absolut, apoteoza. Gîndul avu o forţă atît de sfîrşietoare în momentul şi în locul acela, încît se sufocă şi se stinse de la sine.

Mintea sa, golită de un gînd a cărui tensiune nu mai era în stare să o suporte, se întoarse către teme mai comune şi mai personale, legate de fiinţa lui. De trei răni se temea Langlois : la ochi, la părţile genitale şi la picioare. Cînd se gîndea la asta, cum făcea din cînd în cînd atunci cînd era în siguranţă, rănirea la părţile genitale îl înspăimînta mai mult. Noaptea îşi dorea să-i fie feriţi ochii mai presus de orice altceva. Dar acum, în ajunul unei întîlniri corp la corp cu inamicul, ceea ce îl obseda erau picioarele, picioarele, fără de care n-ar fi fost în stare să se mai mişte. Aşa simţea, şi asta era tot. Da, mare lucru n-ar fi avut ce face cu picioarele dacă-şi pierdea ochii, dar tot ar fi fost mai bine aşa. Dacă rămînea cu picioarele, se va putea mişca, pe dibuite, se va descurca el. Mai presus de orice, să te poţi mişca, să te poţi mişca...

— H fără cincisprezece, zise Bonnier, fără să-l fi întrebat cineva.

„De data asta mi se-nfundă", îşi zise Didier. Nu se imagina chiar mort, pentru că asta îl depăşea. „A şaptea oară peste parapet fără o zgîrietură înseamnă să pretind prea mult." Dacă ar fi fost în

obiceiul lui să judece după semnele pe care se pricepea atît de bine să le citească, ar fi spus: „De data asta trebuie să mi se-nfunde." Îşi dădea seama că şirul lui de noroace îi micşorase din ce în ce mai mult şansele de a scăpa. Greutatea acestei ameninţări îl apăsa şi simţea, vag, că era ceva nedrept în toate, că acum era handicapat. Langlois i-ar fi putut spune că şansele lui, oricare ar fi fost ele, să zicem juma-juma, erau aceleaşi la fiecare atac, indiferent cît de des beneficiase el înainte de acest lucru. Didier ar fi înţeles raţionamentul cu uşurinţă, o dată ce era făcut pentru el, dar n-ar fi rămas mai puţin convins, în drum spre inamic, că el este un om pierdut.

Se uită la ceas fără să-şi dea seama ce vede. Omul de lîngă el îl întrebă cît e ceasul, şi Didier trebui să se uite din nou.

— Încă cincisprezece minute, zise el.

Căpitanului Charpentier i se făcuse o băşică la călcîi şi îl durea atît de tare, că şchiopăta. Era destul de trist şi aproape în întregime preocupat de această băşică. Stătea în tranşee şi-o înjura într-una, fără întrerupere. Înjura şi vremea, pentru că sporea greutăţile mersului tocmai cînd avea cea mai mare nevoie, fiziceşte, de uşurinţă, cînd dorea, în realitate, nici să nu-şi dea seama, pe cît posibil, că are trup.

Se uită pentru a douăzecea oară la ceasul de la mînă, dar ce vedea el pe cadran era carnea vie din călcîiul lui, acea exasperantă băşică care domina totul. Charpentier turba...

La ora H fără şase minute începu din nou să plouă, o ploaie piezişă, duşmănoasă, înnebunitoare şi pătrunzătoare.

„Asta-i pune capac, reflectă Dax cu oarecare amărăciune. Vremea-i totdeauna de partea nemţilor. O să iasă prost." Căscă, un căscat scurt, incomplet, nervos.

Generalul Assolant era nerăbdător, agitat. Ceasul lui de mînă părea să se fi oprit. Îl compară cu al ofiţerului de artilerie şi constată că nu se oprise. Binoclul puternic îi ardea ochii, şi totuşi nu putea să-l lase deoparte mai mult de cîteva secunde, atît de înfrigurat era să-şi vadă începută victoria. Aşa gîndea el acum despre ea, în mintea lui cuvîntul victorie substituindu-se direct cuvîntului atac.

Nicolas nu se uita la ceas. Învăţase să lase timpul în pace. Ştia că, din clipa în care simte că-l observi, începe să se manifeste. Se lasă domol, îţi joacă feste.

— Ora H fără un minut, zise caporalul, continuînd să repete informaţiile care i se transmiteau pe fir.

Assolant luă din nou binoclul, dar trebui să-l dea deoparte aproape imediat, pentru că se aburise din cauza năduşelii de pe frunte. Şterse lentilele cu o batistă, şi de data aceasta îl ţinu departe de obraz. Imaginea tremura, dar era totuşi mai bine decît să nu vadă nimic, şi o să poată să-i potrivească lentilele cu o simplă mişcare a articulaţiei îndată ce-o să înceapă lupta. Nicolas, care voia să-şi menajeze ochii, să nu-i apese cu lentilele, lăsă să treacă trei

sferturi de minut, măsurîndu-l numărînd bătăile pulsului, înainte de a duce şi el binoclul la ochi.

Atenţia celor doi bărbaţi era concentrată atît de intens asupra celor ce aveau să vadă, încît nici nu auziră tunetul primei salve. Deodată apăru un perete de fum negru în lentilele binoclurilor, făcîndu-i să tresară. Nicolas rîse tare de el însuşi, de faptul că-l surprindea tocmai ceea ce în ultimele treizeci şi şase de ore el însuşi plănuise şi calculase.

— A-nceput... zise el.

— A-nceput, zise căpitanul Charpentier cînd cerul se umplu, în spatele lui, de urletul pătrunzător a nenumărate obuze.

Bubuitul exploziei, ca al unei forţe uriaşe multă vreme înlănţuită şi care izbucneşte deodată din strînsoare, îi mătură orice gînd din minte. În spatele lui, tăcere, pentru o clipă, cîtă vreme se reîncărcau tunurile; în faţă, trosnetul barajului, care lovea pămîntul şi exploda la două sute de metri de tranşee. Pămîntul se cutremură de violenţa izbiturii. Nori de fum negru izbucniră în sus, apoi se plecară în faţa vîntului. Mirosul înţepător al exploziilor era peste tot în acelaşi timp. Bucăţi de noroi cît lopata erau azvîrlite în aer şi cădeau înapoi, sfărîmate. Văzduhul bîzîia şi şuiera de schije. Oamenii se mai încovoiară niţel şi se strînseră unul într-altul.

Charpentier se uită la ceas. Era ora H şi patruzeci de secunde.

Cutremurul continua. Barajul semăna cu o răscoală a elementelor, la fel de înfiorătoare şi pentru cei pe care trebuia să-i ferească, şi pentru cei pe

care trebuia să-i nimicească. Rachete de alarmă ţîşneau de-a lungul liniilor inamice, se ridicau, plesneau şi cădeau cu absurda lor linişte, nepăsătoare faţă de tumultul de dedesubt.

Gloanţe de mitralieră începură să izbească parapetele franceze şi să împroaşte cu noroi împrejur.

La ora H şi trei minute contrabarajul nemţesc mări haosul, sfîşiind ghimpatele franceze, deplasîndu-se înainte şi înapoi peste liniile frontului. În tranşee izbucniră strigăte după brancardieri, dar nu le putea auzi nimeni. În acelaşi timp intrară în acţiune mitralierele grele ale inamicului de-a lungul întregului sector, şi parapetele erau sub o ploaie permanentă de gloanţe.

La ora H şi cinci minute s-a produs un calm trecător, timpul cît tirul francez era reglat pentru barajul rulant.

De-a lungul liniilor de asalt se auziră fluierături.

Charpentier se căţără pe parapetul fumegînd, strigînd şi făcînd semn oamenilor să-l urmeze. Stătea acolo, făcînd semne şi strigînd, într-o postură eroică, bună pentru orice afiş de recrutare. Dar nu se simţea eroic de loc. Tot ce simţea era băşica din călcîi şi beţia care te cuprinde cînd totul vibrează în jurul tău.

Oamenii începură să se caţere pe parapet, alunecînd, agăţîndu-se, suflînd greu. Charpentier se întoarse, să-i ducă înainte. În clipa următoare corpul lui decapitat se prăbuşea în propria sa tranşee.

Patru trupuri urmară imediat după al lui, izbind pe cîţiva dintre cei care voiau să iasă. De trei ori oamenii companiei a 2-a încercară să înainteze, şi de fiecare dată parapetul era curăţat de focul de

mitralieră ucigător. Nu se putea, asta era tot, pur şi simplu. Oamenii, într-un singur gînd, hotărîră să aştepte.

Compania 1 ajunse pînă la reţelele ei, dar fu culcată la pămînt de barajul nemţesc. În imposibilitate de a înainta, oamenii se tîrîră înapoi, unul cîte unul, la adăpostul, mai puţin nesigur, al tranşeei lor. Căpitanul Renouart fu ultimul care se întoarse. Renunţase să mai ordone înaintarea. Era inutil.

Cele două companii din stînga izbutiră ceva mai bine, cel puţin la început. Vreo cincizeci de oameni din compania a 4-a reuşiră să treacă de reţelele lor, dar nu rămaseră cu viaţă decît vreo şase, între care Meyer şi Férol.

Compania a 3-a, cu locotenentul Bonnier în cap, ieşi din poziţiile de plecare cu mai puţină greutate decît celelalte. Dar nu izbutiră să găsească, în unele locuri, breşele şi se încurcară în propriile lor reţele, şi focul mitralierelor nemţeşti acolo îi prinse. Ţipa fiecare, şi nimeni nu era auzit de nimeni. Parcă dansau un joc nebunesc în zbuciumul lor de a se elibera din reţele...

— Culcat! Culcat! striga Bonnier, ridicat pînă la brîu în sîrme. Culcat! Culcat!...

Strigătele lui se transformară în horcăit. Gura i se umplu de sînge. Picioarele i se muiară. Zgomotul îi pieri din urechi cu o repeziciune uimitoare. Tăcere. Întuneric. Locotenentul Bonnier se aşezase între reţele. Şedea acolo ca şi cum ar fi citit cu atenţie o carte. Primise o rafală de mitralieră în plin piept.

La ora H şi treizeci şi cinci de minute cel de al treilea atac asupra „Buboiului" eşuase, zdrobit în propriile-i linii, nimicit.

În socoteala lui pentru raţiile de alimente pe a doua zi, adjutantul regimentului, Herbillon, făcuse evaluarea efectivului cu oarecare precizie.

Caporalul telefonist Nolot avea de povestit o chestie grozavă. Pentru camarazii lui de la popota divizionară lucrul acesta sărea în ochi, şi de aceea îi şi dădură locul de cinste la masă, punîndu-i la îndemînă o sticlă de vin şi o cană.

— Cea mai frumoasă zi din viaţa mea, începu el, nemaigăsindu-şi locul de plăcere. A-nghiţit Rechinu o lecţie! Şi încă de la un simplu căpitan! Am ascultat toată afacerea, nu puteam să-nchid, pentru că vorbeau pe firul direct. Nu poţi să-ţi instalezi o centrală într-un post de observaţie, ştii... Şi-n orice caz, tot aş fi auzit jumătate, aia de lîngă mine...

— Lasă astea...

— Da, începe cu-nceputu...

— Vezi să nu uiţi nimic...

— Da nici să nu pui ceva de la tine, auzi?...

— Nu te lungi, trebuie să plec.

— Nu te lua după el, spune-ne tot.

— Ascultaţi, eram ghemuit la pămînt. Într-o mînă aveam receptorul liniei cu şapteşcinciurile, în alta, pe celălalt. Ernest, ăsta de-aici, era la celălalt capăt al firului. Generalul întrebase de buletinul meteorologic de trei sute şapteşnouă de ori...

— Şaizeşnouă, zise Ernest.

— Oh, nu poţi să-ţi ţii gura puţin...

— Da, nu-ntrerupe. Trebuie să plec acuşi şi vreau s-aud şi eu.

— Ei, şi-i dădeam într-una informaţiile de la meteor. Erau mereu tot alea. Cînd a întrebat ultima oară, era cam H fără un sfert. Ne pierdeam vremea, Ernest şi cu mine, el spunîndu-mi ora la fiecare minut, şi eu repetînd. Vorbă de pomană, pentru că Rechinul nu făcea alta decît să se uite la ceas şi la „Buboi". C-un ochi la unu şi c-un ochi la ăllalt, ca să zic aşa...

— P-ormă, după un timp, Ernest zice: ora H. Eu ştiam că era ora H. Izbucnise iadul. Era ora H pentru nemţi, dar şi pentru mulţi dintre băieţii noştri...

— Lasă refrenul acuma...

— Rechinul şi cu Nicolas, adică ofiţerul de artilerie, erau cu binoclurile vîrîte-n ochi. Şi-aşa încremeniseră. Pe-urmă Ernest zicea: ora H şi cinici, şi puteai s-auzi cum focul se potoleşte o clipă, ca să regleze tirul. Ernest începe să-mi povestească una porcoasă. Ascultă, unde ziceai că s-a trezit puricele ?...

— Ei, dăi drumu...

— Da, şi-o dată-l aud pe Rechin urlînd: „Dumnezeii!... Unde-s ?!" „Acolo-n stînga, domnule general", urlă Nicolas la el. „Dar nu-s decît o mînă. Unde-i restul ? Ora H şi şase minute şi încă n-au ieşit din tranşee!..." Şi pe urmă, după vreo două minute, Rechinul zice: „N-au sosit rapoarte ?" Ernest îmi spune că n-a sosit încă nici un raport. Ca şi cum ar fi putut să sosească! Încep să urlu asta lui Nicolas, da Rechinu urla ceva pe contul lui: „Laşii! Infamii! Nu înaintează! Barajul se depărtează..." Pe urmă, bănuiesc că s-a gîndit, ce vă-nchipuiţi că spune imediat ? Era turbat de furie. Zice: „La dracu! Dacă nu vor să înainteze în urma barajului, o să înainteze în faţa lui! Căpitane, dă ordin şapteşcinciurilor să tragă în poziţiile de pornire la asalt! Asta o să-i mişte din loc."

— Cristoase! Adevărat ?

— Cum te văd şi mă vezi.

— Şi ce-a făcut căpitanul ?

— Făcea o mutră ca şi cum ar fi tras cineva în el. Zice: „Domnule general ?"... ştii, cu aerul că întreabă.

— Şi Rechinul ce-a zis ?

Nolot se lăsa să i se scoată cuvintele cu cleştele. Îi făcea plăcere.

— Zice: „M-ai auzit ?!" şi-i aruncă o privire căpitanului, să-l încremenească. Aşa că Nicolas pune mîna pe hartă şi pe receptorul pe directă şi zice: „Alo, Poligon. Generalul ordonă ambelor baterii să tragă pe 32, 58 şi 73. Stop. Repetă." Astea erau careuri însemnate pe hartă. Tipul de dincolo repetă corect şi-l aud cum transmite. Trec două minute şi se-aude o voce: „Aici Poligon. Comandantul bateriei spune că trebuie să fie o greşeală. Punctele indicate sînt în liniile noastre. Rog verificaţi. Stop." Nicolas îi spune asta generalului, şi Rechinul zice: „Spune-le că nu-i nici o greşeală şi să execute imediat. Trupele sînt în rebeliune, refuză să înainteze. Să tragă conform ordinului pînă la noi dispoziţii." Şi-njură mai rău decît am auzit vreodată vreun trupeţ.

Iar aşteptăm, ceva mai mult de data asta. Pe urmă vocea zice — ascultaţi aici — zice: „Coman-

dantul bateriei raportează respectuos că nu poate executa un asemenea ordin decît scris și semnat de domnul general." „Dă-mi-l mie, zice Rechinul și smulge receptorul din mîna lui Nicolas. Rage ca un bivol: Dă-mi pe comandantul bateriei imediat. Vorbește generalul Assolant." Parcă-l văd pe tipul de la capătul firului cum cade jos. Aproape imediat după aceea răspunde o altă voce: „Comandantul bateriei la aparat, domnule general." „Ai de gînd să-mi execuți ordinele?" latră Rechinul la el. „Nu pe acesta, domnule general, cu tot respectul, decît dacă-l dați scris." Calm, așa cum mă auziți. „Pentru ultima oară te-ntreb, ai de gînd să-mi execuți ordinele?" „Cu tot respectul, nu, domnule general. Decît dacă este scris și semnat de dumneavoastră."

Urmează o pauză de o clipă. Rechinul spumegă și-arată gata să plesnească. Apoi vocea de dincolo începe din nou: „Cu tot respectul, domnule general, n-aveți dreptul să-mi ordonați să trag în propriii mei oameni decît dacă sînteți dispus să preluați singur întreaga răspundere. Pentru ca să pot executa un asemenea ordin, trebuie să am dispoziția dumneavoastră scrisă. Să presupunem că dumneavoastră cădeți, domnule general, atunci eu unde-ajung...?" „Ai s-ajungi în fața unui pluton de execuție mîine dimineață, acolo-ai s-ajungi. Eu conduc o bătălie aici, nu o bancă. Ce, crezi că eu umblu cu birouri după mine? Cum te cheamă?" „Pelletier, domnule general." „Predă comanda și prezintă-te la postul meu de comandă. Ești arestat." „Am înțeles, domnule general." Atît a zis. Suna puțin cam obosit.

Era cam ora H și treizeci, și Ernest începe iar să-mi bîzîie în ureche: „Pe baza primelor rapoarte

se pare că atacul a eșuat pe toată linia." Dar Rechinul întrerupe: „Spune șefului meu de stat-major să dispună înlocuirea imediată a Regimentului 181. Să fie trimis la Château de l'Aigle. Spune-i să constituie o curte marțială, să fie gata de ședință la prînz." Și pe urmă continuă, vorbind lui Nicolas: „Dacă nemernicii ăștia nu vor să facă față gloanțelor nemțești, or să facă celor franțuzești." „Ce vreți să faceți, domnule general?" zice Nicolas. Era așa de uluit, că-ncepuse să pună el întrebări generalului. Dar Rechinul se arătă bucuros că-i dă ocazia să vorbească. „Am să pun să împuște cîte un pluton din fiecare companie pentru insubordonare și lașitate în fața inamicului, asta am să fac!" „Cristoase! Cîte un pluton din fiecare companie! Cristoase! O s-aveți nevoie de o mitralieră." „Asta-i o idee strălucită, băiete", zise Rechinul. Ideea îi făcea atîta plăcere, că începuse să se simtă mai bine. Și părea că nici nu băgase de seamă că Nicolas nu spusese „domnule general" și că vorbise cu el ca și cu unul de-ai lui. „Hai, i-a zis generalul. Nu mai are rost să mai stăm aici. Dar am să le dau o lecție, să n-o uite toată viața. Să-mi facă ei mie o figură ca asta?! Dar las', că pot să fac și eu figuri." Și-așa, și-au luat catrafusele și s-au cărat. Nicolas nu mai isprăvea cu: „Cristoase! Cristoase! Doamne, maica domnului!" Dar Rechinul era numai zîmbete, dacă poți să-i spui zîmbet la așa ceva. Să știți că-i zice bine: Rechinul. Niciodată nu i se potrivea mai bine ca atunci cînd a ieșit din postul de observație. Ce mai zi!

Caporalul telefonist Nolot nu-și mai găsea locul de plăcere.

Trei erau motivele pentru care Assolant trimisese Regimentul 181 la Château de l'Aigle. Mai tîrziu a fost bucuros să constate că existase şi un al patrulea. Motivările ulterioare, retroactive, erau produse derivate normale ale hotărîrilor generalului, şi el le îmbrăţişa întotdeauna ca pe nişte noi omagii aduse sagacităţii sale, fără să recunoască vreodată că nu aveau decît o valoare foarte îndoielnică. Dimpotrivă, le socotea binevenite pentru că veneau să consolideze o judecată care, după părerea lui, era şi aşa destul de solidă.

Dar principalul şi veritabilul motiv dintre cele trei, care-i fulgerase prin minte la postul de observaţie şi îl făcuse să se fixeze îndată în alegerea sa, era faptul că acolo dispunea de cel mai bun teren de defilare din acea parte a ţării. După cîte ştia generalul, la hotarul de nord al moşiei care înconjura castelul se afla un teren vast şi neted, mărginit pe două laturi de pădure, iar pe celelalte două, de o alee de plopi care pornea de la castel şi de şoseaua naţională în care dădea aleea.

Cum se făcea, însă, că în tensiunea şi amărăciunea situaţiei de la postul de observaţie mintea generalului rămăsese atît de echilibrată încît în clipa în care s-a hotărît să scoată regimentul din linia de foc el ştia exact unde vrea să-l trimită ?

Surprins de o asemenea întrebare, el ar fi răspuns, oricui l-ar fi întrebat, că era cît se poate de simplu : cunoştea locurile foarte bine. Nu o dată trecuse trupele în revistă acolo.

Dedesubtul acestei explicaţii simple, a faptului că memorase cu atîta precizie existenţa unui teren de paradă, mai era o alta, mai profundă, deşi tot atît

de simplă. Acest teren de paradă devenise, chiar din ziua în care l-a văzut pentru prima oară, un cadru permanent al visurilor lui cu ochii deschişi. Era locul unde preşedintele republicii, şi nimeni altul, va prinde steaua de mare ofiţer al Legiunii de Onoare pe pieptul generalului de divizie Assolant. Ce era deci mai potrivit decît ca cei care-l costaseră steaua să-şi plătească datoria pe acelaşi teren ? Pădurea avea să facă un fundal frumos pentru execuţie, şi era loc destul pentru ca regimentul să formeze cele trei laturi ale careului, aşa ca nimeni să nu piardă spectacolul.

Celelalte două motive pentru alegere erau distanţa convenabilă atît faţă de front, cît şi faţă de cartierul diviziei (era cam la zece kilometri de fiecare) şi sentimentul generalului că un castel e un loc mai demn şi deci mai adecvat pentru şedinţele unei curţi marţiale decît vreun cantonament prăpădit în apropierea liniei frontului.

In zilele ei bune fără îndoială că moşia avusese oarecare farmec, un farmec întrucîtva aşezat, calm, care mai stăruia încă, pe alocuri, cu toate că era în zona armatelor de la începutul războiului. Castelul propriu-zis se afla în centrul unui parc întins. Cea mai mare parte a parcului era acoperită acum de barăci, care fuseseră construite sub copaci, pentru camuflare. Erau cantonamentele şi popota ofiţerilor. Dincolo de parc se-ntindea cîmpia, şi dincolo de cîmpie, pădurea. Către nord şi către vest, părţi din pădure fuseseră curăţate de lăstăriş şi rărite, pentru ca să permită construirea a două cantonamente pentru trupă, tabăra A şi tabăra B. Cea mai apropiată de terenul de paradă al lui Assolant era tabăra

B, şi către ea se îndrepta acum Regimentul 181, pe aleea de plopi.

Oamenii vorbeau.

— Am auzit că colonelul s-a sinucis.

— Atunci i-a trecut destul de repede; de-abia l-am văzut trecînd în maşina aia.

— Aşa-i. Era în maşină cu generalul.

— Poate că l-a băgat la arest.

— Ar merita să-l bage, pentru că ne-a trimis la abator.

— Se zice c-a ameninţat pe-un ofiţer cu împuşcatu.

— Cine?

— Generalul.

— Ar trebui să-l împuşte pe colonel pentru că ne-a scos la atacul ăsta.

— Atunci ar trebui să se-mpuşte el singur. Colonelul n-a avut nimic de-a face cu asta. N-a făcut decît să execute ordinele.

— Asta aşa-i. Colonelul a spus că depune comanda dacă mai continuă atacul.

— Cin' ţi-a spus asta?

— Am auzit eu.

— Şi eu am auzit pe unul dintre curierii de la postul de comandă care spunea că un telefonist a zis c-a avut loc un scandal al dracului şi că s-au ameninţat unul pe altul cu împuşcatul.

— Cine?

— Dax şi generalul.

— Mi-ar conveni grozav dac-ar face-o.

— E ceva în aer, în orice caz. Schimbul ăsta, pe neaşteptate...

— Nu era chip să înaintezi pe focul ăla. Georges, îl ştii pe Georges, de-abia îşi scosese capul peste parapet, şi mitraliera i l-a retezat uite-aşa, drept prin ochi.

— Mitralierele nu taie aşa ca un cuţit.

— Aia a tăiat. M-a împroşcat pe mine cu creierii lui peste tot.

— Curios. N-aş fi crezut niciodată c-avea.

— Avea mai mult ca tine, în orice caz.

— Nu. Eu am avut destul creier ca să nu mă las omorît.

— N-ai nevoie de creier ca să te-ascunzi într-un adăpost, doar să-ţi ţîţîie ceva.

— Ei, a scăpat de belele. Spunea totdeauna că n-au matricola lui. Asta-i cel mai bun sistem să te cureţi.

— Dacă stai aici mai mult, te cureţi la sigur.

— Cineva tot o s-o umfle pentru eşecul ăsta. Asta-i sigur.

— Să umfle ce?

— Eh, dacă-i general, o să umfle vreo decoraţie. Ei umflă totdeauna decoraţii, indiferent ce se-ntîmplă. Dar dacă eşti trupeţ, iei una după ceafă. Şi-o iei, indiferent ce se-ntîmplă.

— Aici se coace ceva urît. Se simte. Toată zarva asta cu schimbul nostru... Şi ofiţerii, uită-te la mutra lor! Ia uite! Dragonii[1]...

Regimentul ieşise din aleea de plopi şi se îndrepta înspre pădure, care era la vreo cincizeci de metri mai încolo. Puteau să vadă barăcile mai apropiate, imediat după linia de copaci din margine, şi, în faţa

[1] Unităţi de cavalerie franceză.

intrării în tabără, un grup de dragoni călări. Cavaleria avea aerul unui comitet de recepţie, dar, trebuie admis, de loc plină de efuziune.

Coloana trecu printre rîndurile dragonilor, care îi priviră cu o curiozitate rece, apoi dispărură în pădure. Au descoperit ei repede ce căuta acolo garda de onoare, cînd s-au aliniat în zona afectată fiecărei companii, înainte de a li se da ruperea rîndurilor la barăci. Comandanţii de companie au citit în faţa trupei următorul ordin:

Regimentul este pus în întregime sub stare de arest şi va rămîne consemnat în cantonament pînă la noi ordine. Tabăra este pusă sub pază, şi oricine va încerca să o părăsească va fi împuşcat fără somaţiune.

Al patrulea motiv, retroactiv, al lui Assolant de a fi mulţumit că trimisese regimentul la Château de l'Aigle era prezenţa dragonilor.

Căpitanul Pelletier îşi sorbi ultima înghiţitură de cafea la *Café du Carrefour* şi-o întrebă pe bătrînă ce avea de plată.

— Douăzeci şi cinci de centime, zise ea.

Pelletier puse banii pe masă şi îşi aprinse o ţigară.

— Plecaţi în concediu? întrebă ea culegînd gologanii. Era prima oară, de cîteva săptămîni, că punea cuiva o întrebare doar aşa, ca să stea de vorbă.

— Da, zise Pelletier.

— Zece zile?

— Nu, mai mult cred, zise Pelletier zîmbind pe jumătate ei, pe jumătate lui însuşi. Arăta foarte tînăr, foarte obosit şi foarte murdar. Bătrîna îi văzu paloarea, muşchii încordaţi în jurul gurii, ochii sticloşi. Mai remarcă, de asemenea, că mişcările şi gesturile lui începeau smucit şi se terminau fără vigoare.

— Eşti de multă vreme pe front? întrebă femeia.

— Prea multă, răspunse ofiţerul.

— Mai ia o cafea, cu puţin coniac, propuse bătrîna.

— Nu, mulţumesc, trebuie să plec.

— Dacă mai aştepţi o jumătate de oră, trec camioanele de muniţii goale, se duc la capul liniei ferate.

— Mulţumesc, dar cred c-am s-o iau pe jos. Puţină mişcare o să-mi facă bine.

— Urîtă zi.

— Cu-adevărat urîtă.

— Bine, mult noroc, tinere.

— Mulţumesc, am nevoie. Asemenea şi dumitale.

— *Au revoir, capitaine.* [1]

— *Adieu, madame.* [2]

Cînd generalul de Guerville, şeful de stat-major al Armatei a XV-a, intră în biroul lui Assolant la cartierul diviziei, puţin înainte de amiază, avu pentru un moment sentimentul că întrerupea o şedinţă de curte marţială, atît de mult semăna scena cu o sală de judecată. Îl găsi pe generalul Assolant aşezat îndărătul mesei lungi care îi servea de birou.

---

[1] La revedere, căpitane (în limba franceză în original).
[2] Adio, doamnă (în limba franceză în original).

La stînga lui era şeful de stat-major al diviziei, colonelul Couderc, iar în dreapta sa, un scaun gol. În faţa mesei stătea un grup de ofiţeri, într-o atitudine care semăna foarte mult cu aceea în care se aflase Assolant cu două nopţi înainte, cînd îşi exprima îndoielile lui cu privire la atac în faţa comandantului de armată. Cînd Assolant se ridică să-l salute pe de Guerville, se făcu o tăcere generală. Toţi lipiră călcîiele şi salutără.

— Bună dimineaţa, generale. Bună dimineaţa, domnilor, zise afabil de Guerville, păşind către scaunul gol pe care i-l oferea Couderc. Urîtă zi. Vă rog să nu vă întrerupeţi din cauza mea.

— Bună dimineaţa, domnule general, zise Assolant. Permiteţi-mi să vă prezint pe aceşti ofiţeri. Colonelul Couderc cred că vă este cunoscut. Colonelul Dax, comandantul Regimentului 181 infanterie. Colonelul Labouchère, din statul meu major. Căpitanul Herbillon, adjutantul colonelului Dax.

Alte loviri de călcîie, alte saluturi, inclusiv ale lui Saint-Auban şi doi ofiţeri mai tineri, pe care Assolant nu-şi dăduse osteneala să-i prezinte.

— Vă rog, nu vă întrerupeţi din cauza mea, zise de Guerville.

Dax ţinu seama de cuvînt şi, adresîndu-se lui Assolant, care dăduse din cap în semn de asentiment, reluă de acolo de unde fusese întrerupt:

— Repet, domnule general, şi stărui: nu a fost insubordonare.

— Eu ordon atacul, şi trupele dumitale refuză să atace. Ce-i asta dacă nu-i insubordonare?

— Trupele mele au atacat, domnule general, dar n-au putut înainta.

— Pentru că nici n-au încercat. Am văzut eu însumi, dumneata ştii foarte bine, de la postul de observaţie. Trei sferturi de regiment nici n-au ieşit măcar de pe poziţiile de plecare la asalt.

— Două treimi din regiment erau în rezervă, domnule general. Nici nu erau în prima linie.

— Vreau să spun batalion, natural. Te rog, fără subterfugii. Dar unde-i comandantul de batalion? Trebuia să fie şi el aici.

— Maiorul Vignon? A căzut. Sub propriul nostru baraj. Mai multe salve prea scurte. Am să fac un raport îndată ce voi avea timp. Asta este o altă chestiune, domnule general...

— Să rămînem la chestiune, te rog, Dax. De ce primul dumitale batalion n-a înaintat aşa cum i s-a ordonat am mai spus-o asta de cîteva ori; şi voi pune să fie împuşcat cîte un pluton din fiecare companie. Cred că sînt indulgent. Ar fi trebuit ca întreg batalionul...

— Indulgent ar fi exagerat spus, domnule general. Oamenii au înaintat. Gîndiţi-vă că avem aproape cincizeci la sută pierderi...

— Da, în propriile noastre tranşee, Dax. Cu-aşa pierderi puteam fi dincolo de „Buboi".

— Am impresia, Assolant, interveni de Guerville, că pierderile dovedesc că focul a fost puternic, chiar dacă majoritatea pierderilor s-au produs pe poziţiile de plecare.

— Da, spuse Assolant, dar fondul chestiunii este că oamenii nu au înaintat. Trebuia să fi murit afară din tranşee, nu în ele.

— Nu şi-au ales ei locul unde să moară, zise Dax. Au ales nemţii în locul lor.

— N-au înaintat. Poţi să înţelegi dumneata asta? întrebă Assolant.

— Da, domnule general, afirmă Dax. Dar dumneavoastră spuneţi că n-au *vrut* să înainteze, şi eu spun că n-au *putut*. Era fizic imposibil. Cu toate acestea, mulţi dintre ei au izbutit să meargă cîţiva metri. Unii dintre ei au fost pur şi simplu aruncaţi înapoi în propriile lor tranşee.

Dax, crezînd că a găsit în de Guerville un aliat, se întorsese şi îşi sfîrşise remarca cu faţa spre el.

— Oh, zise de Guerville, grăbindu-se să dezavueze alianţa, trebuie să dăm cîteva exemple.

— Absolut, sări Assolant. Un pluton din fiecare companie.

— Asta-i oarecum excesiv, cred, generale, observă de Guerville.

— Da? Dumneavoastră ce propuneţi, domnule general? zise Assolant.

— Oh, să zicem zece oameni de companie. Patruzeci.

— Asta înseamnă practic un pluton la efectivul de acum al batalionului, spuse Dax.

— Nu exagerezi puţintel, colonele? întrebă de Guerville, cu un surîs agreabil.

— Dacă doriţi să daţi un exemplu, domnule general, continuă Dax, un singur om este tot atît de suficient ca şi o sută. Dar eu n-aş fi în stare să-l aleg. Nu pot decît să mă ofer pe mine însumi. La urma urmei, eu sînt ofiţerul răspunzător.

— Haide, haide, colonele, zise de Guerville. Cred că eşti puţin surmenat. Nu-i vorba de ofiţeri.

— Şi de ce n-ar fi vorba de ofiţeri? întrebă Dax. Remarcase faptul că de Guerville era neliniştit de propunere şi de aceea stăruia.

Intr-adevăr, lui de Guerville nu-i plăcea de loc întorsătura pe care o luase discuţia. Se hotărî repede la o manevră cu aparenţă paradoxală, aceea de a se retrage din faţa atacului lui Dax, lăsînd impresia că-l ignoră. Se întoarse către Assolant şi zise:

— Să presupunem că ne oprim la o duzină. N-o să spunem c-a fost insubordonare. Cred că-i foarte bine dacă nu amestecăm şi termenul acesta supărător. Să ne mulţumim cu laşitate în faţa inamicului.

— Eu vorbeam de patru plutoane, şi iată-ne ajunşi la o grupă, spuse Assolant.

— Vă implor, domnilor! izbucni Dax, care nu mai voia să se reţină, acum cînd simţea că de Guerville e de partea lui. O duzină de oameni! O duzină de oameni, ca o duzină de capete de vite! E monstruos! Sau e vinovat batalionul întreg, sau sînt vinovat numai eu. Dar gîndiţi-vă la toate faptele noastre de arme, la furajerele[1] noastre, la încercările prin care am trecut la Souchez. La starea în care se aflau oamenii. La ploaie. La focul ucigător al nemţilor. Domnul general a putut să vadă personal o probă ieri. Dacă aveţi nevoie de un exemplu, un om nu-i de ajuns? Doisprezece oameni! Cine ştie cine vor fi aceşti doisprezece oameni?! De unde vin?! Ce relaţii pot avea?! Sărmanii, ei au încercat să înainteze. A fost imposibil. Pe

[1] Semn distinctiv purtat de ostaşii şi ofiţerii unităţilor militare decorate pentru fapte vitejeşti.

onoarea mea, domnilor, n-au fost laşi. Departe de aşa ceva. Au fost eroi...

De Guerville întrerupse din nou. Una din obiecţiile lui Dax i-a izbit urechea şi-a rămas acolo: „Cine ştie ce relaţii pot avea !“ Lui de Guerville nu-i plăceau posibilităţile pe care le evoca această frază. Toate şansele erau — se vedea obligat să admită — ca doisprezece oameni să aibă mai multe relaţii decît un număr mai mic. Şi relaţiile acestea vor fi răspîndite prin cercuri mai largi. De asemenea, printre trupeţi mai sînt şi deputaţi. O interpelare în Cameră ar...

— În cele din urmă, Assolant, cred c-ar fi mai bine să ne oprim la un om de companie. Asta face patru.

— Dar, domnule general... începu Assolant.

— Fără dar, generale. Am hotărît.

— Dacă insistaţi, domnule general, sînt silit să mă supun. Dar numai pentru că vorbiţi cu autoritatea gradului.

— Da, Assolant, trebuie să insist. Nu mai mult de patru.

— Foarte bine atunci. O să trebuiască să mă mulţumesc cu patru. Dax, mîine va fi împuşcat un om de fiecare companie. E clar ?

— Dar fără judecată, domnule general ?!

— O, nu. Curtea marţială se va întruni la castel la ora trei astăzi după amiază. Îţi convine, Labouchère, nu ?

Dax se întoarse către Labouchère, care stătea lîngă el, apoi din nou la Assolant.

— Nu înţeleg bine, domnule general, zise el. Mi s-a luat comanda ? Colonelul Labouchère...

— De loc, zise Assolant. Colonelul Labouchère va prezida curtea marţială, asta-i tot.

— Atunci vă rog să-mi daţi voie să protestez respectuos, dar cu toată energia, zise Dax, împotriva participării colonelului Labouchère la constituirea unei curţi marţiale şi la judecată după ce a participat la discuţia care a avut loc aici.

— Dă-mi voie să-ţi amintesc, Dax, că eu sînt cel care dau ordine aici...

— Da, domnule general. Dar permiteţi-mi să vă atrag respectuos atenţia că nu este corect ca dumneavoastră să procedaţi în felul acesta cu un ofiţer care va avea rolul de judecător...

— Tăcere, pentru Dumnezeu ! Ajunge cu-atîtea obiecţii !

— Îmi daţi voie să vă întreb, domnule general, zise Dax, vorbind printre dinţii încleştaţi şi cu buzele strînse, care sînt cei patru oameni care doriţi să fie executaţi ?

— Nu mă interesează care. Tot ce vreau este să fie patru, cîte unul de fiecare companie, pentru ca să constituie faţă de ceilalţi o lecţie de disciplină şi îndeplinirea datoriei.

— Nu am candidaţi pentru o asemenea onoare, domnule general.

— Atunci pune pe altul să-i aleagă.

— Dar cum ? Sînt toţi la fel de nevinovaţi...

— Pentru Dumnezeu, colonele ! Încerci să faci obstrucţie ? Dacă da, te pui într-o situaţie foarte proastă. Ordonă comandanţilor de companie să aleagă pe... ăă... pe... vinovaţi. E-un ordin. Şi-i definitiv. Puteţi pleca, domnilor. Domnule general, sper că rămîneţi la dejun la noi.

— Cu plăcere, zise de Guerville.

După o jumătate de oră, în timpul căreia de Guerville îi explicase lui Assolant motivele pentru care redusese numărul de execuţii, cei doi părăsiră biroul. Pe sală se întîlniră cu doi căpitani, care se opriră şi salutară. Unul dintre ei arăta foarte tînăr, foarte obosit şi foarte murdar.

— Ce doriţi ? întrebă Assolant cu un ton care nu invita de loc la manifestarea vreunei dorinţe.

— Mi-aţi ordonat să mă prezint aici, domnule general, începu cel a cărui faţă era palidă de tot, muşchii fălcii contractaţi, iar ochii sticloşi. Pelletier, comandantul bateriei de...

Assolant nu-l lăsă să continue.

— Da, da. Voiam să-ţi spun despre unele obuze ale dumitale trase prea scurt. Colonelul Regimentului 181 a făcut un raport verbal pentru faptul acesta şi s-ar putea să se ajungă la o anchetă a curţii marţiale. N-am timp să mă ocup de asta acum. Reia-ţi comanda pînă la noi ordine.

Assolant îşi stăpînea perfect muşchii feţei, şi expresia ei nu încuraja continuarea convorbirii. Pelletier privi la de Guerville, văzu pe mîneca lui galonul de stat-major şi se dădu deoparte, ca să poată trece generalii.

Cînd nu mai puteau fi auziţi, de Guerville începu :

— Asta-i grav, să tragi în propria ta infanterie ! Trebuie să pedepseşti cu cea mai mare severitate lucruri de felul acesta, Assolant.

— Sînt întru totul de acord cu dumneavoastră, domnule general, zise Assolant. Şi pedeapsa cea mai grea pentru el ar fi mutarea. Să zicem în Macedonia, sau într-o colonie. E-un tip ambiţios, care

creează neplăceri. Am să vă prezint chiar azi ordinul de mutare. O să aveţi grijă să vedeţi să fie confirmat cît mai curînd posibil ?

— Desigur, dacă vrei. Dar ce faci cu ancheta curţii marţiale ?

— În cazuri de natura asta eu caut întotdeauna să evit o anchetă. Află trupa şi face impresie proastă. Mutarea va fi pentru el cea mai bună pedeapsă. Am să vă trimit chiar astăzi ordinul pentru transferarea lui şi poate că veţi fi atît de bun să urgentaţi confimarea...

— Am să fac cum doreşti, Assolant. Probabil că dumneata ştii mai multe...

— Da, domnule general, în interesul serviciului.

De Guerville remarcă explicaţia gratuită şi, de asemenea, faptul că generalul cunoştea mult prea bine un simplu căpitan de artilerie, dar nu făcu nici un comentariu.

Oamenii vorbeau. Totdeauna vorbeau. Păreau că vorbesc şi-atunci cînd tăceau, în timpul marşului, sau la paradă, sau cînd erau la posturi, în tranşee. Adică păreau că se înţeleg. O privire, o mişcare a mîinii sau a piciorului, expresia feţei sau înclinarea capului, chiar unghiul în care era purtată casca aveau uneori înţelesul neobişnuit al unei conversaţii în curs. Despre ce vorbeau ? În cea mai mare parte despre ei înşişi, fireşte, dar şi despre multe alte lucruri, despre orice în legătură cu ei înşişi, sau despre lucruri aiurea. Inexplicabil, dar discuţiile acestea erau totdeauna aceleaşi, şi mereu altele Păreau să facă parte dintr-o conversaţie mai vastă, care fusese începută cîndva, demult, în trecut, şi

avea să fie continuată, monoton, într-un viitor a cărui durată nimeni n-o putea şti. Aceste discuţii ascundeau în ele un ciudat sentiment al veşniciei. Era o discuţie eternă, care te făcea să-ţi dai seama că s-ar putea ca oamenii să moară sau să plece, dar conversaţia niciodată nu se va stinge, pentru că vor veni mereu alţii care s-o aţîţe, neglijent, în trecere.

Ploaia stătuse, şi oamenii se grămădiseră în jurul bucătăriei, luînd, în picioare, masa de prînz.

— ...dragonii.

— Scîrboasă bandă, fără discuţie! Parc-am fi nemţi prizonieri.

— Aş vrea să fim, c-am fi la adăpost.

— Afară de avioanele de noapte, sîntem la adăpost.

— Nu de asta mi-e grijă mie. Mi-e de ofiţeri. Sîntem la adăpost de ofiţeri?

— Întotdeauna am fost. Ce vrei să spui cu asta?

— Circulă zvonu c-o să fie nişte execuţii.

— Fleacuri! Nu sîntem la cinema.

— Bine... Fleacuri să fie! Dar n-ai să mai zici aşa cînd ai să vezi că-s gloanţe.

— Are dreptate. Pluteşte ceva în aer.

— Poate-a căzut vreunu-ntr-o privată.

— Mai mult ca sigur c-are dreptate. Altfel, de ce ne-ar fi dat arest? Tot regimentul. E nemaiauzit... Un regiment întreg...

— Bănuiesc că tu crezi c-o să-mpuşte tot regimentu.

— De ce nu? Pot să facă tot ce vor.

— Vorbeşti ca un trăsnit.

— Ce găseşti tu trăsnit aici?

— E trăsnit, asta-i tot.

— Să zicem atunci că n-a fost trăsneală să ne trimită în atacul ăla...

— E altceva un atac...

— O fi. În orice caz, mie nu-mi miroase bine. Prea e linişte pe-aici primprejur. Se pregăteşte o porcărie. Totdeauna cînd e linişte e-aşa.

— Da. Şi unde-s ofiţerii? Nu tu inspecţie, nu tu paradă, nimic.

— N-au venit nici măcar să guste ciorba de la cazan.

— Doar ce-au citit ordinul şi s-au cărat.

— Îşi au şi ei ciorba lor, asta-i.

— Şi-or să ne bage şi pe noi în ea, pariez.

— Unul din dragoni a zis că s-a format o curte marţială.

— Curte marţială înseamnă execuţii.

— Da, dar pîn-acuma n-au scos corvezi pentru săparea gropilor. E şi asta ceva.

— Ce rost are să ne prostim singuri? Vă spun eu...

Meyer, care nu participase la această conversaţie decît cu atenţia, sfîrşi de mîncat şi se îndreptă către baracă. Îşi puse gamela deoparte, fără s-o mai curețe, apoi rămase gînditor cîteva minute. Privirile-i, ca şi gîndurile, începură să-i rătăcească. Curînd după aceea şi trupu-i era în mişcare, fără grabă, cu un anumit scop. Îşi scoase portofelul şi îi controlă conţinutul: cinci franci şi trei fotografii obscene. Scoase din raniţă briceagul şi o bucată de ciocolată şi le puse în buzunar. Căută să dea peste o pereche de ciorapi, dar, negăsind printre lucrurile sale, căută în pachetele de pe lîngă el,

pînă găsi una care nu era udă. Îşi schimbă ciorapii, tacticos. Ochii îi străluciră cînd văzu o tunică agăţată într-un cui, pe la mijlocul barăcii, şi se duse la ea şi începu să caute prin buzunare. Găsi o scrisoare, pe care începu să o citească, dar bani nu găsi. În baracă intră un om, pe la spatele lui, şi Meyer se întoarse spre el. Văzu dintr-o privire că omul era cu tunica pe el, aşa că nu se întrerupse din treabă. Aşa era Meyer, calm. Şmecheria asta armatei trebuia să-i mulţumească c-o-nvăţase. Sergentul lui instructor era în privinţa asta neruşinat de categoric: „Dacă eşti prins asupra faptului, nu te speria, fii calm. Nu atrage atenţia asupra ta încercînd s-o dregi.“ Era o şmecherie de aur, şi era bună, mergea. Omul ieşi din baracă fără să-i acorde vreo atenţie lui Meyer. Meyer termină de citit scrisoarea şi se întoarse la lucrurile sale. Se întrebă dacă să-şi ia mantaua cu el. I-ar prinde bine la dormit în cîmp. Apoi se hotărî să n-o ia. Însemna s-o care şi putea să şi atragă atenţia asupra lui. Nimeni nu purta manta acuma decît dacă ploua.

Meyer ieşi şi rătăci prin tabără, mai mult în apropiere de marginea ei, de unde-i putea vedea pe dragoni. Le vorbi la vreo doi din ei, dar răspunsul n-a prea fost mare lucru. „Porci morocănoşi“, îşi zise el în sine, luînd drept îmbufnare jena unor oameni simpli, neobişnuiţi să facă pe temnicerii şi simţindu-se prost în rolul ăsta.

Meyer se apropie din ce în ce mai mult de marginea depărtată a taberei, de partea care se înfunda cel mai adînc în pădure. Scoase o ţigară, apoi o puse bine, s-o folosească mai tîrziu. Îşi descheie tunica, îşi îndesă capela în buzunarul lateral şi avu

sentimentul că dădea impresia convingătoare a unuia care se plimba fără ţel. Nu vedea în jur nici un dragon, aşa că o luă înspre pădure, mergînd încet şi luînd o mutră absentă...

— Stăi!

Meyer se făcu că n-aude.

— Stăi, că trag!

Meyer se întoarse şi văzu un dragon descălecat la cîţiva paşi de el. Îşi făcuse sprijin de armă dintr-un copac, şi Meyer constată că el era ţinta spre care era îndreptată puşca.

— Dac-o iei în felul ăsta...

— Da, o iau în felul ăsta. Ordinul e ordin. Întoarce-te la tine-acolo.

— Ascultă, mă băiatule, mă duc pînă-n sat să mă distrez niţel. Într-un ceas mă-ntorc. Că doar n-o fi foc...

— Ba e foc dacă mai faci un pas înainte. Am ordin să trag...

— Ce-i chestia asta cu-mpuşcatu?...

— Mă, voi sînteţi arestaţi. Împuşcaţi or să fie mîine berechet...

— Şi pentru ce, Dumnezeule? Ce-am făcut?

— *Tu* ştii. Încerci s-o ştergi.

— N-o şterg. Voiam să fac un tur prin sat...

— Iubitor de natură, nu?

— Da.

— Chiar ai şi aerul. Dacă ai chef, culege-ţi mărgărite dincoace. E mai bine pentru tine decît să-ţi crească pe piept. Dragonul făcu semn cu capul spre tabără.

Meyer băgă de seamă că puşca nu o mişcase şi că rămînea ţintă spre pietul lui.

Meyer cîntări şansele unei scăpări cu fuga. Era un copac aproape de el, dar prea subţire ca să-l adăpostească. În partea cealaltă zări un copac destul de gros care să-l acopere, să-i permită să lase pe dragon puţin în urmă. Dar ca s-ajungă la el i-ar fi trebuit patru paşi, cu trei prea mult. Meyer văzu că dragonul purta pinteni şi se blestemă în gînd că n-avea ţigara în mînă. Ar fi aruncat-o în dragon şi l-ar fi făcut să-şi mişte arma tocmai atît cît i-ar fi trebuit să fugă pînă la copac şi-apoi să o ia la goană. Pintenii n-au ajutat niciodată cuiva la fugit, mai ales într-o pădure. Dar era cu mîinile goale, şi pintenii n-aveau nici un efect asupra gloanţelor.

— Biiine, mîncător de băligar, zise el, şi porni înapoi spre tabără, privind peste umăr.

Dragonul se răsuci pe călcîie în jurul copacului de care îşi sprijinise arma şi îl ţinu pe Meyer în bătaia ei pînă cînd se depărtă.

Regimentul 181 infanterie
Statul-major

No. 13934—CD—19 *CONFIDENŢIAL*
Urgent

Către :
Căpitan Renouart, comandantul companiei 1
Căpitan Sancy, comandantul companiei a 4-a
Locotenent Roget, locţiitor de comandant, compania a 2-a
Sergent-major Jonnart, locţiitor de comandant, compania a 3-a

Prin prezenta vi se ordonă să alegeţi şi să arestaţi cîte un om din fiecare companie sub comanda dv., pe care să-l trimiteţi la corpul de gardă al regimentului, la castel, pînă cel mai tîrziu astăzi orele 14,30, gata să apară în faţa curţii marţiale sub acuzaţia de laşitate în faţa inamicului.

Din ordin,
Herbillon,
căpitan adjutant

— E bine aşa, domnule colonel ? întrebă Herbillon, întinzînd colonelului Dax foaia de hîrtie.

— Hmmm... zise Dax. S-ar părea că asta e situaţia. Şi totuşi nu e. Ceea ce vreau să spun este că doresc ca oamenii aceştia să ştie ce li se cere să facă. Că, după toate probabilităţile, ei au de ales un om care să fie împuşcat, nu judecat.

— De ce să nu-i chemăm aici şi să le explicăm, domnule colonel ?

— Nu pot, Herbillon. N-aş putea să-i privesc în faţă. Nu vreau să fiu silit să joc rolul lui Assolant. N-aş putea suporta reproşurile lor...

— Nu vor cuteza, domnule colonel...

— Nu, vorbesc de reproşurile mute. Vor fi cele mai greu de îndurat. Sînt literalmente incapabil să mai discut, cît de puţin, în chestia asta. Ordinul e ordin, ce Dumnezeu ! M-am opus la treaba asta din momentul în care ne-au trimis în prima linie. Am protestat, am protestat, am protestat, şi toate protestele s-au izbit de un zid de piatră, zidul de piatră al îndărătniciei şi al orgoliului lui Assolant. E nebun de-a binelea, o ştiu. Dar mi-e teamă că vor mai muri încă mulţi oameni pînă să-şi dea seama de asta şi cei de sus. Ştii ce-a făcut ? A dat ordin bateriilor de şaptezeci şi cinci să tragă în poziţiile

noastre de plecare la atac, să-i facă pe oameni să iasă! Pelletier a refuzat pînă nu i se dă ordin scris. Dar Assolant nu era chiar atît de smintit s-o facă. Mi-a spus asta ofiţerul lui Pelletier, observator în linia întîi. Aşa că vezi de ce mă izbesc... Sînt stors de oboseală. Două ceasuri am discutat cu generalul, pînă adineauri, despre asta. Şi pentru osteneala mea am să fiu trecut pe linie moartă, asta-i evident.

— O, domnule colonel, nu-mi vine să cred...

— Ah, fireşte, uitasem că ai fost de faţă.

— Vă rog, domnule colonel, daţi-mi voie să explic comandanţilor de companie situaţia în locul dumneavoastră, zise Herbillon, care voia într-adevăr să facă ceva ca să uşureze mîhnirea şefului său.

— Nu, n-are rost. Or să insiste să mă vadă şi or să-mi arunce tot mie în spate responsabilitatea. Răspunderea trebuie să şi-o ia ei şi să facă cum socotesc că e mai bine. De altfel aşa a fost şi ordinul generalului, şi vreau să profit de el. Şi, de altfel, dacă din toată încurcătura asta e vorba să iasă şi un pic de dreptate, e probabil mai bine să laşi pe comandanţii de companie să acţioneze din proprie iniţiativă. Ei îşi cunosc oamenii, sau, cel puţin, îi cunosc mai bine decît mine. Generalul voia să împuşte un pluton de fiecare companie. Gîndeşte-te! Un pluton! Omul ăsta e nebun! Am reuşit să-l fac să se mulţumească cu patru oameni, cu ajutorul unui ofiţer din statul-major al armatei. Am făcut tot ce-am putut. A fost o tocmeală dezgustătoare. Te rog să mă crezi. Nu. Lasă lucrurile să-şi urmeze drumul lor. Am să vin la curtea marţială să fac un ultim apel, deşi va fi, probabil, inutil. Ai auzit cum i-a dat Assolant ordin lui Labouchère să condamne oamenii. Dac-o fi şi-o fi, am să fac apel la comandamentul armatei, peste capul lui Assolant. Dar aş vrea ca ofiţerii aceştia să cunoască gravitatea alegerii pe care sînt chemaţi s-o ducă la capăt.

— Atunci să fac aluzie la execuţie... ?

— Nu. Ar însemna să dăm ca sigur prea mult. Mie tot nu îmi vine să cred că or să meargă pînă la capăt în chestia asta, deşi ştiu că or să meargă. Şi noi nu putem admite din capul locului că ne-am aşteptat la ceva de felul acesta. N-ar fi cinstit faţă de oameni. Ştii, totdeauna mai rămîne un dram de speranţă pînă cînd sînt morţi de-a binelea.

— Ce-aţi spune despre o formulare cam în felul următor: „Ordine referitoare la plutonul de execuţie se vor da ulterior"...

— Asta înseamnă practic acelaşi lucru. Uite cum să faci. Pune: curte marţială sumară, în loc de curte marţială pur şi simplu. Asta o să-i facă să sezizeze gravitatea situaţiei. Şi vor şti, de asemenea, că este fără apel. Şi, pentru că veni vorba, schimbă începutul. Dacă Assolant dă asemenea ordine, vreau ca ele să rămînă scrise. Începe aşa: „Prin aceasta vi se dă dispoziţie ca, în conformitate cu ordinul domnului general comandant al diviziei, să alegeţi şi să arestaţi cîte un om, *et caetera*". Asta le va dovedi că nu încerc să mă feresc de răspundere aruncînd-o asupra lor. Şi ar trebui, de asemenea, să-i facă să înţeleagă că ordinul este definitiv şi că nu are rost să caute să-l discute cu mine. Am să încerc să aţipesc puţin, dar dacă vrea

cineva să vorbească cu mine în chestia asta, trebuie să mă trezeşti, neapărat.

După plecarea lui Dax, Herbillon luă ordinul înapoi şi îl scrise din nou, el însuşi, la maşină, făcînd schimbările dorite de colonel, folosind patru foi de hîrtie carbon. Semnă fiecare exemplar, le puse în cîte un plic şi le sigilă. Apoi scrise adresele pe plicuri, menţionă pe ele: „Personal“ şi „Urgent“ şi chemă un curier.

— Du astea şi predă-le în mîna ofiţerilor cărora le sînt adresate, zise el. Şi cere dovezi de primire.

Curierul salută şi plecă. Îndată ce fu sigur că nu mai putea fi văzut din uşă, se uită la plicuri şi încercă, fără succes, să-l deschidă pe fiecare. Faţa i se întunecă, apoi i se lumină din nou la constatarea că unul dintre plicuri era adresat sergentului-major Jonnart. Însemna un drum pînă la tabăra B, o plimbare frumuşică. Şi, de asemenea, rost de-o mică pălăvrăgeală cu băieţii. Misiunea de curier îşi avea avantajele sale. Dar şi dezavantaje. Stăteai la uşa biroului, nu făceai nimic, cîteodată cîte o dimineaţă întreagă. Nici să fumezi n-aveai voie. Şi să sari în sus să saluţi de cîte ori trecea vreun ofiţer. Nimeni cu care să poţi sta de vorbă, afară de ceilalţi curieri, şi cît ştiau ei ştiai şi tu, dacă nu mai mult. Natural, de obicei prindeai de veste despre ce se mai petrecea pe la comandamente, şi asta făcea să devii o persoană cu oarecare importanţă. Chiar şi sergenţii te ascultau sau încercau să scoată ceva de la tine. Şi, totuşi, simţeai lipsa camarazilor, oameni de-ai tăi, cu care să vorbeşti, în voie, de-ale tale. Trebuia să fii atent la ce spui, cînd erai pe-aproape de birouri. Şi, oricît de cumsecade era un ofiţer, el tot ofiţer era, şi tu, nu. Ofiţerii vorbeau altă limbă. Mîncau altă mîncare...

Curierul o luă prin parc, să predea plicurile.

„O prostie din partea lui Herbillon să-mi spună să cer dovadă de primire, reflecta el. Totdeauna iei dovadă de primire. Un prost, un încurcă-lume. Adjutanţii sînt totdeauna încurcă-lume. Cred că ei duc lumea în spinare. Şi-acum, pînă la tabăra B, la dom' sergent-major Jonnart, să fumăm o ţigară, hai? Nu-i băiat rău, dar cam greoi la cap. Sergenţii-majori sînt totdeauna aşa. Poate c-are să-mi spună el despre ce e vorba. La postul de comandă nu afli niciodată nimic. Ei vorbesc în birouri, şi-afară n-auzi nimic. Poate că ştiu dragonii ceva. Un regiment întreg arestat! Slavă domnului că pot să trag o ţigară. La urma urmei, s-ar putea să fie frumos astăzi. Cîmpul arată straşnic. O să fie tocmai bine pentru concediu luna viitoare. Poate-i rost de-un păhăruţ, la cantină, cînd mă-ntorc...“

Curierul nu se grăbea. Trăgea adînc fumul din ţigară, dînd plămînilor săi nicotina de care fuseseră lipsiţi şi pentru care îi erau recunoscători. Era încîntat de misiunea cu care fusese însărcinat.

TREI!

Căpitanul Renouart deschise plicul, scoase din el foaia subțire de hîrtie oficială și se uită la ceasul de la mînă. Intinse foaia și, în colțul din dreapta, sus, scrise, oblic: *„Primit 12,48"*, apoi semnă cu un R. In timp ce făcea toate acestea, ochiul lui lucra, extrăgînd mesajul cuprins de rîndurile scrise la mașină. Nu apucase să-și fi pus parafa, și aproape că știa ce cuprinde ordinul, atît era de antrenată și de selectivă privirea lui. Ochii săi lucraseră telegrafic și-i comunicaseră mesajul cam astfel: *„Renouart... arestați cîte un om... corpul de gardă... 14,30... curte marțială..."*

In fine! Asta era! Va să zică așa voiau s-o facă. Se așteptase să se petreacă ceva, dar nu chiar în felul ăsta. La popotă, la dejun, se vorbise o mulțime despre execuții, dar fără nimic precis. De altă

părere decît ceilalţi, Renouart era înclinat să creadă că, dacă urma să se ia măsuri disciplinare, acestea vor fi împotriva ofiţerilor, şi era foarte probabil ca şi el să intre în numărul lor. In ce priveşte oamenii, era sigur că li se vor tăia concediile şi că li se vor da cîteva misiuni peste rînd, în sectoare mai parşive, în loc de concedii. Dar asta era cu totul altceva.

Renouart se opri din speculaţiile fără rost asupra celor ce s-ar fi putut întîmpla şi citi ordinul în întregime, cuvînt cu cuvînt.

Alegeţi şi arestaţi cîte un om. Repetă fraza cu glas tare şi începu s-o mai repete o dată, dar se pomeni bîlbîindu-se, repetînd doar cuvîntul „alegeţi".

Hotărîrea lui începu să prindă formă, la o distanţă — i se părea — foarte mare de el ; o formă de-abia schiţată. Dar în aceeaşi clipă ea crescu şi căpătă o mărime gigantică, intangibilă şi îl cuprinse cu o iuţeală cutremurătoare, copleşindu-l prin irevocabilul ei absolut.

Nu. El nu putea să aleagă şi n-avea să aleagă un om. Curte marţială sumară ştia el ce-nseamnă. Nimeni n-avea putere să-l oblige să facă aşa ceva. N-aveau decît să-l împuşte întîi pe el. Dar n-o să aibă curajul. Mai bine se duce la Dax, să stea de vorbă cu el. Nu, mai bine să nu se ducă. Dax n-o să poată decît să refuze. N-ar face decît să învenineze lucrurile, şi probabil ar ieşi mai prost pentru toată lumea. Ce-ar fi dacă l-ar face pe preot să intervină ? Nici asta n-ar fi de nici un folos. Ştie dinainte ce-o să spună. Să nu ucizi. Nenorocită tra-

ducere. Ar fi trebuit să fie : să nu faci moarte de om. Sau mai exact : să nu faci moarte de om de unul singur. Biserica ar trebui să schimbe chestia asta înainte de-a veni un nou război. Să facă treaba mai uşoară bunilor catolici cînd sînt puşi să răspundă la întrebări supărătoare. Dar de ce să-şi bată capul ? De ce să se mai gîndească la asta ? In această anume problemă mintea lui vedea foarte bine şi, apoi, hotărîrea sa era luată...

Renouart întinse mîna după o foaie de hîrtie şi începu un concept de răspuns.

Către Colonelul Dax

După cum v-am mai raportat, compania mea a ieşit de pe poziţia de plecare la atac pînă la ultimul om şi a încercat să înainteze. In faţa unui foc care era, fără exagerare, decimant, oamenii mei au ajuns pînă la propriile noastre reţele, unde au fost literalmente culcaţi la pămînt. De două ori am ordonat înaintarea şi de două ori au executat, de fiecare dată mulţi dintre ei, prea mulţi, ridicîndu-se doar ca să fie seceraţi. Au arătat un eroism supraomenesc. Acesta nu constituia însă o protecţie împotriva focului de mitralieră şi a şrapnelelor. De aceea le-am permis să caute adăpost, cum vor putea, în tranşeea lor, aşteptînd momentul să reînceapă asaltul.

In compania I n-au fost laşi. Pot să jur pentru asta, personal, pentru că am fost în mijlocul lor şi am văzut comportarea lor cu ochii mei.

De aceea, nu există om în compania mea împo-

triva căruia să pot ridica acuzaţia de laşitate, cu atît mai puţin acuzaţii care să poată fi susţinute.

Ceva mai mult, cu tot respectul, socotesc că nu intră în prerogativele autorităţilor militare să-mi ordone să mă comport într-un fel care ar constitui o violare a datoriilor mele de cetăţean şi a scrupulelor mele de creştin şi de catolic practicant. În calitatea mea de ofiţer învestit cu puteri judiciare, m-aş face vinovat de călcarea datoriei dacă aş aduce acuzaţii pe care le ştiu că sînt mincinoase. În calitatea mea de creştin nu pot să iau o măsură care m-ar stigmatiza ca ucigaş atît în propriii mei ochi, cît şi în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor.

Vă înaintez acest răspuns cu cel mai profund respect pentru persoana şi pentru gradul dumneavoastră şi fac aceasta deplin conştient de consecinţele pe care fapta mea le poate avea pentru mine. Simţul datoriei, de ofiţer şi de om, nu îmi permit, însă, să mă comport altfel.

Renouart mai scrise două concepte, fiecare mai scurt decît precedentul. Apoi scrise răspunsul definitiv :

De la : Căpitanul Renouart, comand. comp. 1.

Către : Colonelul Dax, comandant. Regimentului 181 infanterie.

Domnule Colonel,

Ca răspuns la ordinul dv. Nr. 13934—CD—19 cu data de azi, am onoarea a raporta că nu pot executa instrucţiunile dv., pentru că în compania mea nu există om împotriva căruia să poată fi formulată şi susţinută acuzaţia de laşitate în faţa inamicului.

Cpt. Renouart

„E mai bine aşa, îşi zise Renouart. Sună ca un răspuns birocratic la un ordin birocratic. Bine că m-am gîndit să spun instrucţiuni în loc de ordin. Face ca refuzul să nu mai aibă atît de mult aerul unui refuz. E-o treabă bine făcută. Celelalte răspunsuri erau prea argumentate ; ăsta nu-i."

Mulţumit de nota reţinută pe care izbutise să o dea răspunsului său, Renouart hotărî să extindă această atitudine şi la faptele sale, punîndu-se la adăpost de primirea vreunui ordin pînă după ce se va ţine şedinţa curţii marţiale. Ştia că a lungi lucrurile, chiar şi în treburi militare, ajuta la a împiedica îndeplinirea scopurilor acuzatorilor. Şi va fi un prilej pentru mîzgălitorii de hîrtie de prin birouri să se-ncurce în propriile lor hîrţoage, prilej pe care ei nu-l scăpau niciodată. Lipi plicul cu nota, o adresă personal colonelului Dax, puse plicul în buzunar şi apoi chemă ordonanţa.

— Adu-mi calul aici peste o jumătate de oră, zise el. Vreau să fac o plimbare.

Adăugase dinadins explicaţia intenţiilor sale, sperînd să facă să se înţeleagă în felul acesta, şi să se spună mai departe, că absenţa lui nu va fi lungă şi că, deci, nu era necesar să lase comanda cuiva.

Renouart merse încet către castel. Adjutantul regimentului era singur în birou.

— Unde-s şefii ?

— Nu știu. Dorm, probabil, zise adjutantul secund, care arăta că tare ar fi vrut și el să facă același lucru.

— Uite-o notă pentru șefu...

— Da, dar doarme și n-am voie să-l deranjez decît...

— Da cine spune să-l deranjezi? Dacă ești bun, dă-i-o cînd vine. Mă duc să fac o plimbare călare. Mă întorc la cină.

— Ascultă, întreab-o dacă are o soră...

Locotenentul Roget, locțiitor de comandant al companiei a 2-a, citi ordinul comandamentului regimentului și găsi, cînd sfîrși lectura, prezent în minte numele lui Didier, dar îl înlătură fără ezitare. Fu recompensat, pentru această înlăturare a unui gînd atît de nedemn, cu un val cald de autoadmirație. Lui Roget nu i se întîmpla asta pentru prima oară, dar o autoadmirație atît de sinceră nu mai simțise niciodată. O clipă mintea lui rămase încremenită, adică gîndurile pe care le conținea păreau să se fi așezat toate pe scaune, ca lumea dintr-o sală de așteptare cînd își dă seama că mai e mult de stat. Și de-abia atunci constată el că înlăturarea numelui lui Didier nu fusese urmată și de uitarea lui totală. Mai era încă acolo, fără gînd de plecare, era sigur, deși nu încă dispus să o admită pe de-a-ntregul.

Cu toate acestea, n-avea încotro. Trebuia să aleagă un om. Era ordin, și venea de-a dreptul de la general. Nu că asta avea vreo importanță. Un ordin era tot așa de ordin oricine l-ar fi dat, atîta vreme cît era în ordinea ierarhică cuvenită. Roget

își scoase sticla de coniac dintre lucrurile lui și o puse jos pe dușumea, lîngă patul pe care stătea întins. Era un gest care-l caracteriza și, dacă Roget ar fi avut curiozitatea să examineze și să definească procesul psihologic care se petrecea în el, l-ar fi descris în felul următor:

„Alcoolul îmi limpezește mintea și îmi unge articulațiile. Simplifică nedumeririle mele, le face să pară mai îndepărtate și mai puțin pline de consecințe. Vreau să spun, o cantitate tocmai potrivită de alcool. Primele două-trei pahare sînt totdeauna cantitatea potrivită, sau, cel puțin, o parte din ea. Băutura ia și fixează gîndurile nebuloase și rătăcitoare care-mi umblă prin cap și le concretizează. S-ar părea, de asemenea, că le îmbunătățește calitatea și le curăță de produsele lor neesențiale. In același timp, creează o serie nouă de gînduri nebuloase și rătăcitoare, care sînt, întotdeauna, superioare celor dinainte, datorită originalității lor. Ar fi stupid, deci, să nu sorbi din acest rezervor de originalitate cînd cheia lui poate fi găsită în aproape orice sticlă. In afară de asta, alcoolul are proprietatea de a-ți da curaj și a te împinge la acțiune. Ce importanță are că-i numai o iluzie, că în realitate nu-ți mărește curajul, ci doar îți reduce frica prin calitățile lui anestezice? Rezultatul este același. Trebuie acuma să aleg un om care să fie împușcat, fără îndoială. Asta cere curaj. Dar voi avea nevoie de infinit mai mult curaj pentru ca să aleg omul care este dușmanul meu, care ar putea să mă nimicească, și să mi-l înlătur din drum cu cel mai rece sînge rece, și anume fără cea mai mică urmă de primejdie pentru mine. Dimpotrivă, pentru mine

este o datorie să aleg un om, şi eu voi avea tăria să aleg un anume om. Asemenea cinism cere curaj..."

Toate astea n-au trecut prin mintea lui Roget chiar aşa, sub formă de gînduri conştiente. El ştia doar că o duşcă îi va face bine şi luă una, zdravănă de tot, apoi îşi aprinse o ţigară. Cîteva minute fumă fără să se gîndească la nimic, timp în care alcoolul îşi făcu drum la cap. Apoi, gîndirea lui conştientă începu, destul de conştient, să se reflecte într-o mişcare mută a buzelor şi în gesturi vagi, pe jumătate neterminate, destul de caracteristice pentru ca să se vadă de la început că este o gîndire necinstită.

„N-ar fi drept pentru celălalt, oricine ar fi el, să fie pedepsit pentru că eu mă împiedic de Didier. Nu trebuie ca faptul că eu vreau să scap de el să-i acorde nici cea mai mică şansă de scăpare. Dimpotrivă, motivele mele de a dori să mă descotorosesc de el sînt temeinice, absolut legitime, şi oricare dintre ele, luat izolat, ar fi suficient să-l trimită în faţa unui pluton de execuţie. Buba, în toată această afacere, e că dorinţele mele personale coincid prea strîns cu datoria mea."

Roget mai luă o înghiţitură de coniac, mai mică. Coincidenţa dintre dorinţele şi datoria lui începea încă de pe acum să pălească, să i se şteargă din gînd.

„Trebuie ales un om care să apară în faţa unei curţi marţiale sumare. Asta înseamnă cu siguranţă execuţie. Didier n-a fost ucis în atac, nici măcar rănit. Atunci unde-a fost? Cu siguranţă nu pe parapet, pentru că toţi oamenii din compania noastră

care au sărit parapetul au fost ucişi. Efectiv toţi, sau, în orice caz, răniţi. Aşa că asta-l face dintr-o dată candidat. N-a ieşit din tranşee. Pe deasupra, comportarea lui în patrulă e suficientă să-l facă de trei ori bun de împuşcat. Am să expun asta în faţa curţii marţiale, dacă va fi necesar. Şi dacă începe să vorbească, o să fie cu-atît mai rău pentru el. Işi vor da seama că este un om într-o situaţie disperată, aruncînd acuzaţii nebuneşti şi străduindu-se să se salveze pe spinarea altuia. Va face foarte proastă impresie. Slavă domnului că Charpentier a fost omorît. Nu mă înghiţea şi nu mi-a plăcut felul în care s-a purtat cu raportul ăla al meu. Fără vorbă c-am avut noroc. Ar fi culmea stupidităţii din partea mea să fac altceva decît să ajut lucrurile să meargă pe drumul pe care par, în orice caz, să apuce. Mai tîrziu poate c-am să mă pot transfera din regiment. Să mă spăl frumuşel pe mîini de afacerea asta... poate cu vreo rană uşurică..."

— Curier!

— Da, domnule locotenent!

— Sergentul Gounod e pe-aici?

— Cred că da, domnule locotenent. Mă duc să văd.

— Spune-i să vină-ncoace imediat.

Roget trase a treia duşcă, puse sticla jos şi îşi aprinse încă o ţigară. Era foarte satisfăcut de el însuşi pentru faptul de a fi ajuns să ia o hotărîre, o hotărîre care acum i se părea logică, legală, inevitabilă. Alcoolul îi amorţise de-a binelea scrupulele şi-i spulberase nehotărîrea. Fără să-şi dea seama că aşa făcea, îi mulţumea pentru ajutorul dat, îi

atribuia meritul: „În caz de criză e suficient alcoolul", își zise și rîse.

— Ordonați, domnule locotenent, zise sergentul, salutînd din ușa barăcii. M-ați chemat?

— Da, Gounod, vino-ncoa'. Citește asta. Pricepi? Bine. Du-te în tabără, arestează pe soldatul Didier și du-l la corpul de gardă, așa cum s-a ordonat. Dar fă-o pe tăcute, fără să afle cineva, dacă poți.

— O să fie greu, domnule locotenent, cu toți oamenii grămadă acolo.

— Uite ce. Mai bine fă așa: îl chemi să vină cu tine, că ai ceva de lucru pentru el. Nu-l aresta decît după ce te-ai depărtat de tabără. Și nu-i spune nimic. Dacă te întreabă ceva, spui că nu știi nimic. Dar, ia spune, îl știi pe Didier?

— Da, domnule locotenent.

— Bine. Vezi să nu faci vreo greșeală.

— Hei! Ia uită-te la asta, Arnaud! Cine zicea că nu se mai petrece nimic nou sub soare? Am trecut eu prin multe în lumea asta, dar e pentru prima oară că mi se dă să joc rol de destin, sau de Dumnezeu, sau de cum vrei să-i spui la ce-a dat peste capul meu. O să fie interesant.

— Interesant e o calificare cam bizară pentru responsabilitatea pe care ți-o pune în spinare ordinul ăsta, Sancy.

— Nu fi așa solemn, băiete. Pentru un om cu temperamentul meu orice este interesant. Și asta-i mai interesant decît orice. Pînă acum în lucrările mele științifice n-am făcut pe Dumnezeul decît cu microbii, cu maimuțele sau cu cobaii. Dar acum trebuie să fac pe Dumnezeu față de oameni la fel ca mine. Ce prilej nemaipomenit de-a-mi exercita facultățile mele intelectuale!

— Vorbești de tine și de Dumnezeu ca și cum ați sta alături la masă la popotă. E de prost-gust, ca să nu zic altceva. Și, la urma urmei, rolul nu-i neobișnuit. Orice ofițer care a comandat trupe în linia întîi a fost responsabil de soarta oamenilor săi, într-un moment sau altul.

— Oh, dar aia-i cu totul altceva! Este, mai mult sau mai puțin, o responsabilitate predeterminată, sau colectivă. Ești numai un inel într-un lanț de responsabilități. Și nu poți să măsori cu precizie propria ta parte. Dar aici e altceva. Iată-mă pe mine, căpitanul Sancy, comandantul companiei a 4-a, probabil unicul om de pe suprafața pămîntului chemat să aleagă, pentru a-l sorti pieirii, pe un om ca și mine. Să-l aleg, bagă de seamă. Cu alte cuvinte, să pun inteligența mea la lucru într-o problemă care implică nu o sumă de bani, nu o chestiune obișnuită de viață și nici măcar una militară, ci existența unui om. Mișc degetul meu pe un șir de oameni, și cînd se oprește și arată, e mortul.

— Ești un tip ciudat, Sancy. Lași impresia că treaba asta îți face plăcere. Dar greșești într-un punct sau două. Întîi, nu ești singurul om de pe fața pămîntului care face pe Dumnezeu, cum spuneai tu. Nu uita că și ceilalți comandanți de companie trebuie să facă același lucru. Al doilea, este, într-o foarte mare măsură, o chestiune militară. Al treilea, chirurgii sînt în fiecare zi în aceeași situație ca tine...

— Nu-i de loc acelaşi lucru. Ei îşi folosesc inteligenţa ca să salveze viaţa. Eu, însă, o voi lua.

— Cîteodată am impresia că eşti cam într-o ureche. Ce să zic, îmi pare bine că tu eşti cel care trebuie să aleagă, şi nu eu. N-aş şti cum.

— Da. Bănuiesc c-ai fi tras la sorţi. N-ai imaginaţie.

— Ei şi ? Tu n-ai să faci la fel ?

— Desigur că nu. Şi-afară de asta, dacă aş trage la sorţi, n-aş asculta de ordin. Ordinul spune căpitanul Sancy, şi nu întîmplarea, să aleagă un om. Este primul ordin inteligent venit de sus pe care l-am pomenit. Natural că comandantul de companie este cel mai indicat să aleagă omul care să fie executat, pentru că el îşi cunoaşte oamenii.

— Niciodată nu te-am văzut atît de bine dispus din ziua cînd ţi s-a dat comanda incursiunii ăleia...

— Îmi place să mă servesc de capul meu, Arnaud. Frumuseţea cazului ăstuia este că n-are nici o complicaţie, pentru că toţi oamenii sînt la fel de nevinovaţi. Nici unul dintre ei nu s-a arătat laş în faţa inamicului, dar, cu toate acestea, unul dintre ei tot o să fie împuşcat. Acuma chestia e care din ei ?

— Trebuie să fie împuşcat un om pentru o crimă pe care nu a comis-o, pe care nu a comis-o nimeni. Tu numeşti asta justiţie ?

— Cine ţi-a pomenit de justiţie ? Nu există aşa ceva. Dar injustiţia face tot atît de mult parte din viaţă ca şi timpul de-afară. Şi iar te depărtezi de chestiune. Nu este împuşcat pentru o crimă pe care n-a făptuit-o. Este împuşcat ca exemplu. Asta e

contribuţia lui la cîştigarea războiului. Şi mai e şi eroică dacă vrei.

— Tu-ţi închipui că omul care va fi împuşcat ca exemplu face tot atît de mult parte dintr-un plan de ofensivă ca şi omul care calculează barajele, ca şi pifanul care sare peste parapet, sau ca furierul care nu sare ?

— Fireşte. De ce nu ? Disciplina este prima necesitate a unei armate. Ea trebuie menţinută, şi una din căile de a o menţine este de a împuşca, din cînd în cînd, cîte un om. El moare deci pentru folosul final al camarazilor lui şi al ţării.

— Cu alte cuvinte, tu crezi că generalul ar trebui să vină-ncoa', să confere victimei *Médaille Militaire*, să facă trei paşi în lături şi să spună plutonului de execuţie să-şi facă datoria ?

— Exact, băiete, exact !

— Sînt chiulangii în fiecare companie. Am eu unul, în plutonul meu, care merită premiat pentru asta, dacă aşa vezi tu treaba.

— Nu, nu. Ai luat-o pe-un drum greşit.

— Dar tu pe ce drum eşti atunci ? Nu vrei să-l îndrepţi, să-l faci să te ducă la soldaţii cei mai neisprăviţi ?

— Cetăţeni, băiete, cetăţeni, nu soldaţi. Războiul ăsta n-o să ţină la infinit. Şi după ce s-o termina, o să fim bucuroşi să scăpăm de soldaţi şi să avem în schimb ceva cetăţeni. Şi-afară de asta, ceea ce numeşti tu un soldat prost poate să fie deseori un cetăţean bun. De pildă, eu. Din punct de vedere militar sînt destul de prost. De-aia port trei trese în loc de trei stele. Cu toate astea, eu sînt de fapt un soldat foarte bun. Dar sînt un şi mai bun cetă-

ţean. Sînt inteligent, muncitor, cu carte, sănătos la minte şi la trup. Şi contribui cu capacitatea mea la ameliorarea lumii în care trăiesc. Nu din scrupulozitate, ci din înţelepciune. Cu cît e mai bună lumea, cu-atît e mai bine pentru fiecare, şi deci şi pentru mine şi ai mei.

— Da. Şi la cine te gîndeşti ?

— Uşor şi promt de răspuns : doi incorigibili. Meyer şi Férol.

— Dar ăştia sînt cei mai buni soldaţi din companie ! Şi, ca chestie de fapt, ei au înaintat cel mai mult la atac din tot regimentul !

— Ceea ce-i o dovadă în plus a stupidităţii lor. Ascultă, Arnaud, încearcă să vezi lucrurile aşa cum trebuie. Dacă tot regimentul ar fi făcut numai din meyeri şi din féroli, am fi ajuns mai departe, ar fi ieşit mai bine ? Nu. Obuzele omoară la fel şi soldaţi buni, şi soldaţi proşti, fără nici o deosebire. Aşa că, vorbind chiar din punct de vedere militar, ei nu-s mai buni decît oricare alţii. Sîntem toţi carne de tun. Ai de gînd să-mi pretinzi să ocrotesc viaţa uneia din brutele astea două şi să sacrific în schimb un om oarecare, care ar putea fi de folos societăţii, care ar putea să prezinte doar un folos negativ poate, dar cel puţin n-ar fi pentru ea un pericol pozitiv, cum sînt ăştia doi, care au arătat ce pot. Nu. Aşa că o să fie Meyer sau Férol. Şi am să-ţi spun care peste cîteva minute, după ce am să mă gîndesc bine.

Se făcu tăcere cîtăva vreme, atît cît căpitanul Sancy examină problema. Se plimba prin baracă în sus şi în jos, oprindu-se din cînd în cînd să facă o notă pe o bucată de hîrtie aflată pe masă. Loco-

tenentul Arnaud putea să vadă, de acolo de unde şedea, că notele căpitanului începeau, progresiv, să ia forma a două coloane. O coloană era mai lungă decît cealaltă şi a rămas mai lungă tot timpul cît au durat socotelile căpitanului Sancy. Arnaud încercă să citească numele din capul coloanelor, dar de la distanţa aceea nu putea să descifreze scrisul mărunt al căpitanului Sancy. După vreo douăzeci de minute, Sancy îi împinse hîrtia, fără să spună o vorbă, şi iată ce citi Arnaud :

MEYER	FÉROL
Infracţiuni sexuale, unele contra minorilor ;	*Tîlhării ;*
Bănuit de omucidere ;	*Deficient mintal ;*
Sifilitic ;	*Alcoolic cronic ;*
Stupefiante ;	*Absolut nedemn de orice încredere ;*
Absolut nedemn de orice încredere ;	
Bestial	

— Asta-i. În linii mari, zise Sancy. Straşnică pereche, nu ?

— S-ar zice că alegerea a căzut pe Meyer, zise Arnaud.

— Ce te face să crezi asta ?

— Lista lui e mai lungă, nu ? Şi mai grasă.

— Da, dacă n-ar fi decît lista, aşa ar fi, şi n-ar fi mare pagubă. Dar e ceva ce ţi-a scăpat din vedere. E ovrei.

— Motiv în plus...

— Uite, aici dai dovadă de miopie.

— De ce ? Nu te-nţeleg...

— Am să-ţi explic. Mi-am pus capul la contribuţie pe chestia asta. Îţi aminteşti de Afacerea Dreyfus...? [1]

— Am auzit de ea, fireşte. Dar ce legătură are?

— Este o lecţie, asta-i tot. O lecţie ca să nu ne mai expunem o dată la acelaşi lucru.

— Dar asta n-o să fie un caz Dreyfus...

— Nici de celălalt n-a crezut nimeni niciodată c-o să fie. Nici nu visau, cînd l-au cules pe ofiţeraşul ăla liniştit, că ani de zile lumea-ntreagă o să se lupte pentru numele ăsta, că guverne după guverne or să cadă şi că războiul o să amenințe din cauza asta, sau că Franţa întreagă o să fie ţinută în tulburări neîntrerupte din cauza lui şi a soartei sale.

— Dar Dreyfus era ofiţer. Meyer ăsta e doar un criminal de rînd, un fost condamnat...

— Da, dar jumătate din lume era convinsă că şi Dreyfus e un criminal. Unul din cei mai răi, un trădător de patrie. Şi ce-au făcut din el? Un fost condamnat. Nu, băiatule, n-am să m-ating de Meyer. În primul rînd, nu ştii niciodată ce legături poate să aibă. Uite, aici e locul unde mi-am pus capul la contribuţie, unde sînt prevăzător.

— E prost pentru Férol că eşti atît de prevăzător.

[1] În 1894, pe baza unei învinuiri de spionaj ticluite de clica militaristă, ofiţerul francez Dreyfus, de origine evreu, a fost condamnat la degradare şi muncă silnică pe viaţă. Forţele progresiste din Franţa, în frunte cu Emile Zola şi Anatole France, s-au ridicat împotriva acestei sentinţe nedrepte şi, după o luptă îndelungată, au obţinut revizuirea ei, Dreyfus fiind realibilitat.

— Totdeauna e prost pentru cîte cineva, Arnaud. Aşa-i viaţa. Lumea-i un imens cimitir, îngrijit de supravieţuitorii care îşi sfîrşesc viaţa în el.

— Dar Meyer este un pericol mult mai mare pentru societate decît Férol. Numai cu sifilisul lui el poate să facă un prăpăd imens în societate, şi e foarte probabil că o să-l şi facă.

— De acord. Dar îţi spun că el poate să devină un şi mai mare pericol pentru societate, să provoace un prăpăd şi mai mare murind, adică împuşcat de un pluton de execuţie. Şi-afară de asta, el poate oricînd să cadă pe front. Nu, în chestia asta nu sînt două căi. Judecata mea e limpede. Aşa că, fii bun, du-te în tabără şi spune unuia din sergenţi să-l aresteze pe Férol şi să-l ducă imediat la corpul de gardă.

— Dacă ordonaţi... Dar nu pot să nu mă gîndesc...

— Dacă mi-ar fi părut bine de ceva, Arnaud, ar fi fost să fi avut în companie un soldat cu relaţii foarte sus, realmente foarte sus, aşaaa... la Marele Cartier General, sau care să fi fost deputat, sau ceva... L-aş fi ales din pură răutate, numai aşa, ca să văd cum ies din încurcătură ăia de la curtea marţială şi galonaţii. Ar fi fost foarte interesant...

— Da, zise Arnaud, punîndu-şi chipiul. Poate că mai interesant decît ţi-ar fi convenit...

Sergentul-major Jonnart făcea parte din categoria de oameni despre care se spune că constituie şira spinării unei armate, din categoria subofiţerilor cu vechime în serviciu. Era greoi la trup, e-adevărat, dar nu atît de greoi la cap cît socotise curierul.

E drept că nu era curios, n-avea imaginație, era metodic și taciturn. Viața militară i se potrivea de minune. Îi plăcea rutina și, cum de multă vreme îi intrase în sînge, n-ar fi știut ce să facă fără ea.

Ordinul colonelului Dax nu l-a surprins pe Jonnart cîtuși de puțin. Pe el nu-l surprindea nimic în armată, pentru că totul făcea parte din rutină, iar rutina nu era decît un alt nume pentru căile pe care se manifestă autoritatea. De aceea, sergentul-major Jonnart se puse metodic pe lucru pentru a executa ordinul colonelului. Scoase registrul-control al companiei, în care trecuse pierderile din dimineața aceea, și constată că efectivul companiei era de o sută cincizeci și opt de oameni. Tăie numele celor trei sergenți, șapte caporali și treizeci și șase de oameni care nu făcuseră parte din valul de atac, fie pentru că fuseseră trimiși cu misiuni speciale, fie pentru că fuseseră lăsați la trenul regimentar ca echipă de bază. Apoi trimise după cei trei sergenți din companie, le citi ordinul și le expuse intențiile sale.

— Veți aduna toată compania a 3-a, adăugă el, în fața sălii de mese a sergenților. E destul de mare sala ca să încapă, nu ?

— Destul.

— Doi din voi intrați în baracă și stați fiecare la o ușă. Al treilea rămîne cu mine. Eu am aici o listă cu nume, și îndată ce voi citi, oamenii vor intra unul cîte unul în baracă. Voi îi veți număra și îi veți verifica pe măsură ce intră. După ce vor intra toți, vin și eu, iar cei care n-au fost strigați, să plece.

— De ce să nu-i băgăm pe toți în baracă de la început și să-i scoatem pe urmă pe cei pe care nu-i vreți ?

Sergentul-major se uită la cel care vorbise, dar nu făcu nici un comentariu.

— Gata, dați-i drumu ! Nici o vorbă, nimănui, despre ordinul ăsta. Vin și eu în zece minute.

După ce ultimul om intrase în baracă, iar celorlalți li se dăduse drumul, sergentul-major Jonnart se indispuse constatînd că uitase ceva. „La urma urmei, se scuză el față de sine însuși, e pentru prima oară în carieră că trebuie să fac o treabă ca asta." Se întoarse la cancelaria companiei, luă două creioane și o rezervă de carnet și reveni la sala de mese a sergenților.

— Drepți ! strigă sergentul de la ușă.

Bîzîitul conversațiilor încetă ca și cum ar fi fost tăiat cu cuțitul. Lui Jonnart îi plăcu pocnetul călcîielor și știa al cui e meritul. Străbătu scurt jumătate din lungimea barăcii, fără să se uite în ochii oamenilor, se urcă în picioare pe o masă și se întoarse cu fața spre ei din partea cealaltă.

— Pe loc repaus ! ordonă el. Dar să n-aud vorbă. Trebuie să vă citesc următorul ordin :

Comandamentul regimentului osutăoptzeșunu infanterie unu trei nouă trei patru cede nouăsce către căpitan etcetera și sergent-major Jonnart locțiitor de comandant de companie compania treia prin prezenta vi se ordonă ca în conformitate cu ordinul domnului general comandant al diviziei să alegeți și să arestați cîte un om din compania dv. pe care să-l trimiteți la corpul de gardă al regimentului la castel pînă cel mai

tîrziu astăzi ora paiscetrezeci gata să apară în fața unei curți marțiale sumare sub acuzația de lașitate în fața inamicului din ordin semnat căpitan adjunct Herbillon.

Sergentul-major se opri dintr-o dată, cu respirația puțin tăiată, după ce citise pe nerăsuflate ordinul, și se pomeni în mijlocul unei tăceri uluite. Tăcerea fu sfîșiată de un rîs zgomotos, care veni din fundul sălii.

— Gurrraa ! strigă unul dintre sergenți.

Rîsul amuți.

— Nu-i chestie de rîs, măi oameni, zise Jonnart, și ușoara nuanță de bunătate din glasul lui trezi un sentiment de neliniște grea la mulți din cei de față. De fapt e foarte serioasă. Voi știți cu toții ce înseamnă o curte marțială sumară. Înseamnă că unul din voi o să iasă din baraca asta fără să mai aibă mult de trăit...

— Care unu ?

— Sînt nebuni !

— Nu pot să cred una ca asta !

— N-am fost laș !

— E-o glumă !

— Și-ncă una fără nici un haz !

— Care unu ?

— Tăcere ! ! Tăceți toți ! strigă Jonnart. Cum pot să vă spun care dacă nu isprăviți cu gălăgia asta ? Acuma ascultați aici. M-am uitat bine la registrul-control al companiei și voi toți ăștia care sînteți aici înăuntru ați fost azi-dimineață în valul de atac. Toți cei care nu sînt de față au fost în misiuni speciale sau la trenul regimentar...

— Eu n-am fost la atac...

— Care-i ăla ? Vino-ncoa'. Unde-ai fost ?

— Nu-ți aduci aminte, dom' șef, m-ai trimis chiar dumneata la magazia diviziei să iau detonatoare pentru lada de grenade care-am văzut că n-avea ?

— Așa-i. Poți să pleci.

— Mai stau pe-aici, să văd ce iese.

— Ieși afară, nesimțitule, pînă nu-mi iau gîndu-napoi și te țin aici de-a binelea, pentru sorți...

— Cristoase ! O să tragă la sorți !

— Să tragă la sorți...

— Eu nu trag la nici un sorți...

— Nici eu...

— N-au dreptul...

— Oamenii însurați ar trebui să fie scoși...

— Oamenii care au mame...

— Sigur, cei care au mame văduve.

— Sau surori...

— Eu am mers cel mai departe înainte...

— Numai ăia care-au rămas în urmă...

— Eu am trei frați care-au căzut...

— Eu n-am fost laș, eu nu trag...

— Numai chiulangiii să tragă.

— Ha, ha, ia te uită chiulangiii cum apar...

— N-a fost nimeni laș...

— Colonelul nu-i de părerea ta...

— Unde-s caporalii ? Ce, ei sînt...

— Eu am patru copii...

— Eu am fost citat cu ordin de zi pe divizie, și pe armată !...

— Destul, oameni buni ! taie Jonnart. Tăcere, am zis ! Fiecare are motiv să nu vrea să moară. Ordinul e ordin, și unul din voi o să fie victima.

Aşa că o să trageţi la sorţi. Sînteţi o sută unsprezece în camera asta. Am să fac o sută unsprezece bucăţi de hîrtie. Pe una din ele am să însemn o cruce. Omul care trage biletul cu crucea merge la curtea marţială. Eu dau ordine aici, dar pentru că chestia e gravă, sînt gata să ascult orice obiecţiune la metoda asta, dacă are cineva de făcut.

— Da, eu fac o obiecţiune. Hîrtia e subţire şi o să vedem prin ea dacă are semn.

— E stupid. Biletele or să fie îndoite şi puse în capela mea. Fiecare om o să fie legat la ochi înainte de a veni să tragă.

— Legatul la ochi n-a împiedicat pe nimeni să se uite de-a lungul nasului.

— Şi-afară de asta, tipul care-l trage poate să şteargă semnul, sau să pună în schimb altă bucată de hîrtie. Toţi aproape avem cîte-o bucată... E subţire şi se potriveşte...

— Bine, se învoi Jonnart. O să facem altfel. Uite cum, deşi o să dureze mai mult...

— Nu ne grăbim, dom' şef.

— O să scriem două serii de numere de la unu la o sută unşpe. O serie o băgăm în capela mea, şi pe cealaltă în capela sergentului Darde. Fiecare om o să vină, în ordine alfabetică, o să tragă numărul şi o să-l deschidă imediat. Se va face un semn în dreptul numelui lui. După ce vor fi tras toţi, sergentul Darde va trage un număr din capela lui. Omul căruia îi corespunde numărul va fi cel ales. Da, aşa-i mai bine. Toate biletele or să aibă semne pe ele, aşa că ghinionistul n-o să ştie decît după ce s-au tras toate numerele.

— Ghinionist e bine zis...

— În regulă, Darde. Uite hîrtie şi creion. Rupe fiecare foaie în patru părţi egale şi scrie pe ele numerele de la unu la o sută unşpe. Scrie-le frumos, dar nu împături biletele pînă nu îţi spun.

Douăsprezece minute i-au trebuit sergentului Darde ca să scrie numerele, şi lui Jonnart, încă cinci pe deasupra. Oamenii îi priveau în tăcere, fascinaţi de operaţie.

— Gata, Darde? întrebă Jonnart după ce terminase. Acuma spun fiecare număr. Tu îl iei, îl citeşti, îl îndoieşti şi îl pui în capelă. Eu fac la fel cu ale mele. Unu.

— Unu, zise Darde.

— Doi.

— Doi...

— Spune, dom' şef, pot să am eu număru treişpe?

— Nu, nu poţi, răspunse Jonnart, decît dacă-l tragi. Şaizeşdoi...

— Eu aş vrea număru unu, zise o voce.

— De ce unu?

— Pentru că n-am auzit niciodată să iasă număru unu la loterie.

— Eşti dăştept! Eu am să iau o sută atunci...

— O să luaţi fiecare ce-o să vă iasă, asta-i, zise Jonnart. O sută trei.

— O sută trei.

— Spune, dom' şef, pot să ies să fumez o ţigară?

— O sută unşpe.

— O sută unşpe.

— ...şi gata, zise Jonnart. Nu, nici un fumat, nici un ieşit afară. Nimeni nu iese pînă nu se termină chestia asta. Acuma, ia să vedem, unde-i re-

gistrul de control nominal? Ah, da. Întîi Aboville. Fă-te-ncoa', Aboville. Nu așa de repede. Așteaptă să le amestec bine. Acuma, acuma trage un număr de-aici, din capela mea. Ai grijă să nu scoți două. Ce-a ieșit? Ia să văd? Douăjdoi...

— Aboville, douăjdoi. Gata, Darde? Trece-i-l aici, în dreptul numelui. Următorul. Cine-i următorul? Ajalbert. Vino-n-coa', Ajalbert, hai mai iute. Nu lua decît unu. Ia să văd?

— Ajalbert. Cinzeșnouă...

— Lalance, o sută trei...

— Ai grijă, ți se lipesc de degete... Langlois, șaptezeșase...

— Ravary, patruzeșapte...

— Richet... Richet.... Jonnart ezită la numărul acestuia, dîndu-și seama deodată că neglijase ceva, ceva care se putea întîmpla să provoace încurcături. „*Merde!* își zise el, în sine. Măcar de le-aș fi scris cursiv în loc să le fac de tipar cu atîta bătaie de cap! Da poate c-o să iasă bine dacă îmi amintesc toate numerele ieșite, repede și corect."

— Richet, șase...

Unul cîte unul oamenii veneau, își trăgeau numărul, care era trecut în dreptul numelui lor. Unul cîte unul glumeau, făceau pe grozavii, se boceau, se certau, se făceau că nu le pasă, sau se comportau ca și cum ar fi apucat în mînă un cărbune încins. Toți nu făceau altceva decît ceea ce li se spunea, dar fiecare dintre ei simțea că acuma e singura dată cînd pot să-și arate felul lor de a fi în executarea unui ordin. Nu era unul între ei să nu aibă un sentiment mai pronunțat de dramatizare a propriei sale soarte, de individualitate și — mai presus de orice

— de putere, acel sentiment ciudat de putere pe care îl are cineva cînd votează.

Trasul la sorți și înscrierea numerelor în dreptul numelor a durat, cu totul, vreo trei sferturi de oră. După ce a sfîrșit, sergentul-major Jonnart a verificat lista și a citit-o, toată, tare. Pînă aici memoria lui l-a slujit bine.

— Acum, Darde, zise el, amestecă biletele, întoarce-te cu spatele și trage unul.

— Dacă nu te superi, dom' șef, aș prefera să nu fiu eu ăla care...

— Fă așa cum îți spun!

— Bine, dar treaba asta nu-mi place.

— Cui crezi că-i place treaba asta? Dă-i drumu!

Darde amestecă bucățile de hîrtie din capelă. Le amestecă cu amîndouă mîinile, ca și cum ar fi căutat grăunțele de neghină. Amesteca, și amesteca, și amesteca...

— Pentru Dumnezeu, trage-odată! spuse o voce sugrumată din mulțime.

Darde se opri din amestecat, fără tragere de inimă.

— Întoarce-te cu spatele la oameni, zise Jonnart, și pune mîinile la spate.

În baracă era tăcere absolută, acea tăcere plină de tensiune care apasă totdeauna un grup de oameni care tac, stau nemișcați și așteaptă. Darde se întoarse și privi la peretele barăcii. Descoperi un cui și își opri privirile pe el. Jonnart luă capela sergentului și o împinse în așa fel, încît mîna lui Darde era cufundată în bilețelele de hîrtie. Darde privea la cui și simțea hîrtiile în jurul mîinii. Își mișcă degetele, apucă o bucată de hîrtie, îi dădu drumul, luă o alta și-i dădu drumul și ăsteia...

— Trage-odată, pentru numele lui Dumnezeu, trage ! ...

Era aceeaşi voce sugrumată.

Degetele sergentului se strînseră pe-o hîrtie. Simţi că sînt două bucăţi şi dădu drumul uneia. Scoase pe cealaltă afară şi o ridică deasupra capului. Jonnart luă biletul din mîna lui Darde, îl desfăcu, îl netezi pe masă cu palma.

— Şaizeşopt, zise el.

Se întoarse către registrul-control al companiei, dar, înainte de a se fi anunţat numele, un om îşi făcea drum înspre masă.

— Fasquelle.

Se auzi zgomotul a multe suspine.

Fasquelle, în faţa mesei, privi mai întîi bucata de hîrtie, apoi la Jonnart.

— Ce te face să crezi că numărul ăsta-i şaizeşopt, domnule sergent-major ? întrebă el calm.

— Uită-te la el. Nu ştii să citeşti ? răspunse Jonnart cu o asprime care nu era altceva decît supărarea lui pe sine însuşi.

— Din fericire pentru mine ştiu, zise Fasquelle. De la locul meu se vede optzeşnouă, nu şaizeşopt.

— Dar se vede că şaizeşopt e drept pe linie, nu ? Pe cînd pe dos optzeşnouă nu-i.

— Ai de gînd să mă trimiţi la curtea marţială din cauza unei linii, domnule sergent-major ? Fasquelle vorbea liniştit.

— Păi nu. Nu, nu te trimit, zise Jonnart. Ce-avem de făcut acuma e limpede. O să tragi din nou tu şi cu omul care are optzeşnouă. Cine are optzeşnouă ? Poujade. Vino-ncoa', Poujade. Trebuie să tragi din nou, tu şi Fasquelle.

— Nici gînd, spuse Poujade. Numărul e şaizeşopt ca lumina zilei. Şi numărul meu nici nu seamănă a şaizeşopt.

— Nu-i de loc limpede că numărul e şaizeşopt, răspunse Fasquelle.

— Oricum, zise Poujade, refuz să mai trag cu tine. Refuz să fiu silit să trag la o şansă din două după ce am tras deja la una din o sută unşpe.

— Să nu mai aud nici o vorbă de refuzat, strigă Jonnart.

— Ei, ai s-auzi, răspunse Poujade, dacă vrei să mă sileşti la una din două, cînd am dreptul la una din o sută unşpe. Şi-n plus, număru e şaizeşopt şi trasul s-a făcut. Am tras la fel ca toată lumea şi n-am făcut nici un tărăboi. E vorba de viaţa mea, dom' sergent-major, şi am şi eu dreptul meu.

Jonnart era foarte încurcat şi supărat pe sine pentru că nu prevăzuse posibilitatea unor încurcături de felul acesta. El era convins că numărul era şaizeci şi opt, dar nu voia, cu toate acestea, să trimită un om la stîlpul de execuţie numai pe o simplă convingere. Cu atît mai puţin voia aşa ceva cu cît purtarea lui Fasquelle în împrejurarea aceasta avea toată aprobarea lui. Îi veni deodată o idee.

— Darde, desfă toate numerele din capela ta şi dă-mi pe optzeşnouă.

Cu toate acestea, impasul rămase impas. Darde găsi numărul optzeci şi nouă ; era scris în aşa fel, încît nu era pe linie oricum l-ai fi ţinut. Putea să fie şi optzeci şi nouă, şi şaizeci şi opt.

— Singurul lucru de făcut este să tragem din nou... zise Jonnart.

Izbucni deodată un cor de proteste.

— De cîte ori, pentru numele lui Dumnezeu!
— Am tras o dată...
— Gata! S-a terminat!
— Să se descurce ăia doi.
— E-un abuz!
— Eu am riscat o dată cu toţi; n-o s-o iau iar de la-nceput!...
— Tăcere, tăceţi toţi! urlă Jonnart. O să faceţi cum am să vă spun! Să nu mai aud o observaţie, sau, de nu, am să trag cîteva numere suplimentare. Se trage din nou. Vă păstraţi aceleaşi numere. Dar am să scriu pe celelalte aşa ca să nu se mai facă nici o încurcătură de data asta.

Jonnart examină biletele lui Darde unul cîte unul, luînd pe fiecare în mînă şi privindu-l şi de sus, şi de jos. După ce a terminat, a subliniat următoarele perechi de numere, în felul următor:

$\underline{6}\ \underline{9},\ \underline{66}\ \underline{99},\ \underline{68}\ \underline{89},\ \underline{86}\ \underline{98}$

Mai erau şi alte numere, care cuprindeau cifra 1, ca, de pildă, optsprezece şi optzeci şi unu, care ar fi putut să dea naştere la aceleaşi confuzii la inversare dacă Darde n-ar fi fost francez. Dar pentru că era francez, şi pentru că scrisese cifrele cu caractere de tipar, sergentul le făcuse pe-ale sale din două trăsături distincte şi nu mai era nici o îndoială pe care parte trebuiau citite numerele.

— Gata. Atenţiune! Incepem. Şi de data asta s-a isprăvit cu greşelile. Darde, amestecă biletele din nou. Toate numerele la care s-ar putea ivi confuzii sînt subliniate. Linia înseamnă că numărul trebuie citit cu linia dedesubt.

— Vă rugăm, dom' şef, camaradul meu şi cu mine am vrea să schimbăm numerele... zise o voce.
— Nu, hotărî Jonnart.
— Ce ţi-a venit? întrebă Darde.
— Vezi, o dată ne-a ieşit bine cu numerele astea, ştii, şi nu-i bine să rişti a doua oară cu ele...
— Dacă v-a ieşit bine o dată cu ele, zise Jonnart, mai bine ţineţi-vă de ele. Gata, Darde?

Darde se întoarse din nou cu spatele către oameni, din nou îşi duse mîna la spate şi simţi capela cum se ridică şi biletele cum îi înconjoară mîna. Din nou degetele lui căutară o bucată de hîrtie, apucă cîteva grămadă, lăsă din ele să cadă pînă rămase unul, îl scoase şi-l ţinu cu mîna întinsă deasupra capului. Jonnart i-l luă.

— Numărul şaptejşase!

Mulţimea se răsfiră pentru ca să lase să treacă pe cel ce avea numărul şaptezeci şi şase, dar n-a fost nevoie de asta, pentru că Langlois stătuse toată vremea aproape de masă.

Corpul de gardă fusese instalat într-una din clădirile-anexă ale castelului, mai precis, în remiza de trăsuri. Remiza propriu-zisă servea drept cameră pentru gardă, iar magazia de hamuri, care avea intrarea prin remiză, fusese transformată în închisoare prin simpla construire, din scînduri de lungimea unui om, a unui pat comun, puţin înclinat, de-a lungul unuia din pereţi. Asta pentru ca arestaţii să nu doarmă pe cimentul pardoselii; şi era singurul mobilier din încăpere, cu excepţia unui hîrdău pentru urină lîngă uşă.

Férol a fost primul dintre cei trei oameni care a fost pus sub zăvor. Dintr-o privire, ochi care era cel mai bun loc din cameră, colţul de-aproape de fereastră şi departe de uşă, şi se îndreptă direct într-acolo, pentru ca să-l ia în posesie. Se instală ca la el acasă, într-un loc unde chiar se simţea ca la el acasă. Fusese în multe închisori, în diferite părţi ale lumii, şi fără vorbă că asta nu era de loc cea mai proastă dintre toate. Îşi scoase tunica şi bocancii, îşi descheie pantalonii şi se întinse pe scîndurile goale, punîndu-şi capul pe tunica pe care şi-o împăturise în chip de pernă. După cîteva clipe adormise.

În următoarea jumătate de oră, Didier şi Langlois fuseseră aduşi sub escortă, fiecare separat, la corpul de gardă. Îl treziră pe Férol, şi era pentru prima oară că cei trei oameni îşi vorbeau. Şi-au spus cum îi cheamă şi au făcut constatarea că nici unul din ei nu avea ţigări.

— Tu de ce eşti aici? l-a întrebat Didier pe Férol.

— De unde să ştiu? Asta-i sediul meu. Eu-s totdeauna la închisoare. Şi, mai curînd sau mai tîrziu, tot aflu eu de ce sînt. Aveţi vreunul din voi nişte cărţi de joc?

— Tu de ce eşti aici? îl întrebă Langlois pe Didier.

— E-o poveste lungă şi-o păstrez pentru mai tîrziu, zise Didier. E o bestie de locotenent care vrea să mă curețe, asta-i tot. Ştiu foarte bine că asta-i mîna lui. Şi tu, cu tine ce-i?

— Păi, eu sînt aici pentru acelaşi lucru pentru care sînteţi şi voi, deşi voi nu ştiţi. Trebuie s-apară curînd şi-al patrulea. Atunci am putea face un bridge, dacă am avea cărţi...

— Bridge, ce-i asta bridge?

— Un joc de cărţi, zise Langlois.

— Dar jocul ăsta cu noi ce-i? Asta aş vrea să ştiu! spuse Didier.

— Oh, jocul ăsta, răspunse Langlois, jocul ăsta e mult mai simplu decît bridgeul.

— Spune ce-i, dacă zici că ştii despre ce-i vorba!

— Uite ce-i. Sîntem aduşi aici sub acuzaţia de laşitate în faţa inamicului şi-o să fim duşi în faţa curţii marţiale azi după masă, o curte marţială sumară... spuse Langlois.

— De unde ştii? întrebă Didier.

— Pentru că am auzit cînd s-a citit ordinul.

— Şi ce spune ordinul? Hai, dă-i drumu!

— Exact ce v-am spus. Fiecare comandant de companie să aleagă şi să aresteze un om, care să fie tradus în faţa unei curţi marţiale sumare, sub acuzaţia de laşitate în faţa inamicului.

— Dar ce laşitate? A cui laşitate? Nu înţeleg.

— Azi-dimineaţă. Pentru că a eşuat atacul, bănuiesc. Comandamentul diviziei vrea să dea cîteva exemple, şi noi sîntem exemplele.

— De ce noi? întrebă Férol.

— De ce voi nu ştiu, răspunse Langlois, dar ştiu de ce eu. Pentru că la noi în companie s-a tras la sorţi, şi eu am tras numărul ăl prost. Adică ăl prost pentru mine, pentru ăilalţi, bun...

— Cristoase! zise Didier. Aţi tras la sorţi, ai? Are aerul că-i lată.

— Da, zise Férol, aşa arată, n-am ce zice! Dar la mine în companie nu s-a tras la sorţi. A venit

sergentul şi mi-a zis: „Hai cu mine". Imediat ce-am ieşit din tabără mi-a zis că-s arestat. Ca şi cum eu n-aş mai fi văzut aşa ceva...

— Tot aşa au făcut şi cu mine, zise Didier. Nici la noi în companie nu s-a tras la sorţi. Ah, acuma încep să pricep. Zici că ordinul spunea: Alege şi arestează un om ? Bestia împuţită ! Vorbeşti de laşi ! Dar am să le spun eu la curtea marţială cîteva !... N-am să-l las pe porcul ăsta să scape cu...

Uşa arestului se deschise brusc şi intră sergentul comandant de gardă.

— Arestaţi, drepţi ! ordonă el. Scoal' sus, ăl de colo ! Drepţi !

Un ofiţer, un căpitan, intră înăuntru, şi sergentul ieşi, închizînd uşa după el şi încuind-o. Căpitanul se uită la o bucată de hîrtie pe care o avea în mînă.

— Soldatul Didier ?

— Prezent, domnule căpitan.

— Langlois ?

— Prezent, domnule căpitan.

— Férol ?

— Prezent, domnule căpitan.

— Luaţi repaus. Staţi jos dacă vreţi. Este o chestie gravă şi n-avem multă vreme, aşa că ascultaţi-mă atent...

— N-aveţi un chiştoc, domle căpitan ? întrebă Fèrol.

Căpitanul scoase un pachet de ţigări şi îl privi cum, după ce toţi au luat cîte una, dispăru în buzunarul lui Férol. Îi dădu lui Didier un chibrit, şi oamenii îşi aprinseră ţigările.

— Ştiţi cu toţii că atacul de azi-dimineaţă a eşuat. Divizia stăruie să susţină că a fost din cauză că valul de atac n-a vrut să înainteze din cauza laşităţii. Nu pot să pedepsească tot regimentul, aşa că au hotărît să trimită în faţa curţii marţiale cîte un om din fiecare companie din valul întîi, sub acuzaţia de laşitate. Nu pot să discut acuma dacă asta-i drept sau nu. N-am timp. Şi, în orice caz, nu ne-ar duce la nimic. Colonelul Dax, personal, a făcut tot ce i-a stat în putere să împiedice aşa ceva, dar s-a izbit ca de un zid de piatră. Ordinul e ordin. Numele meu este Étienne. Comand compania a 7-a din batalionul 2, şi colonelul m-a numit să vă apăr în faţa curţii marţiale, pentru că în viaţa civilă sînt avocat. La ce o să-mi folosească asta la curtea marţială rămîne de văzut. Am să fac tot ce-am să pot, de asta să fiţi siguri, dar nu vreau nici să vă dau speranţe deşarte, nici să vă las să credeţi că se merge la sigur la ceva. O curte marţială este cu totul altceva decît un tribunal civil, chiar decît un tribunal penal.

Acuma, în primul rînd, vreau să vă pun fiecăruia o întrebare, şi vreau ca fiecare să-mi răspundeţi absolut cinstit. E spre binele vostru să faceţi aşa. Dacă e vorba să vă apăr, nu trebuie să mi se ascundă nimic. Şi nu uitaţi că orice mi-aţi spune mie aici rămîne absolut secret. E tot atît de sigur ca şi cum i-aţi spune preotului la spovedanie.

A făcut vreunul din voi trei ceva, a arătat vreun semn care să poată fi interpretat de vreun martor ca laşitate în faţa inamicului ?

— Nu.

Cuvîntul a fost rostit de trei ori, cu mai multă sau mai puţină energie.

— Dacă da, vă rog să-mi spuneţi, ca să putem construi o apărare. Nu vreau să mă trezesc cu vreun martor şi să n-am răspunsul pregătit.

— Eu am trecut mult dincolo de ghimpatele noastre, zise Férol. Poate să vă spună şi Meyer, era cu mine. Şi dom' căpitan Sancy poate să vă spună.

— Eu eram chiar lîngă locotenentul Bonnier, în reţele, cînd a fost omorît, zise Langlois.

— Eu mă urcam pe parapet, zise Didier, cînd a căzut peste mine trupul caporalului Valladier şi m-a aruncat înapoi în tranşee. Mi-a scos sufletul din mine. Pînă să mă pun din nou pe picioare, toată compania era înapoi în tranşee. Nu puteau să înainteze.

— Asta-i bine, zise căpitanul cu o voie bună pe care nu o simţea. Părerea mea este să stăruiţi pe linia asta şi să nu lăsaţi pe procuror să vă scoată de pe poziţie. Eu am să vă ajut cît am să pot, dar la curţile marţiale mărturiile nu dau aceleaşi rezultate ca la alte tribunale. Trebuie să vă aşteptaţi ca întreaga afacere să fie foarte arbitrară.

Şi-acuma, cîteva indicaţii cu privire la atitudinea voastră. Să nu uitaţi că sînteţi încă soldaţi, în faţa superiorilor voştri, ofiţeri, nu sînteţi pledanţi în faţa justiţiei. Să vă arătaţi respectuoşi, dar în nici un caz să nu fiţi plecaţi. Purtaţi-vă drept ceea ce sînteţi, soldaţi, şi încă soldaţi viteji, dar nu exageraţi, încît să pară că sînteţi aroganţi sau că sînteţi lipsiţi de simţul disciplinei. Am fost să văd camera în care se va ţine curtea marţială. Lumina după-amiezii o să vă bată în ochi. Să nu vă lăsaţi tulburaţi de faptul acesta şi, mai ales, să nu daţi impresia că vă lăsaţi ochii în jos, să nu faceţi mutre de osîndiţi. Priviţi lumina drept în faţă. Ţineţi bărbiile sus. Repetaţi-vă mereu, dacă va fi nevoie: „Trebuie să-mi ţin bărbia sus!" Cînd vorbiţi, priviţi pe fiecare din judecători în ochi. Nu plîngeţi, nu vă scuzaţi, nu ţineţi discursuri. Faceţi doar afirmaţii, ostăşeşte. Să fie scurte, dar aşa ca să poată fi auzite în toată camera. Incercaţi să nu vă repetaţi. Asta am s-o fac eu, cînd am să pun concluziile. Am să scot în relief elementele pe care le-aţi adus voi ca mărturie. Mărginiţi-vă să răspundeţi la întrebările care vi se vor pune şi lăsaţi pledoaria pe seama mea. Mai aveţi ceva să-mi spuneţi?

— Da, zise Férol. Vreţi să ne lăsaţi cîteva chibrituri înainte de-a pleca?

— Da, răspunse Langlois. Eu am fost tras la sorţi pentru chestia asta. Faptul acesta n-ar fi o apărare foarte bună? Demonstrează în mod evident că la noi în companie n-au fost laşi, să-i poată alege sergentul-major.

— Da, zise Didier.

Şi începu să-i spună căpitanului povestea cu patrula. I-a spus-o liniştit, fără să lase nimic afară, nici chiar că a tras în Roget ca să-l împiedice să-l omoare pe Lejeune. Cei trei l-au ascultat cu încordare şi, după ce a terminat, fiecare, în felul lui, îşi simţea inima plină de mînie.

— Mă credeţi, domnule căpitan, nu-i aşa? întrebă Didier, dorind cu patimă să fie crezut.

— Da, Didier, te cred. Dar cine altcineva o să te creadă? Cine o să vrea să te creadă? Mi-e teamă

că povestea ta n-o să-ți aducă nici un folos, ci ar putea chiar să-ți strice foarte mult. În primul rînd, n-ai martori. Asta-i prost. Al doilea, chiar dac-ai avea, cred că povestea ta ți-ar atrage dușmănia ofițerilor judecători. Nu vor putea admite ca un soldat să aducă asemenea acuzații unui ofițer. Și se vor simți obligați să te bănuiască că ai început să inventezi pentru ca să te salvezi pe tine. Asta ar provoca o reacție dintre cele mai periculoase împotriva ta. Ascultă sfatul meu și nu spune o vorbă despre afacerea asta la curtea marțială. Dacă lucrurile ies prost, am să văd eu ce se poate face, mai tîrziu, într-o convorbire particulară cu vreunul din judecători sau cu altcineva.

— Credeți c-o să iasă prost? Ce șanse avem?

— Drept vorbind, băieți, trebuie să vă spun că afacerea e foarte gravă pentru voi. Divizia vrea să dea exemple. Ceea ce face ca lucrurile să fie și mai grave este că nu le pasă cine o să fie exemplele.

— Dar să se tragă la sorți... începu Langlois.

— Da, știu. Dar este un obicei acceptat în armată. Mi-e teamă că tocmai pentru că ai fost tras la sorți situația ta va fi cea mai proastă. Am să văd întîi cum merge judecata, și pe urmă am să mă hotărăsc să văd ce fac. Și cu tine cum a fost, Férol? Pe tine cum te-au ales?

— Pe mine m-aleg totdeauna. Asta-i.

— Ei, băieți, eu trebuie să plec. Păstrați-vă curajul. Țineți-vă bine. O să facem tot ce-o să putem, fiți siguri de asta. Colonelul personal o să intervină pentru voi. Am stat de vorbă cu el și o să prezentăm faptele de glorie ale regimentului și fișele voastre personale...

— A mea puteți s-o lăsați deoparte, zise Férol.

— Vreau să spun faptele voastre ca trupe de atac. Apoi vom cere insistent să fiți achitați, sau să vi se dea cel mult o pedeapsă cu închisoarea. Nu uitați ce v-am spus cu privire la comportarea ostășească. Pun foarte mult accentul pe elementul acesta. Ședința începe peste vreo jumătate de oră. Sergent! Te rog deschide ușa!

— Dom' căpitan, chibriturile, vă rog... zise Férol.

Un sergent își băgă capul în biroul colonelului Couderc, la comandamentul diviziei.

— Dom' colonel, l-am găsit pe dom' colonel Dax, zise el. E pe fir.

Couderc dădu din cap și ridică receptorul de pe biroul lui.

— Alo, Dax?

— La aparat.

— Aici Couderc. Despre oamenii care trebuie să apară în fața curții marțiale. Nu găsesc decît trei nume pe raportul dumitale. Trebuiau să fie patru. Unde-i al patrulea? Cine e?

— Nu știu.

— Ce-ai spus?

— Am spus că nu știu.

— Nu știi!! Treaba dumitale e să știi!

— Eu am executat instrucțiunile primite, Couderc. Am transmis comandanților de companie ordinul pe care mi l-a dat generalul, și anume să aleagă cîte un om pentru curtea marțială. Unul dintre ei n-a făcut-o, asta-i tot.

— Zici că unul din ei n-a făcut-o? De ce n-a făcut-o? A refuzat?

— Oh, nu... N-a refuzat. A spus doar că în compania lui nu există om împotriva căruia să se poată ridica asemenea acuzaţii.

— Cînd a spus asta ?

— Propriu-zis n-a spus-o. A scris-o.

— Trebuia să-mi fi trimis o copie.

— N-am trimis ? Îmi pare foarte rău. Trebuie să fie o omisiune.

— Ai acolo nota lui, Dax ? Citeşte-mi-o.

— Uite ce spune : *Răspuns la ordinul etcetera am onoarea a raporta că nu pot executa instrucţiunile dumneavoastră pentru că în compania mea nu există om împotriva căruia să poată fi formulată şi susţinută acuzaţia de laşitate în faţa inamicului.*

— Asta nu-i altceva decît refuz. I-ai atras atenţia asupra acestui fapt ?

— Nu pot. A plecat să facă o plimbare călare şi nu se întoarce decît după şedinţa curţii marţiale.

— Atunci e limpede că ăsta-i un caz de refuz. Trebuie să-l arestezi imediat ce se întoarce. Cum îl cheamă ?

— Căpitanul Renouart, de la compania 1.

— Repetă-mi numele literă cu literă.

— R-e-n-o-u-a-r-t.

— Bine. Arestează-l îndată ce se întoarce şi am să-ţi comunic ce urmează să faci cu el. Colonelul Labouchère e-acolo ?

— Ai notat corect numele lui ? Renouart.

— Da, am înţeles : Renouart. Dax, dă-mi-l acum pe Labouchère.

— Iartă-mă, te rog, cred că n-ai înţeles bine..

— Ce n-am înţeles ?

— Că Renouart este un ofiţer de un excepţional curaj şi foarte independent...

— Nu-i loc de independenţă în armata noastră.

— Asta poate fi foarte adevărat. Dar Renouart nu e tipul de om care să se lase moale. E un om de principii şi o să lupte pentru ele pînă la ultima suflare. Te previn, Couderc, că ai de-a face cu un temperament vulcanic şi curajos, care s-ar putea dovedi mai supărător decît bănuieşti. În locul dumitale, aş lăsa-o mai moale, mai ales ţinînd seama de toate circumstanţele în care s-a constituit curtea asta marţială... S-a făcut totul cam în grabă, ca să nu zic altfel...

— Ei, n-am timp de asta acum, Dax. Nu eu am făcut-o. Dar nu-i ofiţer în divizia asta care să refuze executarea unui ordin şi să rămînă nepedepsit. Trebuie să-l arestezi. În chestia asta nu există altă cale.

— Mai e un lucru, pe care se pare că l-ai neglijat, şi-anume că există un senator Renouart, care este membru în comisia parlamentară pentru armată. Nu ştiu dacă sînt neamuri între ei, dar m-am gîndit că poate-ai vrea să te ocupi şi de latura asta a afacerii, înainte...

— Oh, bine, asta-i altceva. De ce nu mi-ai spus de la-nceput ? Ai dreptate, Dax, trebuie să fim atenţi. Uite ce să faci : îmi trimiţi o copie după ordinul tău către el şi răspunsul lui în original. Am să mă duc cu chestia asta la general, să văd ce spune. Îmi pare bine că mi-ai atras atenţia pe tema asta, chiar dacă în fond poate să nu iasă nimic din ea. Acuma, dacă eşti bun, dă-mi-l pe Labouchère, să-i spun două vorbe.

— Iată-l.

— Labouchère la aparat.

— Foarte bine că te-am găsit, Labouchère. Ai auzit convorbirea mea cu Dax?

— Da, am auzit-o.

— Atunci ai aflat că n-or să fie decît trei oameni de judecat. Te rog să ai grijă, ca președinte al curții, să nu se ridice în fața ei chestiunea celui de-al patrulea om. Ce voiam eu să-ți spun este asta: generalul mi-a dat o notă pentru dumneata, dar am să ți-o citesc la telefon, pentru că nu mai am timp să ți-o trimit. Vrea să o comunici celorlalți judecători înainte de începerea dezbaterilor. Iată cuprinsul: *Acuzații vor fi aduși în fața curții marțiale cît mai curînd cu putință. Nu am nici un fel de îndoială că curtea va ști să-și facă datoria.* Semnat: *Assolant.* E limpede?

— Perfect.

— Cînd începe judecata?

— Peste cîteva minute.

— Foarte bine. Sună-mă îndată după pronunțarea sentinței, și-apoi prezintă-te aici. La revedere.

Salonul castelului era o cameră spațioasă, cu plafonul înalt, orientată către apus și cu perspectivă spre o pajiște care părea să fi fost întinsă acolo ca un covor pentru razele piezișe ale soarelui în asfințit. De cînd fusese clădit, către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, castelul își avusese partea lui de războaie și de războinici. Napoleon petrecuse acolo două nopți, și în cinstea faptului acestuia primise

numele de Château de l'Aigle[1]. Mai tîrziu, Wellington[2] a dansat acolo într-o noapte, pînă către ziuă. Soldații războiului franco-prusian[3] l-au neglijat, pentru că era prea departe înspre apus. Dar patruzeci și patru de ani mai tîrziu parchetele lustruite și lespezile de piatră din curte răsunau din nou de zăngănit de pinteni și oglinzile-i reflectau uniforme sclipitoare, care, pe măsură ce timpul trecea, erau din ce în ce mai puțin sclipitoare. Intr-o zi a luat acolo dejunul von Kluck[4], nu mult înainte de a face fatala-i prostie de la porțile Parisului. Asta se întîmplase trei zile după ce cinase acolo sir John French[5]. Un ofițer cu picioare strîmbe și cu mustăți zburlite, purtînd la chipiu frunzele de stejar de general, s-a oprit odată acolo, să telefoneze regelui belgienilor. „Foch[6] la telefon", spusese el. Din cînd în cînd locuise acolo cîte unul din ofițerii cei mai mari în grad ai armatelor aliate. Cinase acolo Joffre, fără gălăgie, dar cu savoare, apoi se culcase și dormise, netulburat de nici un coșmar al Verdu-

---

[1] In traducere: Castelul Vulturului.

[2] *Arthur Wellesley, duce de Wellington* (1769—1852), general și om de stat reacționar englez, a comandat armatele care l-au învins pe Napoleon la Waterloo (1815).

[3] Este vorba de războiul din 1870—1871 dintre Franța și Prusia.

[4] *Alexander von Kluck* (1846—1934), general german. In septembrie 1914, armata comandată de el, care înaintase pînă la porțile Parisului, a fost atacată și obligată să se retragă, creînd astfel premisele pentru oprirea ofensivei germane și pentru victoria franceză în bătălia de la Marna.

[5] *John French* (1852—1925), general englez, comandantul forțelor expediționare britanice în Franța în 1914—1915.

[6] *Ferdinand Foch* (1851—1929), general francez, comandant suprem al forțelor aliate în faza finală a primului război mondial.

nului. Haig[1], călare, a primit în fața porții defilarea regimentelor canadiene în drum spre abatorul de la Passchendaele[2]. Clémenceau[3] s-a oprit în fața aceleiași porți, pentru ca să întrebe de drum.

— Te invidiez, spusese el bătrînei care locuia în pavilionul de la poartă.

— De ce, *Monsieur le Ministre?*[4] întrebase ea.

— Pentru că ai o mustață mai frumoasă decît a mea.

Destul de curios, șirul de ofițeri mari în grad și de celebrități care au vizitat castelul era destinat să se încheie, așa cum fusese început în acest război, prin prezența unui neamț, un om înalt, rece, sumbru, care s-a așezat în camera aceasta mare cu un grup restrîns de conaționali de-ai săi, să ia o cină frugală, tîrziu, într-o noapte de noiembrie 1918. Acesta era generalul von Winterfeldt[5], unul dintre membrii delegației care avea să se ducă, a doua zi, să-i ceară lui Foch condițiile armistițiului.

---

[1] *Douglas Haig* (1861—1928), general englez, comandantul forțelor britanice în Franța din 1915 pînă la sfîrșitul primului război mondial.

[2] Localitate de o deosebită importanță strategică, situată în Belgia, pe care, în octombrie 1917, în urma unor lupte grele, trupele canadiene au smuls-o din mîinile germanilor.

[3] *Georges Clémenceau* (1841—1929), om de stat reacționar francez, prim-ministru și ministru de război al Franței (1917—1920); dușman neîmpăcat al revoluției socialiste, a fost unul dintre principalii inspiratori ai intervenției străine în războiul civil din U.R.S.S.

[4] Domnule ministru (în limba franceză în original).

[5] *Detlof von Winterfeldt* (1867—1937), general german, conducătorul delegației care, la 11 noiembrie 1918, a încheiat armistițiul de la Compiègne.

În momentul de față, însă, ofițerul cel mai mare în grad din cameră era căpitanul Étienne din Regimentul 181 infanterie. Ședea la o masă care făcea față unei mese mai lungi, așezată paralel cu peretele dinspre apus și cu ferestrele camerei. În spatele căpitanului, pe o bancă, ședeau trei soldați. Erau descoperiți, fără arme și păreau că nu știu ce să facă cu mîinile. Aveau aerul a exact ceea ce erau, al unor arestați. Drept în spatele lor stăteau un sergent și alți șase oameni. Purtau căști și erau echipați în ținută de paradă, adică cu cartușiere și cu baioneta la armă. Faptul că aveau puștile cu ei le dădea ceva de făcut cu mîinile, dar nici ei nu păreau să se simtă la îndemînă.

Camera se umplea. Ofițerii începură să se strecoare înăuntru și să se așeze către fundul sălii. Sergentul-major Boulanger, subofițerul de la adjutantura regimentului, intră, puse pe masa cea lungă cîteva hîrtii, se uită apoi la întreaga scenă cu atenție, mișcă din loc două sau trei scaune și aranjă din nou santinelele la uși și de-a lungul pereților.

În cameră tensiunea începu să crească. De fiecare dată cînd intra cineva, se producea o destindere, apoi tensiunea revenea cu forțe noi.

Intră un alt ofițer, aducînd un plic mare. Străbătu camera și dădu mîna cu Étienne, zîmbi, schimbă cu el cîteva vorbe fără să se uite la arestați, apoi se duse la o masă învecinată și scoase cîteva hîrtii din plic. Étienne se simți oarecum încurajat cînd observă cît de subțirel era teancul.

— Procurorul, zise Étienne, întorcîndu-se către arestați.

Didier şi Langlois, amîndoi, se uitară la el, îi studiară profilul, spinarea, umerii, gîtul şi capul. Pe Férol făcea impresia că nu-l interesează.

Procurorul se uita în jur, căutînd pe cineva.

— Planton, cheamă-l pe sergentul-major !

Intr-un minut Boulanger se apleca peste masa procurorului.

— Cu totul ilegal, zise procurorul. Scoate arestaţii afară. Nu trebuie să fie aduşi decît după ce se deschide şedinţa şi se ordonă introducerea lor.

Sergentul-major dădu cîteva ordine. Arestaţii au fost înconjuraţi de gardă şi ieşiră afară. Indată începură să le crească nădejdile.

Sergentul-major se întoarse, făcînd semn santinelelor să deschidă larg uşile.

— Dreeepţi ! Gardă, prezentaţi arm' !

Se auzi un hîrşîit de picioare de scaun, zăngănitul echipamentului, pocnetul călcîielor, pintenate şi nepintenate. Incremenirea salutului.

Intrară trei ofiţeri, prin flanc cîte unul, cu colonelul Labouchère în frunte. Cel din coadă, un locotenent, nu ţinea pasul în cadenţă, dar izbuti să-l prindă pe cînd ajunsese pe la jumătatea camerei. Colonelul se duse drept la scaunul din mijloc şi se opri o clipă îndărătul lui, aşteptînd pînă cînd căpitanul şi locotenentul îşi luară locurile, respectiv în dreapta şi în stînga lui. Labouchère salută grupul care se afla în faţa lui şi zise :

— Repaus !

In cameră, tensiunea trupurilor scăzu, dar a nervilor nu.

— Şedinţa curţii marţiale este deschisă, zise colonelul. Introduceţi acuzaţii !

Răsunară comenzi în sala alăturată, şi arestaţii fură aduşi iarăşi înăuntru.

— Această curte marţială va urma o procedură sumară, zise Labouchère după ce se făcu din nou linişte, şi de aceea ne vom dispensa de cea mai mare parte din formalităţi. Se va citi, cu toate acestea, ordinul de numire a judecătorilor. Grefierul este rugat să citească.

Un locotenent, aşezat la unul din colţurile mesei judecătorilor, se ridică şi începu lectura :

— *Generalul comandant al diviziei ordonă : Curtea marţială cu procedură sumară, întrunită la Château de l'Aigle pentru ca să judece cazul a patru soldaţi acuzaţi de laşitate în faţa inamicului, să fie constituită precum urmează :*

Preşedinte : colonel Labouchère ;

Judecători : căpitan Tanon ; locotenent Marignan ;

Procuror : căpitan Ibels ;

Grefier : locotenent Mercier.

Semnat : General de divizie, Assolant

ÉTIENNE *(ridicîndu-se) :* Imi daţi voie să cer statele de serviciu ale ofiţerilor care compun curtea?

PREŞEDINTELE : Ce scop are cererea ?

ÉTIENNE : Să determin dacă sînt ofiţeri de front sau din serviciul etapelor, cu alte cuvinte dacă sînt ofiţeri combatanţi.

TANON *(unicul ofiţer combatant din componenţa curţii, mişcîndu-se în aşa fel încît să i se vadă gulerul de la tunică) :* Asta se poate vedea după insigne.

PREŞEDINTELE: Absolut în afară de chestiune. Vă rog nu ne răpiţi timpul cu formalităţi stupide. Vom trece peste lectura actului de acuzare. E cam lung şi stabileşte că arestaţii sînt acuzaţi de laşitate în faţa inamicului în timpul atacului de astăzi dimineaţă împotriva „Buboiului". Acuzaţi, ridicaţi-vă în picioare!

ÉTIENNE *(ridicîndu-se în acelaşi timp)*: Domnule preşedinte! Actul de acuzare este un element important în proces. Eu însumi nu l-am văzut încă. Cer să fie citit.

PREŞEDINTELE *(care nici el n-a văzut actul de acuzare, pentru bunul motiv că nu există nici un act de acuzare)*: Cererea se respinge.

Pe faţa lui Étienne apare o expresie de uluire, de oroare chiar. Nu-i place acest început şi îşi dă seama că se va face totul pentru ca să se continue în acelaşi fel.

ÉTIENNE: Dar, domnule preşedinte, actul de acuzare este de importanţă capitală. Avem dreptul să ştim care sînt acuzaţiile...

PREŞEDINTELE: Cererea a fost respinsă. Nu provocaţi prelungirea inutilă a dezbaterilor. Acuzaţii să-şi spună numele.

Langlois, Didier şi Férol se uită unul la altul, şovăind.

ÉTIENNE: De la stînga spre dreapta. Întîi dumneata. Spune!

Arestaţii îşi pronunţă numele.

PREŞEDINTELE: Unde-i al patrulea?... Retrag întrebarea. Bine. Staţi jos. Procurorul să cheme primul său martor.

Étienne aşteptase clipa aceasta cu încordare. Chemarea primului martor îi va da o indicaţie, foarte necesară, referitoare la tactica pe care procurorul intenţionează s-o folosească. Este surprins şi uluit cînd aude numele.

IBELS: Acuzatul soldat Férol!

Doi gardieni se despart de grup şi îl conduc pe Férol în locul opus grefierului, la celălalt capăt al mesei lungi, şi îl întorc cu faţa jumătate la dreapta, către judecători. Preşedintele consultă cîteva note, apoi începe să-l interogheze pe Férol, la început fără să-l privească.

PREŞEDINTELE: Azi-dimineaţă, la atac, făceai parte din compania a 4-a?

FÉROL: Da, domnule colonel.

PREŞEDINTELE: Ai refuzat să înaintezi?

FÉROL: Nu, domnule colonel.

PREŞEDINTELE: Ai înaintat?

FÉROL: Da, domnule colonel.

PREŞEDINTELE: Cît ai înaintat?

FÉROL: Aproape pînă în mijlocul „ţării nimănui".

PREŞEDINTELE: Apoi ce-ai făcut?

FÉROL: Păi, mitralierele nemţilor erau ca grindina şi-am văzut că...

PREŞEDINTELE: Nu. Răspunde la întrebarea mea. Ce-ai făcut?

FÉROL: Păi, dom' colonel, am văzut că eu şi Meyer...

PREŞEDINTELE: Eu nu te-am întrebat ce-ai văzut. Te-am întrebat ce-ai făcut.

FÉROL: Da, dom' colonel.

PREŞEDINTELE: Ai înaintat?

FÉROL : N-am mai înaintat după ce-am văzut că eu şi cu Meyer...

PREŞEDINTELE : Te-ai întors şi-ai luat-o înapoi ?

FÉROL : Păi, cînd am văzut că...

PREŞEDINTELE : Fii atent ! Răspunde la întrebarea mea. Te-ai întors înapoi ? Da sau nu ?

FÉROL : Da, dom' colonel.

PREŞEDINTELE : Aveţi de pus întrebări, domnule procuror ?

IBELS *(cu un zîmbet care vrea să lase să se creadă că abilitatea în a interoga a preşedintelui a făcut inutile orice alte întrebări) :* Nu, domnule preşedinte.

PREŞEDINTELE : Acuzatul se poate întoarce la banca sa.

ÉTIENNE : Numai o clipă, domnule preşedinte. Aş vrea să pun martorului cîteva întrebări.

PREŞEDINTELE : Adică acuzatului vrei să zici.

ÉTIENNE : Da, domnule preşedinte.

PREŞEDINTELE : Atunci aşa vorbeşte. Dar fii scurt.

ÉTIENNE : Férol, după ce ai ajuns în mijlocul „ţării nimănui" spune-i domnului preşedinte de ce te-ai întors înapoi.

PREŞEDINTELE : Asta-i întrebare ?

ÉTIENNE : Da, domnule preşedinte.

PREŞEDINTELE : Atunci pune-o sub formă de întrebare.

ÉTIENNE : Da, domnule preşedinte. Cînd ai ajuns în mijlocul „ţării nimănui" tu şi cu Meyer eraţi singuri ?

FÉROL : Da, dom' căpitan.

ÉTIENNE : Adresează-te curţii. Ce s-a întîmplat cu restul companiei ?

FÉROL : Nu ştiu. Cei de pe lîngă noi au fost omorîţi sau răniţi. Restul s-au întors înapoi, pesemne.

ÉTIENNE : Deci, văzînd că aţi rămas singuri, aţi socotit că tot ce se mai putea face era să vă întoarceţi înapoi, ca să luaţi contactul cu compania.

FÉROL : Da, dom' căpitan.

ÉTIENNE : Focul era puternic ?

FÉROL : Curăţase jumătate din companie.

ÉTIENNE : Dacă aţi fi înaintat atunci aţi fi fost doi oameni care înaintau singuri ?

FÉROL : Da. Şi n-am fi ajuns nici doi metri mai departe. Şi-aşa, ca să venim înapoi, a trebuit să ne tîrîm.

ÉTIENNE : Asta-i tot.

PREŞEDINTELE : Domnule procuror ?

IBELS : Aşa că v-aţi întors înapoi ?!

FÉROL : Păi, dac-am văzut că...

IBELS : V-aţi retras ? Da sau nu ?

FÉROL : Da.

IBELS : Da, ce ?

FÉROL : Da, dom' căpitan.

PREŞEDINTELE : Acuzatul se poate întoarce la banca sa. Domnule procuror, chemaţi martorul următor.

Inima lui Étienne se strînse. Vedea acum limpede tactica acuzării, dezgustător de limpede. N-aveau de gînd să-şi bată capul cu martori, nici măcar cu martori dresaţi. Simplu şi cinic, sileau pe arestaţi să se acuze singuri. Murmură pentru sine : „Iezuiţi ! Asasini ! Neruşinaţi !"

IBELS : Acuzatul soldat Langlois, la bară!

Langlois stă cu fața la judecători, cu paznicii lîngă umerii lui. Stă cu fața la ei, dar puțin întors către dreapta, pentru că vrea să i se vadă Médaille Militaire *și* Croix de Guerre.

PREȘEDINTELE : Din ce companie făceai parte în timpul atacului ?

LANGLOIS : Din compania a 3-a, domnule colonel.

PREȘEDINTELE : Ai refuzat să înaintezi ?

LANGLOIS : Nu, domnule colonel.

PREȘEDINTELE : Ai înaintat ?

LANGLOIS : Da, domnule colonel, am înaintat, domnule colonel.

PREȘEDINTELE : Atunci de ce-ai fost adus aici ?

LANGLOIS : Pentru că am fost tras la sorți, domnule colonel, și eu...

PREȘEDINTELE : Se retrage întrebarea. Cît de departe ai înaintat ?

LANGLOIS : Eram chiar lîngă locotenentul Bonnier cînd a căzut, lîngă rețele...

PREȘEDINTELE : Rețelele inamicului ?

LANGLOIS : Nu, domnule colonel, rețelele noastre.

PREȘEDINTELE : Rețelele noastre sînt aproape de tranșee, nu-i așa ?

LANGLOIS : Nu chiar așa de aproape, domnule colonel. Este o distanță, între rețele și tranșee...

PREȘEDINTELE : Dar nu erau rețelele inamicului ?

LANGLOIS : Nu, domnule colonel.

PREȘEDINTELE : Atunci n-ai înaintat mai mult decît cîțiva metri.

LANGLOIS : Am înaintat cît am putut, domnule colonel.

PREȘEDINTELE : Înțeleg. Și-apoi ce-ai făcut ?

LANGLOIS : Locotenentul Bonnier murise. Muriseră o mulțime de oameni. Părea că nu mai comandă nimeni. Nu știam ce să fac.

PREȘEDINTELE : Ai luat comanda și ai îndemnat oamenii să înainteze ?

LANGLOIS : Nu mai erau oameni ca să-i îndemni să înainteze...

PREȘEDINTELE : Răspunde la întrebarea mea. Ai luat comanda ?

LANGLOIS : Nu, domnule colonel. N-aveam ce comandă să iau.

PREȘEDINTELE : Ai rămas unde te aflai ?

LANGLOIS : Da, domnule colonel.

PREȘEDINTELE : Așa că n-ai înaintat mai departe.

LANGLOIS : N-am putut. Focul era prea puternic. Atacul părea că fusese oprit.

PREȘEDINTELE : Așa că te-ai retras în tranșeele noastre.

LANGLOIS : M-am întors în tranșee cînd am constatat că înaintarea fusese oprită.

PREȘEDINTELE : Dar dacă înaintarea ar fi continuat, n-ar fi fost oprită, nu-i așa ?

LANGLOIS :... ?

PREȘEDINTELE : Răspunde la întrebarea mea.

LANGLOIS : Ba da, cred că ar fi fost. Era oprită de focul nemțesc, care...

PREȘEDINTELE : Sau de lașitatea franceză. În orice caz, n-ai înaintat, așa-i ?

LANGLOIS : Nu, domnule colonel.

PREŞEDINTELE : Ce vrei să spui cu : „Nu, domnule colonel" ? Singur ai spus că n-ai trecut dincolo de rețelele noastre.

LANGLOIS : N-am putut, domnule colonel.

PREŞEDINTELE : Pentru că ți-a fost frică.

LANGLOIS : Pentru că era inutil.

PREŞEDINTELE : Aha, pricep. Un simplu soldat hotărăște că era inutil. Aveți de pus întrebări, domnule procuror ?

IBELS : Nu, domnule președinte.

PREŞEDINTELE : Căpitan Étienne, aveți de pus întrebări ?

ÉTIENNE : Cu îngăduința curții aș vrea să arăt citările pentru vitejie pe care omul acesta le-a obținut în două împrejurări. Prima, citat pe ordin de zi pe armată...

PREŞEDINTELE : Absolut neconcludent, căpitane. Acuzatul nu este judecat pentru eroismul său din trecut, ci pentru lașitatea lui de acuma. Medaliile nu sînt o apărare.

ÉTIENNE : Pot atunci să chem martori ca să stabilesc caracterul său și faptul că este pe listă pentru a fi trimis la o școală de ofițeri ?

PREŞEDINTELE : Nu. Pentru asta nu. Dar puteți chema martori ca să stabiliți că a ajuns la rețelele nemțești.

ÉTIENNE : Asta nu pot s-o fac, domnule președinte, pentru că în tot regimentul n-a fost nimeni care să se poată apropia undeva de rețelele nemțești.

PREŞEDINTELE : Asta-i chestie de opinie. Imi vei permite să nu fiu de acord cu dumneata, căpitane.

ÉTIENNE : Mă așteptam la aceasta, domnule președinte.

PREŞEDINTELE : Sînt încîntat că nu te-am dezamăgit. Acuzatul să treacă în bancă. Martorul următor, domnule procuror.

IBELS : Acuzatul soldat Didier !

PREŞEDINTELE : Ai auzit întrebările puse celorlalți arestați. Bănuiesc că și tu ai făcut parte din valul de atac, că n-ai refuzat să înaintezi, că, de fapt, ai înaintat, fără îndoială, cel mai mult din compania ta...

DIDIER : Da, domnule colonel, am încercat să înaintez.

PREŞEDINTELE : Ai încercat să înaintezi. Trebuie să înțeleg de aici că n-ai izbutit ?

DIDIER : Păi, domle colonel, pe chestia asta eu am mers mai departe.

PREŞEDINTELE : Ce vrei să spui ?

DIDIER : Noi stăteam în tranșee pe trei sau patru rînduri. Eu eram cu spatele la parados. Cînd s-a auzit fluierul, ăi din față au început să se urce pe parapet. Primul a fost căpitanul Charpentier, și-a fost omorît imediat. A venit și rîndul meu, și am început să mă urc pe scara de escaladare. Chiar în clipa aceea trupul caporalului Valladier a fost aruncat înapoi peste mine. A împins scara înapoi, cu mine cu tot. Valladier era greu, și el și cu scara au venit peste mine ca și cum mi-ar fi căzut un sac cu cărbuni în cap. Mi-a scos sufletul din mine. Cînd am reușit să mă trag afară de dedesubt, atacul se isprăvise.

PREŞEDINTELE : Așa că n-ai ieșit nici un moment din tranșee ?

DIDIER : Ba da, de fapt am ieşit.
TANON *(întrerupînd)* : Picioarele tale erau pe parapet ?
DIDIER : Păi, aproape erau, domnule căpitan.
PREŞEDINTELE : Cît din tine era peste parapet ?
DIDIER : Eu nu eram de loc peste parapet. Cum am spus, eram pe scară. Dar de la mijloc în sus eram deasupra parapetului.
PREŞEDINTELE : Dar picioarele ţi-erau pe scară, nu pe parapet !
DIDIER : Da, dar trebuiau să fie pe scară ca să pot ajunge pe parapet.
PREŞEDINTELE : Da, înţeleg foarte bine. De fapt, însă, corpul tău a rămas în spaţiul delimitat de pereţii tranşeei, nu-i aşa ?
DIDIER : Nu înţeleg ce vreţi să spuneţi, domnule colonel...
PREŞEDINTELE : De fapt n-ai ieşit nici un moment din tranşeea de pornire la atac.
DIDIER : Cum v-am spus, domnule colonel, tocmai ieşeam, cînd trupul lui Valladier...
PREŞEDINTELE : Răspunde la întrebarea mea. Ai ieşit sau nu ai ieşit din tranşeea de pornire la atac ?
DIDIER : Încercam să vă explic, domnule colonel...
PREŞEDINTELE : Răspunde, da sau nu ?
DIDIER :...
PREŞEDINTELE : Răspunde, îţi spun !
DIDIER : Nu.
PREŞEDINTELE : Vreo întrebare, domnule procuror ?
IBELS : Nu, domnule preşedinte.
PREŞEDINTELE : Căpitan Étienne ?

ÉTIENNE : Aş dori să cer martori pentru a stabili condiţiile care au existat în tranşeea companiei a 2-a. Aş vrea să demonstrez...
PREŞEDINTELE : Inutil. Acuzatul ne-a spus el însuşi că nu a părăsit nici un moment poziţia de plecare la atac.
ÉTIENNE : Cu toate acestea, aş vrea să dovedesc că...
PREŞEDINTELE : Cererea se respinge.
ÉTIENNE : Atunci aş vrea să cer martori pentru a dovedi faptele de arme ale acuzatului, caracterul şi...
PREŞEDINTELE : V-am mai spus o dată că noi nu judecăm pe acuzat pentru caracterul lui. Aş dori să încetaţi cu tentativele de introducere a unor asemenea chestiuni deplasate. Acuzatul se poate întoarce la banca sa. Dacă doriţi să începeţi pledoaria, căpitan Étienne, puteţi să o faceţi chiar acum. Aveţi cinci minute la dispoziţie.
ÉTIENNE : Da, domnule preşedinte. În primul rînd, consider de datoria mea să ridic un respectuos protest împotriva felului în care a fost dezbătut acest proces. Protestez formal şi categoric împotriva faptului că nu s-a dat citire actului de acuzare. Consider că această omisiune constituie o ilegalitate de natură a face procedura acestei curţi marţiale nulă şi neavenită. În al doilea rînd, protestez împotriva faptului că nu se iau note stenografice după dezbaterile procesului. Faptul acesta lipseşte pe acuzaţi de un instrument pe care să-şi poată întemeia o cerere de graţiere adresată preşedintelui republicii...

PREŞEDINTELE : Uitaţi că nu mai există graţierea prezidenţială, căpitane Étienne? Tocmai datorită faptului că aceste cazuri de laşitate şi de insubordonare s-au înmulţit, preşedintele a renunţat la prerogativa sa de graţiere şi au fost reintroduse curţile marţiale cu procedură sumară. De aceea nu este necesar să se ia note stenografice.

ÉTIENNE : Cu toate acestea, domnule preşedinte, înţeleg să mă prevalez de această omisiune. Şi fac aceasta cu atît mai energic, cu cît este în legătură cu cel de al treilea protest pe care vreau să-l ridic. Protestez respectuos, dar nu mai puţin formal şi categoric, împotriva felului în care au fost interogaţi acuzaţii şi siliţi să recunoască fapte al căror sens a fost în aşa fel răstălmăcit, încît au devenit incriminatorii. Am atras respectuos atenţia curţii asupra faptului că audierea martorilor s-a făcut cu ignorarea grosolană a corectitudinii şi că întrebările apărării au fost supuse obstrucţiei, cînd nu au fost cu totul înlăturate. După cum am mai spus, aş considera că lipsesc de la datoria mea faţă de aceşti oameni, a căror apărare mi-a fost încredinţată din oficiu, dacă n-aş ridica în faţa curţii aceste proteste formale şi categorice.

Să-mi îngăduie acum curtea să mă întorc cu faţa către aceşti trei oameni, aflaţi aici sub povara uneia dintre cele mai grave acuzaţii care se poate aduce unui ostaş — laşitatea.

Domnilor, vă afirm că aceşti trei oameni n-au fost laşi. Au fost eroi! Ei fac parte dintr-un glorios regiment de trupe de asalt, un regiment ale cărui stindarde sînt încărcate de decoraţii, pe care o patrie recunoscătoare li le-a acordat, un regiment din care

a face parte este, pentru mine, cea mai mare mîndrie. Numai în ultima lună ei s-au distins din nou în luptele aprige din valea Souchez şi de pe crestele învecinate, unde a fost vărsat cu atîta belşug sînge francez. Decimaţi, vlăguiţi, nedormiţi şi cu nervii tociţi de bombardamente, au fost, în cele din urmă, cei cîţi mai rămăseseră dintre ei înlocuiţi acum două sau trei zile, pentru o bine meritată perioadă de odihnă şi de refacere. Pe cînd erau efectiv în marş spre zona de odihnă, li s-a schimbat destinaţia şi au fost trimişi în sectorul „Buboiului", cu ordinul de a cuceri acest obstacol bine cunoscut ca redutabil, atît de redutabil, încît două atacuri date de trupe proaspete, trupe proaspete, repet, eşuaseră nu cu mult înainte. Fără murmur, ei şi-au lăsat oboseala deoparte şi s-au aflat din nou în tranşee, chiar în aceeaşi noapte în care trebuiau să fie în cantonament. Timp de treizeci şi şase de ore au fost supuşi unui foc de hărţuire nimicitor. In jurul lor pămîntul era acoperit de cadavrele camarazilor lor, căzuţi în atacurile precedente. Aerul era plin de duhoarea morţii şi duduia de zgomotul morţii.

Veni ora H şi începu barajul. Focul inamic de contrabaterie răspunse imediat, cu tirul reglat la metru. Foc de mitralieră ucigător mătură parapetele, foc aproape tot atît de nepătruns ca şi o ploaie deasă. Au şovăit oare? Nu. Au înaintat în infernul îngrozitor, rîndurile lor s-au subţiat sfîşietor de repede, cu fiecare pas înainte pe care îl făceau.

Férol merse cel mai departe, pînă în mijlocul acelui bulevard al morţii care se numeşte „ţara nimănui". Acolo se pomeni singur. I se poate pretinde

lui să pornească singur la atacul „Buboiului“ ? Nu, nimeni n-ar putea cere unui om aşa ceva, prea ar fi lipsit de sens ! Domnilor, acuzatul Férol n-a fost laş !

Langlois, purtînd Medalia Militară şi Crucea de Război, era chiar lîngă comandantul său de companie, prins fără ieşire în propriile noastre reţele de sîrmă ghimpată, care vibrau la sunetul gloanţelor de mitralieră ale inamicului. Comandantul lui de companie fu ucis, compania sfărîmată. După propria lui mărturie, nu a luat comanda pentru că nu avea a cui comandă s-o ia, decît a morţilor. A fost oprit şi n-a mai putut înainta. Domnilor, acuzatul Langlois nu a fost un laş !

Didier are ghinion, recunosc. Dar trebuie el oare să fie stigmatizat cu pecetea laşităţii pentru că trupul unui camarad cade peste el şi-l doboară ? Am vrut să aduc martori să arate condiţiile care au existat pe fracţiunea de front a companiei a 2-a, punctul cel mai greu poate din tot sectorul. Aţi fi aflat de la ei că valul de atac a fost literalmente secerat, pe buza tranşeei, de un foc nimicitor. Didier încerca să înainteze atunci cînd a fost împiedicat de unul din acele accidente care ar fi putut să pară caraghios în alte împrejurări, dar în acestea era mult prea semnificativ pentru a fi altfel decît înfiorător. Am mai vrut să aduc martori să dovedesc că, în ajun de atac, el a efectuat, singur, o patrulare cutezătoare şi primejdioasă de-a lungul reţelelor inamice de sîrmă ghimpată, că era considerat un as în asemenea operaţii de către comandantul său de companie, care, din nefericire, a fost ucis cîteva

secunde după ce îşi aruncase vitejeşte oamenii la atac. Domnilor, acuzatul Didier nu a fost laş !

Ce mi-a mai rămas de spus...

PREŞEDINTELE : Nimic. Aţi depăşit deja timpul acordat pentru pledoarie.

ÉTIENNE : Vă rog, domnilor. Ştiu că se doreşte să se dea cîteva exemple. Dar oamenii aceştia au fost rău aleşi. Cu siguranţă că nu dumneavoastră, domnilor, onorabili judecători ai unei curţi militare de justiţie, veţi fi cei care veţi contribui la grotesca ironie de a condamna aceşti oameni pentru o crimă care este exact contrariul calităţilor pe care ei efectiv le-au manifestat şi pentru care ar trebui decoraţi.

Domnilor, convins de rigurosul sentiment al datoriei care vă însufleţeşte conştiinţele de ofiţeri, de sentimentul profund de justiţie care vă comandă conştiinţele dumneavoastră de judecători, de pătrunzătorul sentiment de compasiune care vă mişcă conştiinţele de oameni, încredinţez soarta acestor acuzaţi generozităţii dumneavoastră de gîndire, convins fiind că trei ofiţeri francezi de integritatea dumneavoastră nu vor găsi cu putinţă să se comporte astfel încît să devină instrumentele unei înfiorătoare şi revoltătoare crime judiciare. Vă mulţumesc pentru atenţiunea şi pentru răbdarea pe care mi-aţi arătat-o

PREŞEDINTELE : Domnul procuror.

IBELS : Domnule preşedinte şi domnilor judecători ai acestei curţi marţiale. Eu nu am darul oratoric de care se bucură preopinentul meu, şi, dacă l-aş avea, nu l-aş folosi cu acest prilej, considerîndu-l, din punctul de vedere al acuzării, inutil. Acuzaţii s-au prezentat în faţa dumneavoastră, unul

cîte unul, şi au recunoscut că nu au înaintat în cursul atacului care a fost ordonat. După legea militară faptul acesta se numeşte, în cel mai bun caz, laşitate în faţa inamicului. De aceea eu mă mărginesc să solicit curţii să se conformeze prevederilor codului de justiţie militară, să constate vinovăţia acuzaţilor pentru vinile stabilite în sarcina lor şi să aplice pedeapsa prevăzută de cod.

PREŞEDINTELE: Acuzaţi, ridicaţi-vă în picioare! Mai aveţi ceva de spus în apărarea voastră?

Arestaţii se uită la Étienne, şi acesta vorbeşte pe şoptite cu fiecare din ei.

ÉTIENNE: Acuzatul Férol spune că este nevinovat şi roagă curtea să fie indulgentă cu el. Acuzatul Langlois spune că este nevinovat. Cere curţii să ţină seama de decoraţiile sale. Acuzatul Didier spune că este nevinovat, că este căsătorit şi că are patru copii. Solicită indulgenţa curţii.

PREŞEDINTELE: Foarte bine. Acuzaţii să fie duşi sub excortă înapoi la corpul de gardă. Şedinţa se ridică. Curtea se retrage în deliberare.

Un mic grup de oameni era aliniat în curtea din faţa remizei de trăsuri a castelului. Soarele coborîse de după clădiri, şi de sub umbra cornişelor se auzea gunguritul plăcut al porumbeilor. Trei oameni, descoperiţi şi fără arme, stăteau aliniaţi, în poziţie de drepţi. În spatele lor garda prezenta arma. În faţă era procurorul, flancat de grefierul curţii marţiale şi de sergentul-major. Căpitanul Ibels citea de pe o foaie de hîrtie:

— În numele poporului francez,

Curtea marţială cu procedură sumară de la Château de l'Aigle, deliberînd astăzi în şedinţă secretă,

Preşedintele a pus următoarele întrebări:

Sînt soldaţii Férol, Langlois şi Didier, din Regimentul 181 infanterie, vinovaţi de a fi arătat laşitate în faţa inamicului cu prilejul atacului dat de regiment asupra unei părţi a liniilor inamicului cunoscută sub denumirea „Buboiul"?

Procedîndu-se la vot, în conformitate cu prevederile legii, individual şi începînd cu judecătorul mai mic în grad, preşedintele curţii pronunţîndu-se ultimul,

Curtea marţială răspunde la întrebare în mod unanim: Da, acuzaţii sînt vinovaţi.

După care, la cererea procurorului, preşedintele a pus la vot chestiunea pedepsei care urmează să fie aplicată, votarea efectuîndu-se în conformitate cu prevederile legii, individual şi începînd cu judecătorul mai mic în grad, preşedintele curţii pronunţîndu-se ultimul,

Curtea marţială cu procedură sumară, prin două voturi contra unu, condamnă pe soldaţii Férol, Langlois şi Didier la pedeapsa cu moartea prin împuşcare, astfel cum prevede codul justiţiei militare.

Ordonă procurorului să citească această sentinţă, de îndată, în faţa acuzaţilor, în prezenţa gărzii sub arme.

Preşedintele curţii,
(Semnat) *Labouchère*
Tanon, judecător
Marignan, judecător

Sergentul-major Boulanger, de la adjutantura regimentului, avusese unele măsuri de luat, unele ordine de dat. Luase măsurile cu competenţă, şi acum, în biroul său, dădea cu precizie ordine unui grup de subofiţeri aleşi pe sprînceană din batalionul 1.

— După cum ştiţi, zise el, curtea marţială i-a găsit vinovaţi pe acuzaţi şi i-a condamnat să fie împuşcaţi. Execuţia va avea loc mîine dimineaţă la orele 8 precis. Colonelul insistă ca treaba să meargă fără încurcături şi fără întîrzieri. Nu este cazul să se pripească lucrurile, dar să nu se producă nici o bîjbîială. Mie mi s-a încredinţat misiunea şi sînt personal răspunzător de orice abatere de la dispoziţiuni şi de orice greşeală. Puteţi fi siguri că orice greşeală care s-ar produce mi-o veţi plăti cu vîrf şi îndesat, oricare din voi nu şi-ar îndeplini îndatoririle. Aceste îndatoriri, din întîmplare, sînt destul de simple. Scoateţi-vă carnetele şi aveţi grijă să vă notaţi tot ce vă spun.

Sergent Gounod, dumneata eşti numit la comanda escortei arestaţilor, de la corpul de gardă la stîlpul de execuţie. Vei avea o gardă de doisprezece oameni sub arme, cu puştile încărcate, baioneta la armă, cîte patru oameni de fiecare arestat. Cei patru oameni vor fi desemnaţi individual pentru fiecare arestat şi, în caz că se produc tulburări, vor fi ţinuţi responsabili numai pentru acel anume arestat. La primul semn de tulburare, arestaţii vor trebui imediat înconjuraţi. Dacă tulburările nu se linîştesc imediat, arestaţii vor fi impuşcaţi pe loc. Dacă se constată o acţiune premeditată, arestaţii vor fi împuşcaţi sau trecuţi prin baionetă, toţi. Dar trebuie să se facă toate eforturile pentru ca ordinea să fie restabilită fără a se recurge la împuşcare. E clar?

Nu, prizonierilor nu li se vor lega mîinile decît după ce vor ajunge la stîlpul de execuţie. Colonelul nu vrea să fie supuşi la cruzimi inutile. Şi, în afară de asta, le va fi mai greu să meargă.

Escorta nu are voie să vorbească nici un singur cuvînt cu arestaţii, în afară de ordine. Dumitale ţi se va da un litru de coniac, să-ţi umpli bidonul. Cînd te vei duce să ridici arestaţii, le vei da fiecăruia o înghiţitură bună şi o ţigară, dacă vor. Dar vezi să nu bea prea mult. Nu uita că o să fie pe stomacul gol, un stomac foarte gol dacă ce ştiu eu face două parale. Apoi, cînd detaşamentul va ajunge la colţul pădurii, acolo unde o ia înspre terenul de defilare, vei da fiecăruia cîte încă o duşcă. Asta le va fi ultima. E clar?

Îndată după ce se termină adunarea asta, sergentul Gounod se va duce la corpul de gardă şi va străbate distanţa de acolo pînă la terenul de defilare cu un pas ceva mai încet decît marşul obişnuit, măsurînd cu atenţie durata de parcurs. Vei face o notă cît timp ţi-a trebuit exact ca să ajungi pînă în mijlocul terenului din apropiere de marginea sa dinspre vest, lîngă copaci. Timpul acela, plus 8 minute, va fi scăzut din ora 8 şi va fi exact timpul la care escorta va pleca, împreună cu arestaţii, de la corpul de gardă. V-au intrat toate astea bine în cap?

Bine. Sergentul de zi va da o corvadă din două echipe, una să pună stîlpii de execuţie în locurile pe care le voi arăta eu, cealaltă pentru ca să sape groapa, o groapă mare, să încapă trei cadavre, în

pădure, dincolo de stîlpii de execuţie. Aceste echipe vor rămîne la dispoziţie pînă după ce se termină toată treaba. Sergentul de zi va avea grijă ca ele să aibă un cuţit, frînghie şi benzi de legat la ochi. Frînghia este pentru legat condamnaţii la stîlp. Mîinile li se vor lega la spate, apoi li se vor lega corpurile de stîlp, destul de strîns pentru ca să nu cadă dacă leşină sau dacă li se moaie genunchii. Aceste corvezi vor fi date de compania a 3-a.

Acuma, cu privire la plutoanele de execuţie. E ordin ca ele să fie formate numai din recruţi. Nu, nu ştiu de ce, dar bănuiesc că-i pentru ca să le întipărească un simţ al disciplinei şi, poate, pentru ca să evite vreo tulburare care s-ar putea ivi din partea vreunui om vechi care ar refuza să tragă într-un camarad. Da, ştiu că regulamentul spune că plutoanele de execuţie trebuie să fie dintr-alt regiment, sau cel puţin din alt batalion. Dar ordinul e ordin, şi ăsta vine de la divizie. Ştiu ei ce fac, şi dacă nu ştiu, nu e treaba noastră. In orice caz, nu asta discutăm. Apoi, colonelul vrea să aranjăm în aşa fel, încît plutonul de execuţie să fie din altă companie decît omul pe care îl vor executa. De aceea, compania 1 va da plutonul de execuţie pentru Langlois, compania a 4-a, pentru Didier, şi compania a 2-a, pentru Férol. Doisprezece oameni şi cîte un sergent de fiecare pluton de execuţie; vor merge la terenul de execuţie separat şi vor sta la distanţă unul de altul, la capătul terenului. Am să vin să le indic locurile îndată ce va fi momentul.

Intregul regiment va fi pe teren la 7 şi un sfert, aliniat în formaţie de paradă, la marginea dinspre

răsărit. La 7 şi jumătate voi lua comanda şi voi dispune regimentul în careu pe trei laturi.

La 8 fără un sfert vor veni ofiţerii pe teren şi vor lua comanda. Eu voi preda toată chestia asta ofiţerului mai mare în grad.

Indată ce condamnaţii vor ajunge pe teren şi vor fi legaţi la stîlpi, voi dispune pe teren plutoanele de execuţie şi voi raporta ofiţerului comandant că totul este gata. La ordinul lui se vor bate tobele şi apoi adjutantul regimentului va citi sentinţa curţii marţiale. După citirea sentinţei, tobele vor bate din nou. Focul va fi ordonat de un subofiţer reangajat. Incă nu ştiu dacă regimentul va trebui să treacă peste trupurile împuşcaţilor sau nu.

Are cineva ceva de întrebat ?...

Nu, n-are să fie nici o ceremonie de degradare militară. Probabil că s-a neglijat în ordinul diviziei, şi colonelul vrea să profite de neglijenţa lor. Alte întrebări ?...

Foarte bine. Rupeţi rîndurile !

— In numele poporului francez... zise Langlois.

— Ar fi trebuit să spună : în numele măcelarilor francezi, zise Didier.

— Cînd te gîndeşti, zise Langlois, că, la urma urmei, noi sîntem poporul Franţei, şi tu, şi eu, şi Férol, şi milioane de alţii ca noi...

— N-o lua prea în serios, zise Férol. Asta-i a treia oară că trec prin faţa curţii marţiale şi niciodată n-a ieşit mare lucru, decît ceva puşcărie. Şi puşcăria nu-i un lucru chiar aşa de rău, mai ales în timp de război. Sîntem la adăpost, primim trei sferturi de pîine pe zi şi nu ne bate nimeni capul.

Ce-avem de făcut e să stăm şi să aşteptăm. Cînd şi cînd cîte o corvadă, poate. Ascultaţi ce vă spun eu, faţă de gherlele algeriene, asta-i lux! Dac-ar fi după cum vorbiţi voi, măi băieţi, parc-ar fi venit sfîrşitul lumii.

— Păi pentru noi a venit, zise Didier, numai că tu nu vrei să vezi.

— De unde ştii? întrebă Férol.

— După semne. Întîi, Langlois, ăsta de-aici, a tras la sorţi. Cînd încep cu trasul la sorţi, poţi foarte bine să începi a-ţi face testamentul. Al doilea, Roget m-a ales pe mine. Deştept, bestia, n-ai ce zice! Se descotoroseşte de mine aşa, frumuşel. Ştii, niciodată n-am avut poftă să omor un om, în afară de război, fireşte, dar aş da mult să-l văd milogindu-se în faţa revolverului meu. Şi ştii ce-aş face? Aş pune cinci oarbe şi numai ultimul să fie plin. Aş trage în el fiecare din alea oarbe, aşa, cu pauze, să-l fac să moară de cinci ori înainte de-a muri de-a binelea...

— Ascultă, da ştii că asta-i o idee grozavă?! zise Férol, cu ochii strălucind de admiraţie. Cum de ţi-a dat în cap? Trebuie să-mi aduc aminte de ea cînd oi ieşi. E o bestie de...

— Dar nu poate să-ţi intre în capul tău ăla greu, Férol, că de data asta nu mai ieşi? întrebă Langlois.

— Oh, cioclule!

— Ascultă, nu te-a convins curtea asta marţială — dacă poţi să-i zici curte marţială — că nu mai ai nici o şansă?

— Ca să vă spun drept, băieţi, nu prea m-am sinchisit de ea. Îmi făceam socoteala dacă aş fi putut să fac o săritură drept prin fereastra care era lîngă mine. Eram tocmai aproape să mă hotărăsc să încerc. Căpitanul îşi ţinea discursul. M-am uitat prin cameră, primprejur, să văd dacă mă pîndea cineva. Şi... dumnezeii lui, cînd mi-am întors iar capul, unul dintre paznici venise mai aproape de fereastră şi-şi ţinea ochii lui de porc pe mine.

— Eşti smintit! zise Didier.

Langlois acceptă această înlăturare a lui Férol ca fiind foarte nimerită, iar el şi cu Didier începură să vorbească între ei.

Aveau temeri, temeri profunde, dar pînă acum nu erau realmente speriaţi. Scăpaseră de sub tensiunea dezbaterilor din faţa curţii marţiale, care fusese, mai mult decît oricînd, o manifestare duşmănoasă din cauza rigidităţii curţii, a numărului copleşitor de uniforme ofiţereşti şi al baionetelor lungi, zvelte, strălucitoare, nemişcate ale paznicilor. Cea mai mare parte din secreţiile corpului lor funcţionau iarăşi normal şi saliva le umezea din nou gurile uscate.

Se copleşeau unul pe altul cu argumente, să demonstreze că moartea era certă, deşi, în acelaşi timp, erau convinşi că ceea ce era cert era viaţa. Ascultau de acel instinct ciudat care împinge pe om să spună una şi să gîndească alta. Grămădeau deznădejde peste deznădejde şi simţeau că în felul ăsta îşi fac puţin bine. Vorbiră vreo oră, poate mai mult într-o zadarnică străduinţă de a se elibera de sentimentele lor contradictorii. Ştiau că vor muri şi, în acelaşi timp, nu credeau. Sau erau convinşi că vor fi executaţi, şi, totuşi, nu puteau concepe că aşa ceva li s-ar putea întîmpla.

Această stare de sentimente contradictorii şi confuze a fost lămurită scurtă vreme după căderea nopţii, care a măturat aproape cu totul edificiul imunităţii lor, construit cu atîta trudă, şi i-a lăsat dintr-o dată şi brutal în faţa a ceea ce mai rămăsese, şi-anume deznădejdea. Lămurirea le-a adus-o vizita sergentului Picard, preotul.

— Fiii mei, le spuse el, sînteţi ostaşi, şi de aceea nu am nevoie să umblu cu ocoluri. Vă aduc veşti proaste. Trebuie să fiţi gata pentru tot ce-i mai rău. Colonelul mi-a spus să vă comunic asta. El s-a pus în contact telefonic cu Cartierul General al Armatei. Comandantul Armatei a XV-a era plecat la un dineu şi nu s-a putut ajunge pînă la el. Colonelul a vorbit cu şeful de stat-major, dar acesta i-a spus că nu are calitatea să intervină într-o asemenea chestiune. Colonelul a discutat cu el, apoi s-a întrerupt linia. Dax a încercat să recapete legătura, dar cînd a fost pus din nou în legătură cu Cartierul General al Armatei şi a spus cine era, l-au lăsat să aştepte o bucată de vreme, apoi i s-a spus că şeful de stat-major a ieşit şi că nu se ştie unde este. Spune că voi veţi înţelege că nu voia să mai fie găsit. Acelaşi lucru s-a întîmplat şi cu divizia.

Fiii mei, de spus nu pot să vă spun nimic în momentul de faţă. Dar pot să fac ceva, şi asta am făcut-o. V-am adus hîrtie şi creion. Dacă vreunul din voi nu ştie să scrie, îi stau la dispoziţie. Va fi acelaşi lucru, ca şi cum ar fi la spovedanie... Bine atunci. Iată aici cele pentru scris. Am să mă întorc mai tîrziu. Puteţi să vă scrieţi scrisorile fără teamă de cenzor, pentru că o să am eu grijă să ajungă

la familiile voastre. Biserica are, ca şi statul, voi ştiţi, mijloacele ei de comunicare.

— Domnule sergent, zise Langlois, cît timp ne-a mai rămas ?

— Nu prea mult, sărmanul meu prieten, dar cred că cel puţin pînă după răsăritul soarelui.

— De ce crezi asta ? Eşti sigur ?

— Da, sînt sigur, pentru că tot regimentul a primit ordin de paradă. N-or să facă paradă pe întuneric. Şi-afară de asta, plutonul... Picard se opri deodată şi se simţi uşurat cînd îl auzi pe Didier acoperindu-i stîngăcia cu o întrebare :

— Doare rău, dom' sergent ?

— Cred că nici n-o să simţi. Durerea voastră e acuma, în suflet, nu în trup. Va... ăăă... o să fie ca un sfîrşit bine-venit pentru tortura voastră. Am să mă întorc să vă ajut, dacă am să pot, în orele acelea.

— Dom' sergent, zise Férol, adu-ne nişte ţigări dacă vrei. Şi nu uita şi de chibrituri.

Sergentul Picard ieşi.

„Nici unul dintre ei nu mi-a spus *părinte*... îşi zise el. Mai tîrziu, poate..."

Didier stătea pe scîndurile patului şi se străduia să scrie nevestei. La început cuvintele îi veneau mai greu din creion decît i-ar fi venit de pe buze.

Incepu cu începutul şi îi povesti istoria cu patrula, cu aranjamentul lui cu Roget, cu atacul „Buboiului" şi cu toate cele ce au urmat după aceea cu o atît de uluitoare iuţeală. Se antrenă atît de profund în expunerea întîmplărilor militare, încît uneori aluneca în stilul unui raport în toată regula.

Işi scria apărarea, apărarea de care fusese lipsit, pe care fusese împiedicat să şi-o facă. Cînd şi cînd profunda nedreptate a întregii afaceri îl copleşea, şi cuvintele-i deveneau o năvală de indignare, aproape isterică în efortul său de a reda sentimentul de umilire jignitoare. După aceasta a urmat un interval mai calm, de durere; şi nu era numai o durere mută, pentru că se manifesta în mărturisirea dragostei lui pentru toate acele mici mărunţişuri pe care o nevastă le trimite bărbatului ei pe front de care-i erau pline buzunarele. Dădu instrucţiuni amănunţite despre felul exact cum voia să fie crescuţi copiii, ce meserii să înveţe. În fraza următoare lăsa toate astea în seama nevestei. Vorbi cu demnitate şi cu mîndrie despre viaţa şi despre munca lui. Fusese întotdeauna un om de caracter şi voia ca nevasta lui să-i păstreze această reputaţie printre prieteni şi cunoştinţe, mai mult de dragul copiilor decît de dragul lui. O asigura că n-a fost niciodată laş. Era pur şi simplu împuşcat ca exemplu. N-a avut niciodată noroc şi se resemna cu soarta lui. La urma urmei, Franţa era şi aşa plină de copii fără taţi şi de văduve. Îi promitea că va înfrunta plutonul de execuţie ca un soldat viteaz. Nici ea şi nici copiii lor să nu-şi plece niciodată capul de ruşine din cauza lui. Reveni la obiectele din buzunare, pe care le înşirase în faţa sa, punga de tutun, o scrisoare, o buclă de păr, toate de la iubita lui Annette. Apoi, deodată, copleşit, îşi încheie brusc scrisoarea:

„Cît te iubesc, Dumnezeule! Şi cît mi se rupe inima!"

Şi Didier plînse, în tăcere, întorcîndu-şi faţa aşa ca să nu-l vadă ceilalţi.

Scrisoarea lui Langlois:

„Pe front

Scumpa mea,

Cum să încep să-ţi spun ce mi s-a întîmplat? Prea e crud, dar cînd tu vei citi scrisoarea aceasta, eu voi fi mort, căzut sub gloanţele unui pluton de execuţie francez. Sînt uluit şi mă simt atît de singur... Să mă ierţi dacă scriu fără şir. Gîndurile şi sentimentele năvălesc în mine atît de cumplit, că mă iau cu ele.

Dacă sergentul Picard sau căpitanul Étienne vor veni vreodată pe la tine, poţi să-i crezi. Mi-au fost prieteni, iar Picard este preotul care îmi promite să aibă grijă ca scrisoarea aceasta să ajungă în mîinile tale. Cred că şi colonelul Dax mi-a fost prieten, deşi un prieten de departe. Ei îţi vor spune cum s-a ajuns aici. Pe scurt, uite ce s-a întîmplat. La un atac, azi-dimineaţă, noi n-am reuşit să atingem obiectivele care ni s-au fixat. Mi se pare că sînt veacuri de-atunci. N-a fost din vina voastră. Nici o fiinţă omenească n-ar fi putut înainta prin focul acela. Cineva a vrut să se dea cîteva exemple, şi eu sînt unul dintre ele. Pe lîngă mine mai sînt doi. Am fost trecuţi prin faţa unei curţi marţiale şi mîine dimineaţă vom fi împuşcaţi. Am fost acuzaţi de laşitate, şi curtea marţială a fost o maşină de condamnat. N-am fost laşi, ţi-o jur. Dar ei vor să dea pilde. Nu spun că nu mi-a fost frică. Nu e om căruia să nu-i fi fost frică.

Oh, draga mea, scumpa scumpelor! Cuvinte, cuvinte, cum mă trădează ele fără milă! Preşedintele curţii era un colonel, Labouchère, şi numele lui spune foarte bine ce era, un măcelar[1], deşi presupun că el credea că îşi face datoria.

Goana timpului mă înspăimîntă. In fiecare clipă mă pot aştepta să aud paşii gărzii, care vine să ne ia. Nu, nu-i adevărat. E încă noapte, şi nu ne vor împuşca pînă nu se face ziuă. Au nevoie de lumină pentru ca să poată ţinti. E atît de greu să rămîi cinstit, mai ales în asemenea împrejurări! Ceea ce vreau să spun e că am sentimentul că pot veni în orice clipă. In realitate mi-au mai rămas cîteva ore de trăit. Vor trece atît de greu, vor trece atît de repede... De pe acum simt că în mine totul e amorţit, ca şi cum pîntecele mi-ar fi plin de plumb. Şi va şi fi, destul de repede. Iartă-mi sarcasmul ieftin şi crud. Poate că, scriindu-ţi ţie, să-mi recapăt puţin stăpînirea asupra mea. Voi încerca să nu impun inimii tale durerea inimii mele, pentru că atunci cînd tu vei afla despre ea, a mea va fi trecut. N-am ştiut niciodată că groaza produsă de faptul că timpul trece poate să fie atît de apăsătoare!

Ce se va întîmpla cu tine, dragostea mea, ce se va întîmpla cu viaţa aceea nouă care trebuie să mişte în trupul tău, trupul acela pe care l-am iubit atît de mult şi pe care n-am să-l mai văd niciodată? Dar nu la trupul tău mă gîndesc acum. Smuls pe jumătate din trupul meu, am pierdut orice aptitudine

---

[1] In limba franceză *la bouchère* înseamnă măcelăreasă.

pentru senzualitate. Pe de altă parte, mintea mea percepe acum cu o intensitate care parc-ar face capul să-mi plesnească. Dorul de tine e o tortură, pe care de-abia o mai pot îndura. Fiecare fibră din mine năzuieşte către tine într-o încercare jalnică, disperată de a mi te aduce la mine, ca să ne putem alina unul pe altul. Dar sînt singur, şi unicul meu mijloc de comunicare este de a-ţi lăsa această amărîtă scrisoare, s-o citeşti cînd eu nu voi mai fi.

Aici e, cred, brutalitatea morţii — această imposibilitate bruscă de a mai putea comunica. Şi-atunci mă cuprinde furia şi mă întreb dacă n-am să înnebunesc. Apoi simt nevoia de a spune vieţii ceea ce cred despre ea, acum cînd trebuie s-o părăsesc. Apoi îmi dau seama de zădărnicia acestora, şi furia mea se domoleşte, şi s-ar zice că o vreme plutesc pe un ocean senin de toleranţă şi resemnare. Tocmai asta am făcut acum, şi vreo douăzeci de minute înainte de a-ţi scrie fraza aceasta n-am scris nimic. Am fost într-un fel de transă, cred. M-am uitat la Didier cum se trudea cu scrisoarea lui. M-am uitat la Férol, zăcînd în colţul lui, fumînd liniştit, ca şi cum ar avea înainte timp destul. Da, da, are timp de fapt, deşi nu pare să-şi dea seama sub ce aspect. Il invidiez pentru fatalismul lui. Am crezut întotdeauna că şi eu sînt fatalist, dar la el fatalismul pare să funcţioneze, la mine, nu.

Şi-acum, deodată, amărăciunea revine. Mi-e adusă înapoi, de data asta de priveliştea unei libarce care explorează crăpăturile din pardoseala arestului. Această libarcă va fi vie, explorînd, cum a făcut întotdeauna, cînd eu voi fi mort. Această libarcă

va avea o posibilitate de a comunica şi cu tine, care mie, soţul tău, îmi este răpită — posibilitatea de comunicare ce se cheamă viaţă.

Ieri încă, înainte de atac, vorbeam cu oamenii. Ziceam că nu mi-e frică să mor, mi-e frică de cum o să fiu omorît. Era adevărat, şi încă îmi mai este, deşi ştiu că voi putea înfrunta plutonul de execuţie fără să clipesc. Dar am învăţat acuma că frica de o întîlnire cu moartea este un lucru real şi îngrozitor. Iar gîndul la tine, scumpa mea, este singurul care îmi dă tărie să trăiesc ceasurile astea.

Nedreptatea celor ce se petrec este pentru mine atît de evidentă, încît nu vreau să mai stărui asupra el. Fireşte, sînt într-o stare de revoltă vehementă. Dar ceea ce mă înnebuneşte este nedreptatea faţă de tine, dacă-i îngădui gîndului la ea să dăinuiască în mine. Iată-ne, două făpturi omeneşti, care nu au făcut niciodată rău nimănui. Ne iubim unul pe altul şi-am construit din două vieţi una singură, una care e a noastră, care-i făcută numai din noi, care-i tot ce avem noi mai de preţ, un lucru frumos, care ne fericea, intangibil şi totuşi mai real, mai necesar decît orice altceva în viaţă. Ne-am consacrat toate străduinţele noastre, şi toată inteligenţa, ca să durăm, să dezvoltăm şi să păstrăm această construcţie în stare bună. Deodată intră cineva în ea, fără să-i pese, fără măcar să ştie cine sîntem, şi într-o clipă face din aceste legături, cu totul şi cu totul intime, ale noastre, o ruină oribilă, mutilată şi sîngerîndă, şi sfîşietor de dureroasă.

Dulce şi adorată făptură, iar rătăcesc. Nu spun, nu pot să spun nici jumătate din ceea ce simt sau gîndesc. De-am fi unul în braţele celuilalt, dacă ne-am

putea privi în ochi, asta ar fi tot ce ne-ar mai trebui. Dar nu mă pot hotărî să închei scrisoarea asta. Este unicul mijloc de a vorbi cu tine. Cînd mă voi opri, pentru că va trebui să mă opresc, tăcerea, după cîte ştiu, va fi eternă. Te superi pe mine pentru că prelungesc o convorbire care niciodată nu va putea fi reluată? Te superi pentru că încerc să întîrzii o despărţire care va fi absolută? Te superi pentru că încerc să dau formă haosului din mine, să-i dau glas?

Te iubesc atît de mult...

Am fost tras la sorţi. Sergentul-major a încurcat lucrurile, aşa că a trebuit să se tragă a doua oară. La a doua tragere a căzut sorţul pe mine. Doar o încurcătură cu nişte numere, şi iată-ne, tu şi cu mine, puşi la tortură. Nu încerc să înţeleg.

Te rog, te rog, ia un avocat şi pune-l să determine o anchetă în cazul meu. Tatăl tău te va ajuta. Foloseşte-te de toate influenţele, împrumută bani dacă va fi nevoie, mergi pînă la cele mai înalte instanţe, chiar pînă la preşedintele republicii. Vezi ca ucigaşii mei să plătească cu pedeapsa pentru ucigaşi. În inima mea nu-i iertare pentru ei, oricine ar fi, ci numai răzbunare, dorinţă adîncă de răzbunare, pe care ţi-o încredinţez ţie ca pe o datorie pe care tu trebuie s-o îndeplineşti.

Cît te iubesc de mult, dragostea mea unică! Ţin în mînă carnetul pe care mi l-ai dat. Il pipăi. E ceva ce-a fost atins de tine. Iţi va fi trimis ţie. Il sărut pe toate feţele, o tristă încercare de a-ţi transmite cîteva sărutări. Sărmană bucăţică de piele, roasă, unsuroasă... Ce elan de dragoste străbate din mine în acest obiect părăsit, unica legătură, tragică,

personală, între tine şi mine. Imi dau lacrimi şi nu le pot opri. Picură pe carneţel şi-l fac mai moale şi mai urît decît oricînd. Cît îmi pare de bine că nu am luat fotografia aceea a ta. Iţi aminteşti, cînd mi-ai dat-o, că am plîns pentru că erai atît de dulce în ea şi expresia ta era atît de tristă? Dac-aş avea-o acum aici, m-ar omorî, şi totuşi, dac-aş avea-o, nu mi-aş putea lua ochii de la ea.

Sufletul din mine parc-ar vrea să plesnească. Mă sufoc de durere şi de dor. Férol continuă să fumeze, Didier şi-a sfîrşit scrisoarea şi trebuie şi eu să mă smulg de la a mea, în aşa fel ca gîndul la tine să nu mă trezească.

Rămîi cu bine, dragostea mea, cea mai scumpă dintre scumpe, nevasta mea iubită... Ai curaj! Timpul te va ajuta. Acum sînt stăpîn pe mine. Nu-mi mai e frică. Voi face faţă gloanţelor franceze ca un francez. Preotul s-a întors chiar acum. Cît te iubesc de mult, cît de mult am nevoie de tine! Scumpa mea, totdeauna te-am iubit, totdeauna am avut nevoie de tine. Tu, întotdeauna, în toate chipurile, mi-ai fost numai bucurie, mulţumire. Rămîi cu bine, rămîi cu bine... Acuma nu-mi pasă ce va fi copilul nostru. Sper să fie băiat, pentru că suferinţele tale, cînd citeşti scrisoarea asta, vor fi mult mai mari decît ale mele cînd am scris-o. Toată dragostea mea este numai şi numai pentru tine..."

Sergentul Picard, preotul, s-a întors la corpul de gardă puţin după miezul nopţii. A adunat scrisorile condamnaţilor şi le-a pus cu grijă într-un buzunar interior.

— Dumneata n-ai scris? îl întrebă pe Férol.

— Nu.

— N-ai pe nimeni cui să-i scrii? N-ai familie de loc? Nici măcar un prieten?

— Ba da, am avut o prietenă, zise Férol, care tot mai stătea întins în colţul lui. Era curvă la Marsilia, dar am uitat cum o chema.

— Aşa, cel mai bun prieten al tău a fost o prostituată, şi i-ai uitat şi numele... spuse preotul. Vorbise cu un fel de milă, gînditor. Sărmane băiat...

— Poţi să-ţi ţii mila pentru tine, zise Férol. Foarte des cel mai bun prieten al unui bărbat e o curvă. Mai bună decît multe neveste pe care le-am văzut.

— Ţine-ţi fleanca aia scîrboasă! strigă Didier.

Preotul observă o sclipire ciudată în ochii lui; socoti că putea să fie sărătura lacrimilor uscate.

— N-o lua aşa, răspunse Férol. Nu m-am gîndit la cineva anume.

— Mai bine, că de nu, făceam eu treaba plutonului de execuţie chiar aici.

— Nu-ţi lepăda cămaşa, zise Férol, nu fără oarecare prietenie. Multă vreme s-o porţi tot nu mai ai, şi-o să trebuiască s-o şi cîrpeşti foarte curînd. Ha, ha! Férol era foarte încîntat de gluma lui.

— Lasă-l în pace, spuse preotul.

O bucată de vreme a fost linişte în arest, afară de pasul monoton al lui Langlois, care se plimba în lungul camerei, se întorcea, iar se plimba...

Preotul voia să deschidă vorba despre spovedanie şi împărtăşanie, dar nu prea ştia cum să înceapă. Şi nici nu părea să capete multă încurajare de la oamenii cărora le era destinat acest ritual. Atitudinea lor era prietenoasă faţă de el ca om, duşmă-

noasă față de preot. Se hotărî să spună o rugăciune cu glas tare.

— Sfîntă fecioară...

— Ascultă, dom' sergent, întrerupse Didier, ești băiat bun, și camarad, și de toate. Dar nu începe acuma cu maimuțărelile astea pe-aici. N-am nevoie de ele, pricepi ? Dacă ăilalți au, dă-le-o sănătos într-un colț, fără gălăgie. Mie mi-e destul de greață și-așa.

— Didier, spuse preotul, și în glasul lui era oarecare severitate, tu poți fi necredincios dacă vrei, dar trebuie să ai atîta respect pentru sentimentele mele și pentru slujba mea, ca să nu hulești.

— Dumneata și slujba dumitale! Dumneata și Cristosul dumitale! În frumoasă încurcătură ne-a băgat. Mă faci să rîd. Mă faci să vărs!

— Nu vorbi așa, fiule, nu vorbi așa. Nu-ți dai seama ce vorbești...

— Ba da, îmi dau, pe Dumnezeul meu! Iți spun eu că Dumnezeu și toate-ale lui nu-s decît minciuni, minciuni... Și-ți mai spun că dacă tu nu vrei să taci, te fac eu să taci!

Didier aruncă preotului o privire aprinsă și amenință cu o mînă care tremura ușor. Langlois și Férol se uitau la Didier, mirați că și-a pierdut deodată calmul.

— Nu ai dreptul să lipsești pe camarazii dumitale de mîngîierea pe care le-o pot aduce eu.

— În orice caz, nu-ți încerca maimuțărelile pe mine. Dă-i drumu și mîngîie-i pe ei, dacă ei vor. Dumnezeu! Cristos! Draci, asta sînt... Didier se calmă, mormăind.

Preotul ignoră izbucnirea și acceptă sugestia pe care o cuprindea, cu toate că era făcută într-o formă atît de urîtă. Se întoarse către Férol.

— Fiul meu, nu vrei să te spovedești?

— Nu, nu vreau. Și-afară de asta, ar dura prea mult.

— Niciodată nu-i prea tîrziu se te căiești...

— O fi, da eu am să mai aștept puțin. Am așteptat și-așa vreo treizeci de ani.

— Nu crezi în Dumnezeu și în Isus Cristos, fiul său unic, care...

— Poate să fi crezut vreodată. Nu-mi aduc aminte. Dar acum aș vrea o dușcă bună de coniac. Asta mi-ar face mai bine decît toți fiii unici ai creatorului.

— Cu toată purtarea ta, în numele mîntuitorului, te iert de cuvintele tale prostești de hulă.

— Și eu te iert că nu mă lași să mai trag un pui de somn.

Langlois tot mergea într-una încoace și-ncolo cînd preotul se apropie de el și intră în pas cu el. Didier, rezemat de perete, îi privea pe cei doi mergînd, cu un ușor aer de batjocură pe față.

— Te rog, te rog, părinte, spuse Langlois încă înainte ca Picard să aibă posibilitatea să înceapă. Este absolut inutil, și nu vreau să-ți jignesc sentimentele. Eu am fost crescut în credința catolică și știu pe dinafară ce-ai să-mi spui. Respect credința dumitale, dar nu-i acum momentul să încerci să mi-o dai și mie. N-am ce face cu ea.

— Dar, fiule, dumneata ești un om inteligent, cultivat. Mintea dumitale este deschisă rațiunii...

— Tocmai de aceea, părinte, și balivernele pe care le spui dumneata nu sînt de loc rezonabile. Nu-s

decît superstiţie. Crudă, ironică superstiţie în aceste împrejurări. Langlois zîmbi. Un zîmbet cu o uşoară amărăciune. Apoi continuă: Nu poţi să faci pentru mine absolut nimic. Te rog să mă înţelegi. O spun cu toată bunătatea, aşa cum sînt convins că faci şi dumneata. Dar eu trebuie singur să ajung pînă la capătul nopţii ăsteia. Dac-ar putea fi nevastă-mea cu mine... In ochii lui Langlois se iviră lacrimi, şi o bucată de vreme el iuţi pasul.

Neputincios, plin de o profundă amărăciune, încurcat, preotul se depărtă de Langlois şi se duse către mijlocul camerei. Ingenunche pe pardoseala de ciment şi începu să repete formula de iertare a tuturor păcatelor cu glas tare.

Didier îl privi o bucată de vreme, apoi se ridică încet şi se îndreptă cu hotărîre spre omul îngenuncheat. Langlois se întoarse tocmai la vreme pentru ca să apuce să-l vadă pe Didier lovindu-l cu duşmănie cu piciorul în burtă.

— Taci odată! urlă Didier, apoi se aruncă peste preotul chircit de durere. Ieşi afară, boaită bocitoare, şi ia-ţi şi mormăielile cu tine!

Incepu să tragă pe preot către uşă, strigînd în acelaşi timp la gardă să deschidă. Langlois îşi reveni din uluiala pe care i-o produsese acest atac brutal şi înverşunat împotriva lui Picard şi sări în spinarea lui Didier. Căzură amîndoi grămadă peste corpul prosternat al preotului, şi în căderea lor răsturnară hîrdăul cu urină. Didier se scutură de Langlois, îl zvîrli în genunchi şi-i dădu o straşnică lovitură de pumn în falcă. Langlois se dădu înapoi, tremurînd pe picioare, cu gura larg deschisă şi plină de sînge, apoi se prăbuşi la pămînt. Férol se

sculă şi începu să privească la bătaie cu interes de spectator. Se întreba ce-o să se mai întîmple.

Didier striga într-una:

— Deschideţi uşa, pentru Dumnezeu, porcilor, scoateţi cioclul ăsta de aici!

Se dăduse înapoi de la uşă, şi acum stătea cu hîrdăul de urină, gol, ridicat deasupra capului.

Uşa se deschise brusc, împinsă de ostaşii care formau garda şi care încercară să se repeadă înăuntru. Didier le aruncă hîrdăul greu în faţă şi trînti jos doi oameni. Urla din adîncul plămînilor. Arăta ca un nebun şi se purta tot ca un nebun, pentru că se aruncă în masa de oameni, compactă, care se îndesa în uşă, să intre. Se repezi cu capul înainte, fără să ţină seama de armele întinse, fără să ţină seama de vîrfurile de baionetă îndreptate spre el. Oamenii pesemne că primiseră ordin, pentru că au ridicat baionetele în sus, aşa ca Didier să nu se izbească de ele, şi apoi îl împinseră înapoi în cameră, lovindu-l cu patul armelor.

Didier se lupta cu frenezie, zgîriind, izbind, dînd din picioare, făcînd puţină spumă la gură.

Deodată simţi o durere ascuţită deasupra genunchiului, căzu şi îşi pierdu imediat cunoştinţa. Primise dintr-o dată două lovituri de pat de armă, una care i-a rupt piciorul şi alta în cap, care l-a dat jos.

O dată Didier doborît, ostaşii care alcătuiau garda îşi redobîndiră calmul, îl ridicară pe preot, care zăcea fără cunoştinţă la pămînt, îl scoaseră cu ei afară fără să se uite măcar la Langlois, care mai zăcea încă pe pardoseala de ciment, sau la Férol,

care tot mai stătea în colțul lui, regretînd foarte mult că distracția părea să se fi sfîrșit.

La 4 fără zece dimineața, Didier începu să-și revină. La 4 își recăpătase cunoștința în suficientă măsură pentru ca să ragă de durere.

Sergentul care comanda garda intră înăuntru și văzu că se întîmplase ceva cu piciorul omului, ceva destul de serios de fapt, pentru că părea că între genunchi și coapsă se formase o a doua articulație. Sergentul ieși și trimise un curier după medic.

După trei sferturi de oră apăru și medicul. Era tînăr, somnoros și irascibil. Se uită la Didier și văzu dintr-o privire că femurul stîng era rupt.

— Nu puteai să mai fi așteptat încă vreo cîteva ore? zise el, gîndindu-se la somnul său întrerupt. Voi, ăștia, n-aveți bunul simț de-a face lucrurile la vremea lor. Ce idee să-ți rupi piciorul tocmai cînd puțin mai era și nu mai aveai nevoie de el niciodată...

Didier nu auzi batjocura, pentru că urechile îi erau pline de zgomotul din capul lui. Férol și Langlois se apropiară și priviră la medic, care începuse să taie pantalonul. Făcea treaba asta cu brutalitate, și Didier începu din nou să urle.

Medicul se opri din tăiat și se duse la trusă. Scoase o seringă hipodermică plină, o ridică în sus și scoase aerul din vîrful ei împreună cu cîteva picături, apoi căută pe pieptul lui Didier un loc mai cărnos și injectă doza. Scoase un creion chimic din buzunar, îl umezi cu vîrful limbii și făcu cîteva semne pe fruntea lui Didier care să informeze pe inițiați

că îi făcuse un sfert de gram de morfină la ora cinci.

— Cum s-a întîmplat? îl întrebă pe sergent.

Sergentul îi spuse.

— Hm... făcu medicul. Ia vezi pe undeva, pe-aici, să-mi găsești ceva, vreo scîndurică, să fac o atelă[1].

Urletele lui Didier se domoliseră, ajunseseră gemete. Simțea, vag, că ceva din el pleca, se depărta, încet, agreabil, pălind, ca un peisaj pe care îl stinge un val de ceață ce începe să coboare. N-avea timp să deosebească — cu siguranță că nici nu încerca măcar — dacă această potolire, îmblînzire, care se petrecea în el, era mintală sau era trupească. Tot ce știa era că se simțea bine. Apoi își pierdu din nou cunoștința.

Pînă să se-ntoarcă sergentul cu scîndurica, medicul tăiase pantalonul lui Didier, trăsese și potrivise cele două capete ale femurului și le pusese din nou cap la cap. Luă scîndurica și o legă de picior cu moletiera lui Didier, pe care o găsise la îndemînă.

— O să trebuie să țină și-așa, zise el, ridicîndu-se și adunîndu-și instrumentele. Firește că n-o să poată să stea în picioare cu femurul fracturat. Am să raportez colonelului și am să vă comunic dispozițiile lui. Și pînă atunci ia doi oameni și pune să curețe porcăria asta de-aici. Pute!

După vreo oră, medicul era din nou acolo.

— Cum îi merge? îl întrebă pe sergent.

— E liniștit, domnule doctor. Pare să doarmă.

— Asta-i din cauza morfinei. Sper că nu i-am dat prea multă.

[1] Dispozitiv folosit pentru imobilizarea membrelor fracturate.

— Ce-o să facem cu el, domnule doctor?

— L-am trezit pe colonel şi i-am spus. Era furios pe voi că aţi lăsat să se întîmple aşa ceva.

— Pentru Dumnezeu, domnule doctor, ce puteam să fac? Se zbătea ca un nebun.

— Ştiu, ştiu. Dar dacă tot eraţi la treabă, de ce nu l-aţi dat gata? În orice caz, colonelul a chemat divizia şi l-a sculat pe general din pat. A încercat să obţină amînarea execuţiei tipului ăstuia. Convorbirea a fost scurtă şi nu prea dulce, după cîte am băgat de seamă. Generalul l-a cam repezit. Colonelul arăta ca o furtună gata să izbucnească. Tot ce mi-a spus a fost: „Generalul a spus că ofiţerul medic o să ştie să pună omul acela pe picioare, aşa ca să poată înfrunta plutonul de execuţie. Du-te şi fă ceva dacă poţi!"

Ei, fireşte, de putut nu pot. Nu pot să fac minuni. Aşa că uite ce-avem de făcut: am să-ţi trimit o targă. Este o targă pliantă, n-avem decît de astea pe-aici. Trebuie să baţi în cuie cîte o grinzişoară, de-alungul, direct sub mînere. Îl pui pe tip pe targă şi îl legi bine cu o frînghie care să-i treacă pe la subsuoară şi peste bara transversală, astfel ca să-l susţină cînd targa va fi aşezată în picioare. Fă asta imediat ce ţi se aduce targa, cîtă vreme mai este încă sub efectul narcoticului. Probabil c-am să fiu şi eu pe-aici cînd or să plece şi am să merg şi eu cu ei. Dar dacă nu vin, dumneata trebuie să-l trezeşti dacă e adormit. Pentru asta îi vei da o palmă zdravănă. Dacă nu se trezeşte, dă-i vreo cîteva bobîrnace peste picior, uite-aici, vezi, unde e învineţit şi umflat. Asta o să-l aducă la viaţă. Pentru un motiv pe care nu l-am priceput niciodată nici un

pic, un om trebuie să fie dus la execuţie conştient. Acum am să încerc să mai dorm ceva...

— Domnule doctor, zise Langlois, cu un glas care semăna mai mult cu o şoaptă tremurată, o să fie foarte dureros? Dacă cumva nu fac decît să ne rănească...?

— Pentru asta-i sergentul-major, răspunse medicul şi plecă.

— Drăguţ băiat! exclamă Férol.

Langlois zîmbi, un zîmbet palid, puţin prostesc.

Sergentul Gounod sosi la corpul de gardă cu o escortă, o escortă sporită cu opt brancardieri. Luă cu el patru şi se duse în camera condamnaţilor. Langlois şi Férol stăteau în picioare şi-l aşteptau. Didier zăcea pe targa lui, murmurînd, pe jumătate inconştient.

— Bine, zise Gounod. Şi asta a fost tot ce-a putut să scoată din el o bucată de vreme.

Langlois şi Férol se uitau la el. Gounod se uita la ei, şi ce vedea erau două animale îngrozite, încolţite.

— Bine, zise sergentul din nou, hai să ne apucăm de treabă. N-are nici un rost s-o lungim de pomană.

— Da, spuse Langlois. Repede, repede! Încotro? E departe? Hai să alergăm pîn-acolo, ce zici?

Langlois zîmbea, şi Gounod trebui să se uite în altă parte.

— Pentru Dumnezeu, n-ai o duşcă pentru noi? întrebă Férol.

— Fireşte, răspunse Gounod, uşurat că convorbirea se întoarce de pe drumul nebunesc pe care simţea că apucase. Aproape că uitasem. Uite!

Férol trase o înghiţitură din bidon, o înghiţitură atît de lungă, încît Gounod trebui să-i tragă bidonul înapoi.

— Mai lasă ceva şi pentru alţii, nu?

— Da, pentru sergenţi, ca de-obicei pesemne...

Gounod nu răspunse şi-i dădu bidonul lui Langlois.

Langlois luă o gură şi trebui să facă o sforţare ca să o înghită. Coniacul cobora încet, încălzindu-l, ca o coloană prin mijlocul corpului lui de gheaţă, tremurînd, pe lîngă inima care bătea zvîcnind, pînă la un punct de unde începu să se răspîndească în lături.

Deodată, tot coniacul era din nou în gît, ţîşnindu-i pe nas şi pe gură. Stătea acolo, uluit de reacţia neprevăzută; îi picura coniac din nas, şi lacrimi din ochi.

— Nu pot să-l ţin, spuse el, şi zîmbi iarăşi, prin bale acre.

— Atunci lasă-l pentru cine poate, îl îndemnă Férol.

Din nou sergentul Gounod se uită în altă parte.

— Uite cîteva ţigări, zise sergentul.

Amîndoi luară cîte una, şi Gounod le aprinse. Langlois tremura, aşa că sergentul îi ţinu cu greutate chibritul lîngă ţigară.

Gounod se îndreptă către Didier şi se aplecă spre el, să-i dea şi lui o duşcă, dar Didier păru că nu înţelege şi îşi întoarse capul de la bidon.

— Dă-mi-l mie atunci, zise Férol. Eu am nevoie. Nici n-am simţit gustul măcar, la ultima înghiţitură.

Gounod îi mai dădu o duşcă şi îl privi cum trage adînc fumul din ţigară.

— Hai, zise Gounod, trebuie să mergem. Voi, de colo, luaţi targa! Haideţi şi voi doi. Curaj! O să treacă repede şi-o să fie mai bine unde-o să fiţi voi decît unde-o să fiu eu.

Brancardierii îl ridicară pe Didier şi ieşiră cu el pe uşă. Sergentul care comanda garda stătea acolo şi văzu că avea ochii închişi, aşa că îl lovi de cîteva ori cu palma peste obraz, uşor, pe cînd trecea prin faţa lui. Didier deschise ochii.

Férol ieşi imediat în urma târgii. Acumulase din timp o rezervă importantă de gaze, şi cînd trecu pe lîngă gardă slobozi o descărcare zgomotoasă.

— Asta-i părerea mea despre voi! zise el, satisfăcut de sincronizarea pe care o izbutise.

Nimeni n-a rîs.

Langlois ieşi în spatele lui Férol. Cît îi era de drag acest corp de gardă... ultimul lui cămin pe pămînt. Încercă să fluiere, dar nu se auzi decît un suspin.

— Oh, scumpa mea...

Regimentul a fost gata pentru paradă mai devreme, cum sînt regimentele totdeauna pentru paradă, şi rareori pentru atac, dacă ar fi să-i credem pe istoricii militari.

Sergentul-major Boulanger, de la adjutantură, era pe-acolo, plin de treburi, plin de pricepere, cum sînt întotdeauna adjutanţii de regiment, cam în felul

în care un *maître d'hôtel*[1] este întotdeauna plin de treburi, plin de pricepere, sau cel puţin pare a fi, dacă este un *maître d'hôtel* bun.

Plutoanele de execuţie erau acolo, aşteptînd, pe latura terenului cea mai depărtată de drumul pe unde veniseră. Oamenii priveau la stîlpii de execuţie şi se priveau unul pe altul. Priveau la sergentul-major Boulanger şi priveau la intrarea pe teren. Şi, la rîndul lor, erau şi ei priviţi de tot regimentul. Regimentul îi privea ca şi cum ar fi fost alt fel de oameni. În multe din priviri era curiozitate sau un fel de încercare de a înţelege, de a pătrunde.

Sergentul de zi şi echipele de corvadă erau acolo, aproape de stîlpii de execuţie. Stăteau degeaba, se simţeau prost, vorbeau cu glas scăzut, inspectînd şi iar inspectînd stîlpii, frînghiile, benzile de legat la ochi, pe care Boulanger le controlase odată şi le găsise în regulă.

Stîlpii erau gata, la distanţe egale între ei şi aliniaţi frumos. Arătau solizi, solitari şi puţin cam absurzi. Absurditatea era datorată, fără îndoială, faptului că erau ciudaţi. Nu te întîlneşti prea des cu trei stîlpi de felul ăsta, înfipţi la o margine de cîmp. N-aveau aerul că sînt la locul lor, şi aspectul acesta era, poate, accentuat de muşuroaiele mici de pămînt proaspăt în care îşi înfipseseră rădăcina. Din cauza celor ce aveau să se petreacă acolo adevărata substanţă şi formă a stîlpilor părea să fie deosebită de a stîlpilor obişnuiţi. Nici unul dintre cei o mie cinci sute de oameni care erau acolo şi care se uitau la

[1] Ospătar-şef.

ei n-ar fi putut să definească această deosebire, dar fiecare din ei simţea că ea există.

Terenul de defilare era însufleţit de un fel de electricitate, electricitatea din privirile oamenilor, priviri care săreau, fără întrerupere, încoace şi încolo, de la stîlpi la sergentul-major, la intrarea pe teren, la plutoanele de execuţie.

Cu toate că sergentul-major dăduse ordin ca nimic să nu se facă pe zor, se vădea o tendinţă, din partea tuturor, chiar şi din a sa, de a grăbi lucrurile, de a o lua înainte. La 7 şi douăzeci şi cinci Boulanger era în faţa regimentului, în mijlocul terenului, şi dădea, strigînd, ordine. Timp de cîteva minute făcu mişcări cu trupa, cu masa ostaşilor îmbrăcaţi în albastru, prin jur, pînă a adus-o în formaţia în care voia. Aceasta era careul cu trei laturi, cu faţa la centru, pe două rînduri, bază batalionul 1. A patra latură a careului nu era ocupată decît de cei trei stîlpi de execuţie, de oamenii care stăteau lîngă ei şi de umbrele lungi, de zori de zi, pe care le aruncau stîlpii şi oamenii. Sergentul-major dădu repaus trupei şi trecu la plutoanele de execuţie.

Le inspectă cu atenţie, privind pe fiecare om drept în ochi, ca şi cum l-ar fi cîntărit pentru treaba pe care o va avea de făcut. Le inspectă armele cu tot atîta grijă şi atrase atenţia la doi dintre oameni să pună înălţătorul la loc, la zero. Dădu ordin să se încarce armele şi imediat după aceea dădu ordin să se descarce. Treizeci şi şase de cartuşe de război căzură la pămînt, şi Boulanger ştia acum sigur că magaziile armelor vor umple automat toate culasele la noua comandă şi că nici un om nu se va putea

sustrage de la datorie lăsîndu-şi culasa goală. Apoi le vorbi:

— Voi aveţi de îndeplinit o datorie. Este la fel cu orice altă datorie care se împlineşte în oştire, şi trebuie executată ca lumea. Cu cît o să v-o îndepliniţi mai bine, cu atît mai uşor le va fi condamnaţilor. Nu veţi fi la mai mult de şapte metri de stîlpi. Ţintiţi în pieptul condamnaţilor şi trageţi cînd subofiţerul reangajat va ordona foc. Atenţie! Încărcaţi arm'!

Din nou treizeci şi şase de cartuşe intrară în treizeci şi şase de culase.

Se vedeau venind ofiţerii pe teren, în grup. Boulanger comandă drepţi, apoi se duse în faţa colonelului şi dădu raportul.

Colonelul Dax lăsă din nou regimentul în repaus şi chemă sergentul de zi la sine.

— Ştii, sergent, zise el, că unul dintre oameni şi-a rupt piciorul şi că va fi adus pe targă. Poţi să propteşti targa de stîlp ca lumea?

— Da, dom' colonel!

— Bine, vezi să fii atent ce faci. Nu vreau să se producă nici o încurcătură.

Dax se uită la ceas.

— Ofiţerii la posturile lor, zise el.

Grupul începu să se mişte, să se desfăşoare. Apoi se răspîndi şi se repartiză de-a lungul frontului celor trei batalioane. Colonelul Dax începu să meargă în lung şi în lat, cu aghiotantul.

— Ziua asta, aşa de frumoasă, face totul şi mai greu de suportat, zise el. Sărmanii oameni! Ce oribilă tortură!

Herbillon nu răspunse. Era preocupat de faptul că trebuia să citească sentinţa curţii marţiale. Avea în sine un sentiment de stinghereală şi-i era teamă că n-o să-şi poată domina vocea. Mai era obsedat, de asemenea, de gîndul că, după ce se va opri, condamnaţii vor mai avea de trăit doar cîteva clipe. Faptul acesta părea să arunce pe umerii săi o anume responsabilitate, o responsabilitate care era aproape un delict.

Condamnaţii şi escorta se opriră la pîlcul de copaci aproape de intrarea pe terenul de defilare, în timp ce targa lui Didier era scoasă din ambulanţă. Gounod oferi din nou, fiecăruia, bidonul său, dar Férol a fost singurul care a vrut să bea. Pentru a doua oară Gounod a fost obligat să-i tragă bidonul de la gură.

— Asta-i pe lumea ailaltă, zise unul din gardă, arătînd la cel de pe targă, care-şi trăgea greu respiraţia.

Gounod se duse la Didier şi îl ciupi de obraz pînă cînd acesta deschise ochii.

— Încep să mă simt mai bine, spuse Didier. Am fost rănit?

— Da, răspunse Gounod.

— Unde mergem?

— La spital, zise Gounod.

— Vezi, acolo, sus, în ramurile copacilor? continuă Didier, vorbind încet, mai mult pentru sine decît pentru oamenii din jur. Se petrece ceva foarte curios. Nu pot să pricep de loc. Are un nume care

parcă n-ar fi al lui. Cine-a auzit vreodată ca așa ceva să se cheme *Sambre et Meuse*[1] ?

— Așa ceva ce ? întrebă preotul, care stătea lîngă targă. Nu văd nimic.

— Asta, acolo... Alunecă-n jos într-una, dar nu vine niciodată mai jos. Se mișcă într-una, și-i mereu pe loc, murmură Didier, vizibil fascinat de cele ce vedea pe sub pleoapele care aveau tendința să se închidă. ...Ah, acuma încep să pricep. Este ceva în legătură cu mine... E durerea mea, asta e... Dar de ce acolo, sus în pom ?... Ciudat fel de durere și ăsta... Pare că nu doare așa cum trebuie... Ciudat, dar niciodată în viața mea nu m-am simțit mai bine ca acum... Mă simt minunat... Mă simt atît de minunat... cred că trebuie să fiu mort...

— Ai să fii curînd, îi spuse Férol, și se feri repede de lovitura pe care vru să i-o dea Gounod.

Didier închise din nou ochii. Era o expresie de nespusă mulțumire pe chipul lui.

— Aproape că-i o plăcere să duc o brută ca tine la stîlpul de execuție, scrîșni Gounod, aruncînd o privire către Férol.

— Plăcerea-i toată a dumneavoastră, răspunse insinuant Langlois și începu să rînjească strîmb, cu un aer puțin idiot.

— Haide, zise Gounod. Voi, cu targa, luați-o înainte.

— Oh, mai repede, mai repede... șuieră Langlois. Făcu un gest cu mîna, șters, și nimic nu ar fi

[1] Marș militar francez, care s-a bucurat de o deosebită răspîndire în anii primului război mondial.

putut înfățișa cu mai multă veracitate deznădejdea.

Lui Gounod îi venea foarte greu, nu se simțea de loc bine, și dintre toți trei condamnații, Langlois era cel care îi dădea cu cea mai mare tărie sentimentul acesta. De cîte ori se uita la el, sau îl auzea vorbind, avea conștiința că se află în pragul unei orori cum nu s-a mai pomenit. Era incapabil să definească ceea ce vedea că se petrece, dar își dădea seama că asista la un proces în care o minte de om se pierdea, se rătăcea, o viață omenească se cufunda în stadiile obscure și subtile ale descompunerii în solitudine. Îl făcea să se simtă puțin bolnav și destul de înspăimîntat. Gounod își făcu pe ascuns semnul crucii.

Grupul plecă de lîngă pîlcul de copaci și străbătu terenul încet. Férol era cel dintîi după targă, și din gura lui curgeau neîntrerupt invective obscene, destul de tare ca să acopere rugăciunile murmurate ale preotului, care forma obiectul unei bune părți din insultele lui. Férol era acum destul de beat ca să vadă toate lucrurile îndeajuns de limpezi și de apropiate, dar nu chiar atît încît să le vadă dublu. Pe cînd se apropia de rîndurile din fund ale regimentului, le făcu un semn cu mîna și strigă :

— Asasinilor ! Priviți la un erou care moare !

Langlois ajunse pe teren zgîindu-se la propriile sale picioare, privindu-le cum fac pașii, uitîndu-se la pămînt și gîndind : „Iarba asta pe care calc este limita extremă a lumii în care am trăit. Nu m-am gîndit niciodată la asta înainte, dar prima oprire după această suprafață este infinitul." Ridică privirea, ca și cum ar fi vrut să caute infinitul pe cer,

dar ceea ce văzu, dintr-o singură ochire, era regimentul, stîlpii de execuţie şi, dincolo de ei, plutoanele de execuţie.

— Or să mă lase să-mi scot tunica ? întrebă el, întorcîndu-se repede spre Gounod. Mi-i teamă ca nasturii să nu transforme gloanţele în dum-dum. În fundul ochilor lui pîndea panica.

— Desigur, spuse Gounod, fără să răspundă privirii lui.

— Ştii, continuă Langlois uşurat, tocmai mi-a trecut prin minte... O mulţime de lucruri îmi trec prin minte. Tocmai mi-a trecut prin minte că de cînd am tras la sorţi nu mi-a dat prin cap nici un gînd despre chestii sexuale. Asta-i destul de extraordinar pentru un bărbat. Uite ce face frica din tine ! Frica şi suferinţa neutralizează complet sexualitatea. Fireşte, frica e suferinţă, e cea mai groaznică din toate. Dar tocmai în momentul acesta nu mă mai simt atît de speriat. Caraghios, nu ? Cred că-i din cauza stîlpilor ălora, stîlpii care marchează sfîrşitul vieţii mele. Pariez că puţini oameni şi-au văzut sfîrşitul vieţii marcat de alţii pentru ei, atît în timp, cît şi în spaţiu. Sau poate că-i din cauza mersului ? Ai observat vreodată cu cît de mult e mai greu să-ţi stăpîneşti frica dacă stai pe loc ? Timpul dinainte de ora H este mult mai greu de trecut decît timpul după. Aştepţi, aştepţi, asta-i ce-i de neîndurat. Dar acum pot să văd stîlpii şi indivizii de colo. Trebuie să fie plutoanele de execuţie. Asta înseamnă că aşteptarea începe să se apropie de sfîrşit. Înseamnă că sloiul ăsta masiv de gheaţă din mine o să se topească în curînd... Stîlpii ăştia te fac să te gîndeşti la răstignire, nu ?

Şi dacă rămînem în ordinea asta, Férol o să fie cel care o să-l facă pe Cristos. Asta-i tocmai nota de ironie care se potrivea. Ai băgat vreodată de seamă cum nota asta de ironie rareori pare să lipsească, chiar din întîmplările cele mai banale ? Dar şi asta e o afacere cu totul banală pentru toată lumea, afară de noi. Juma' de oră după ce se va termina cu noi, veţi fi înapoi la popota subofiţerilor, terminînd bidonul de coniac, socotind cînd o să vă vină rîndul din nou la concediu şi cînd o să fiţi cu nevasta...

Langlois se opri deodată din vorbă. Fu orbit de o năvală de lacrimi, îşi pierdu puţin echilibrul, se poticni peste unul din paznici, apoi îşi reveni. Paznicul îi aruncă o privire dintr-o parte : văzu o faţă palidă, descompusă, murdară, nebărbierită, muiată de lacrimi. O buză de jos care tremura şi care nu mai putea fi stăpînită de loc. O tunică boţită, atîrnînd pe doi umeri deznădăjduiţi, două medalii zăngănind într-una pe stînga pieptului. Pantaloni atîrnînd ca nişte şalvari, murdari şi deformaţi, fluturînd în jurul unei perechi de picioare care tremurau uşor. Un cerşetor. Paznicul îşi întoarse privirea în altă parte.

— Am ajuns, zise Gounod. Curaj, prietene ! Fă-le faţă fără frică. Mulţi dintre noi te vor ajunge curînd. Războiul ăsta...

— Oh, doamne, Cristoase !

Langlois ar fi vrut să fluiere, dar nici de data asta nu reuşi să scoată decît un suspin adînc. Se simţi apucat de umeri şi întors.

— Lăsaţi-mă să-mi scot tunica, zise el.

Î se scoase tunica, puțin cam brutal, pentru că oamenii care i-au scos-o au făcut exces de zel și erau și cam nervoși.

Langlois își auzi medaliile zornăind.

— Vă rog, dați-mi decorațiile.

Medaliile au fost scoase de pe tunică și i s-au dat în mînă.

— Restitui aceste decorații pentru vitejie poporului francez. Eu nu mă simt viteaz acum.

Spuse acestea simplu și aruncă medaliile fără nici un fel de intenție melodramatică. Le privi cum zboară, cum sclipesc în lumina soarelui, se despart și cad la pămînt. Privirea sa le urmări cum urmărise mucul de țigară pe care-l aruncase între sculele dulgherului... cînd a fost asta ? Intr-altă viață ? Nu, n-a fost decît alaltăieri. Medaliile zăceau acolo, pe iarbă, cu panglicile lor viu colorate, evocînd dansuri în concediu și priviri pline de admirație ale femeilor, priviri invidioase ale bărbaților...

Cînd Langlois își ridică ochii de pe locul unde căzuseră bucățile de metal, constată că în fața lui se formase un zid albastru ca cerul, atît de aproape, încît îi închidea tot restul lumii, afară de o fîșie îngustă de pămînt.

Trase adînc aer în piept, încercînd să ușureze spaima solidificată în sufletul lui. In momentul acesta își simți pumnii apucați, trași spre spate și legați. Peste tot în jurul lui erau oameni, suflîndu-i în față, avînd un miros caracteristic, stîngaci și totuși cu gingășie în mișcările lor. Ii făcea plăcere să-i simtă cînd îl atingeau, îi plăcea cum miroseau.

A fost împins cîțiva pași înapoi, simți reazemul solid al stîlpului în spatele lui, simți frînghiile trecîndu-i peste piept și peste mijloc, și-apoi o contractare, cînd el și stîlpul au fost legați strîns laolaltă, atît de strîns, încît îl dureau legăturile și pumnii încleștați.

O voce de la spate îl întrebă dacă voia să fie legat la ochi.

— Nu, zise el.

Vederea era ultima rămășiță de libertate care-i mai rămînea, și și-o va păstra pînă la urmă.

Mica grămadă de oameni de lîngă stîlpi se depărtă. Langlois stătea acolo, muiat în sudoare, gîfîind, singur. Rigiditatea ținutei îi dădea un aspect de sfidare, pe care el nu o simțea. Se uită la linia de albastru ca cerul din fața lui, dar fețele oamenilor păreau că nu au nici un fel de trăsături.

Veni un om care-l cercetă, încercă cît erau de întinse frînghiile, luă capela de pe capul lui Langlois și o aruncă într-o parte.

— Curaj ! zise sergentul-major Boulanger, apoi dispăru tot atît de repede cum venise.

Tăcerea de pe altă lume în care Langlois părea că plutește a fost sfîșiată deodată de bătaia tobelor. Era un sunet trepidant, sălbatic, plin de prevestire, totuși îl întări puțin pe Langlois, pentru că absorbea o parte din durerea inimii lui, care trepida și ea.

Tobele își încetară bătaia și începu să bîzîie o voce. Prinse cîteva cuvinte și i se părură familiare. Le mai auzise folosite în acele combinații și succesiuni, undeva, în altă parte, undeva unde mai era și zgomot de apă ce curge, sau să fi fost porumbei ? Fețele celor din plutonul de execuție deveneau acum mai distincte. Tipul acela din capăt,

unde-l mai văzuse? Ah, da, recrutul care dorea să capete decorații. Păi, putea să le ia pe cele două, de-acolo de jos, de lîngă picioarele lui. Cum îl chema? Ceva cu Du... Duclos? Nu. Morval? Nu, nu Morval. Ah, firește, Duval! Același nume ca și restaurantul unde Luiza și cu el obișnuiau să ia masa înainte de a se căsători...

Fèrol stătea legat de stîlpul său, mormăind, mormăind într-una, ca și cum ar fi fost cineva acolo care să-l audă, o pălăvrăgeală incoerentă de date autobiografice, opinii, injurii și huliri. Ultima înghițitură de coniac era acum deplin stăpînă pe creierul lui și de aceea vedea în față doisprezece oameni, care ștergeau în parte pe alți doisprezece, și acești alți doisprezece erau dublurile primilor doisprezece. Pentru Férol timpul nu mai însemna nimic. Nimic nu mai însemna ceva pentru el. Izbutise să realizeze, fără să fi urmărit așa ceva, printr-un amestesc de ură, de furie și de coniac, o stare de detașare care îl făcea să fie aproape tot atît de puțin conștient de cele ce se petreceau în jur cît era și cel din stînga lui.

Dintre cei trei, Didier era acela care întruchipa cel mai mult iluzia că acolo se desfășura o răstignire. Atîrna de targa lui, care fusese proptită de stîlp. Atîrna acolo, cu umerii deformați de frînghii, tot așa cum umerii schilozilor sînt deformați de cîrje. Vîrful stîlpului, de care se rezema pînza tărgii, împingea capul lui Didier înainte și puțin în jos. Cele două brațe ale sale se întinseră lateral, apoi căzură de la coate în jos, într-un rămas bun de om beat. Gura îi era deschisă și limba îi atîrna afară. Respira cu oarecare greutate, lăsînd puține

bale, înecîndu-se din cînd în cînd. Cînd se îneca, capul îi sărea în sus, ca să se elibereze de piedică, dar asta nu era decît o acțiune reflexă, pentru că Didier era într-o stare de amorțeală profundă, provocată de morfină. Și el ar fi murit acolo în orice caz, pentru că poziția lui era astfel, încît încet-încet se sugruma singur. Didier nu știa asta. Didier nu știa nimic.

Bîzîitul vocii care citea se isprăvi dintr-o dată. Din nou bătură tobele.

— Justiția să-și urmeze cursul! se auzi, puternic, o voce limpede.

Se produse o oarecare agitație. Colonelul și adjutantul făcură stînga-mprejur. Sergentul-major de la adjutantură se îndreptă către locul unde se afla postat subofițerul reangajat care comanda plutoanele de execuție, în flancul lor și în unghi drept cu ele. Picard, preotul, care stătea în spatele acestuia, văzu cum Boulanger își desfăcea clapa de la tocul revolverului. Subofițerul reangajat trase sabia și o ținu deasupra capului. Un canaf se bălăngănea atîrnînd de garda săbiei. Dădu un ordin. Treizeci și șase de puști luară poziția de tragere.

— Asupra țintei din față...

Armele încremeniră.

— Foc!

Sabia fulgeră în jos. Salva trosni, se ridică puțin fum, treizeci și șase de umeri reculară puțin, în același ritm. Fumul se ridică spre dreapta, apoi se risipi.

Trupurile rigide de pe stîlpi începeau să se relaxeze, imperceptibil.

Targa lui Didier începu să se mişte, pe nesimţite — aşa avea aerul la început — apoi se rostogoli către stînga şi căzu, cu el dedesubt. Didier arăta ca o vită de povară care se prăbuşise şi-şi dădea sufletul sub greutatea sarcinii.

Férol căzu şi el, încetişor, pe măsură ce frînghiile, retezate de gloanţe, nu-l mai ţineau. Căzu înainte, indicînd drumul, şi urmîndu-l în acelaşi timp, sîngelui care-i curgea; căzu în genunchi. Capul, de nerecunoscut acum, căzu şi se izbi de pămînt. Pentru o clipă rămase aplecat ca un mahomedan la rugăciune, apoi echilibrul se strică şi căzu grămadă.

Pe Langlois un glonte îl nimerise în picior, şi el începu să se încline în partea aceea. Salva nu tăiase de tot frînghiile care-l legau, îi sfîşiase intestinele şi plămînii, şi el rămase aşa, bălăbănindu-se, cu braţele legate de stîlp. Se legănă puţin, grotesc şi jalnic, ca şi cum s-ar fi rugat să fie dezlegat, apoi alunecă în jos, pe stîlp, de părea că îmbrăţişa stîlpul într-o abjectă implorare.

Sergentul-major Boulanger venea de-a lungul oribilei linii, cu revolverul în mînă. Ca să poată să dea de urechea lui Didier, trebui să întoarcă targa, să pună gura ţevii în ureche şi să-i dea „lovitura de graţie". Cu Férol a fost mai uşor de rezolvat, dar urechea era mai greu de găsit. Boulanger se aplecă şi-i trimise un glonte în cap, la întîmplare. Nu putea să spună exact unde, pentru că trecuseră mai înainte prin el două gloanţe de puşcă.

Despre Boulanger trebuie spus că mai avea un oarecare simţ al decenţei, pentru că atunci cînd a ajuns la Langlois, primul lucru la care s-a gîndit a fost să-l elibereze din postura degradantă şi dezgustătoare, înainte de a stinge orice urmă de viaţă ar mai fi putut rămîne în el. De aceea, primul lui glonte a tăiat cu precizie frînghia şi a lăsat corpul să cadă la pămînt. Al doilea a pătruns în creier, care era mort de mai înainte.

NOTĂ

Toate persoanele, unităţile şi locurile menţionate în această carte sînt fictive.

Cu toate acestea, dacă cititorul ar întreba: „S-au petrecut asemenea lucruri cu adevărat?", autorul răspunde: „Da", şi l-ar trimite la următoarele izvoare care i-au sugerat romanul: *Crimele Consiliilor de război*, de R.-G. Réau, *Impuşcaţii ca exemplu*, de J. Galtier-Boissière şi Daniel de Ferdon, *Dedesubturile războiului, dezvăluite de comitetele secrete* şi *Imagini secrete ale războiului*, de Paul Allard, o corespondenţă specială către *The New York Times*, apărută la 2 iulie 1934 sub titlul *Francezii reabilitează cinci împuşcaţi pentru insubordonare în 1915, văduvele a doi dintre ei primesc o despăgubire de 1 franc fiecare*, şi *Impuşcatul*, de Blanche Maupas, una din văduvele care a obţinut reabilitarea soţului ei şi căreia i s-au acordat daune în sumă de un franc.

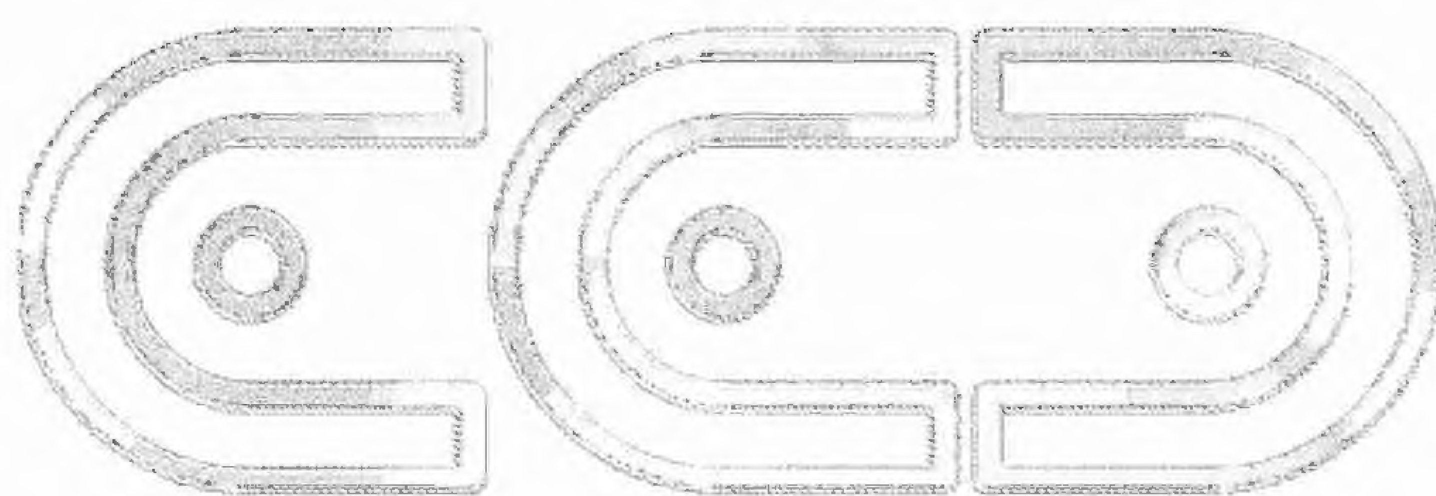
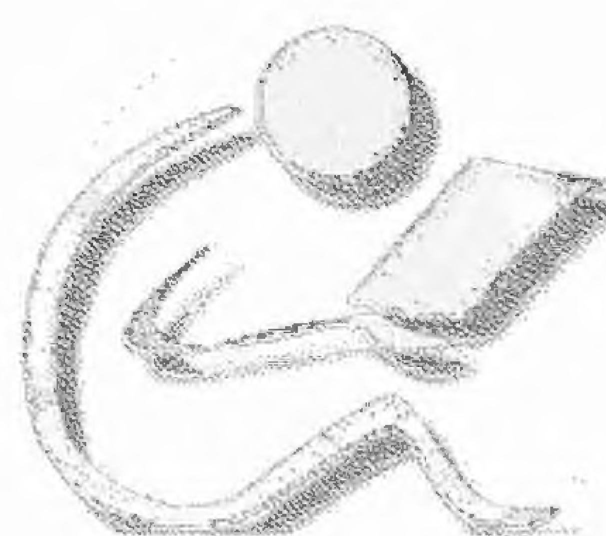
CUPRINSUL

Responsabil de carte: I. Comşa.
Tehnoredactor: S. Malcaş.

Dat la cules 28.12.60. Bun de tipar 28.02.61. Tiraj 15.145 ex. Hîrtie semivelină mată de 65 gr./m². Ft. 700×920/32. Coli ed. 10,49. Coli de tipar 8,5. Ediţia I. Comanda 5147. A. nr. 01137. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 82—32=R.

Tiparul executat sub com. Nr. 2286 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. Stalin"
Bucureşti — R.P.R.

Scanare și prelucrare digitală

de

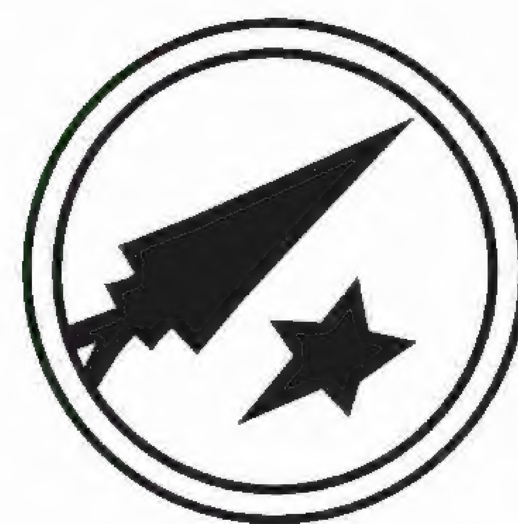

Anonim

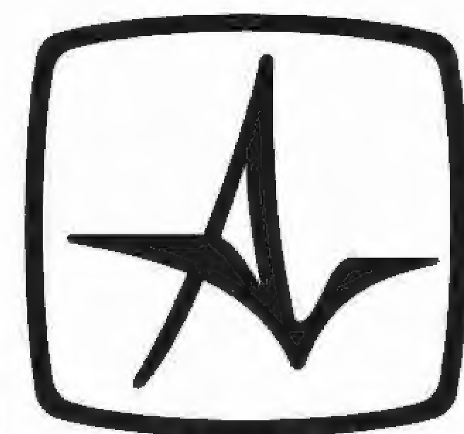
și

CAT Graur

Antwerpen

2023